

ΑΡΙΣΤΕΡΗ ΑΝΑΣΥΝΘΕΣΗ

ΘΕΣΕΙΣ

όπως ψηφίστηκαν από την 2^η πανελλαδική συνδιάσκεψη

ΤΜΗΜΑ Α΄

***Τάσεις και τα χαρακτηριστικά του
καπιταλισμού και του ιμπεριαλισμού
της εποχής μας***

Ο σύγχρονος καπιταλισμός

1. Ζούμε σε μια περίοδο του ανεπτυγμένου καπιταλισμού που χαρακτηρίζεται από το πολιτικό σχέδιο της αναδιάρθρωσης, την κατίσχυση του ιμπεριαλισμού απέναντι στο αντίπαλο μπλοκ των κρατικοκαπιταλιστικών κοινωνικών σχηματισμών και το φαινόμενο των καπιταλιστικών ιμπεριαλιστικών ολοκληρώσεων. Σε αυτήν, λοιπόν, την περίοδο εμείς επιμένουμε να διαβάζουμε τον κόσμο μέσα από μια μαρξιστική οπτική όχι απλά για λόγους κοινωνικής δικαιοσύνης, αλλά πολύ περισσότερο για λόγους επιστημονικής ορθότητας στην ανάγνωση της ίδιας της ιστορίας. Δεν είναι τυχαίο ότι μια δεκαετία και πλέον μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου και την παντοιοτρόπως προβεβλημένες προφητείες των αστών διανοητών περί «τέλους της πάλης των τάξεων» και «τέλος της ιστορίας» η πραγματικότητα αποδεικνύεται πολύ διαφορετική. Επιμένουμε, λοιπόν, να στηρίζουμε μια οπτική που βλέπει την ταξική πάλη ως κινητήριο δύναμη της ιστορίας και διαμορφωτή των κοινωνικών εξελίξεων, αλλά και την κεντρικότητα της ασυμφιλίωτης αντίθεσης του κεφαλαίου με την εργασία ως καθοριστική αντίθεση του σύγχρονου συστήματος κοινωνικών σχέσεων. Επιμένουμε επίσης, στην πρωτοκαθεδρία των κοινωνικών σχέσεων παραγωγής απέναντι στις παραγωγικές δυνάμεις αντιστεκόμενοι στη φενάκη μιας αέναης τεχνολογικής προόδου που δήθεν θα αντιμετωπίσει τα οξυμένα κοινωνικά προβλήματα των απανταχού εργαζόμενων, αντιπείνοντας την ανάγκη για συνειδητοποίηση και συλλογική οργάνωση και δράση των δυνάμεων της εργασίας. Επιμένουμε ακόμα στην ανάγνωση εκείνη που δεν βλέπει μια άμορφη μάζα κεφαλαίων, κρατών και λαϊκών στρωμάτων, αλλά αναγνωρίζει την ιεραρχική τους δομή μέσα στο ιμπεριαλιστικό στάδιο του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής συναπαρτίζοντας έτσι μια αλυσίδα σχέσεων. Επιμένουμε, τέλος, στην καθοριστική επίδραση της παραγωγικής βάσης στο είδος και τις λειτουργίες των θεσμών του εποικοδομημάτος διατηρώντας την αντίληψη ότι το σύγχρονο κράτος είναι ένα αστικό κράτος που δεν μπορεί ως τέτοιο να αποτελέσει εργαλείο πολιτικής ηγεμονίας κάθε άλλης κοινωνικής τάξης αφού φέρει δομικά τη σφραγίδα της ταξικής κυριαρχίας του κεφαλαίου και αναπαράγει την κεντρικότερη καπιταλιστική λειτουργία, εκείνη της εκμετάλλευσης.

2. Το μεθοδολογικό πλαίσιο που θα χρησιμοποιήσουμε, λοιπόν, σε αυτή την προσέγγιση προσπαθεί να αξιοποιήσει τη ριζική τομή που αντιπροσωπεύει η μαρξιστική θεώρηση απέναντι στις αστικές προσεγγίσεις του διεθνούς τοπίου. Βασικά στοιχεία του είναι: Αντίθετα από μια αντίληψη που βλέπει τα κράτη ως αυτόνομους φορείς που απλώς επιδιώκουν κυριαρχία ή εξουσία, η μαρξιστική προσέγγιση θεωρεί ότι αυτό που καθορίζει την διεθνή συμπεριφορά είναι η εσωτερική ταξική συγκρότηση. Με αυτή την έννοια, αυτό που σε τελική ανάλυση διαμορφώνει το διεθνές τοπίο δεν είναι η σύγκρουση ανάμεσα σε κράτη γενικά και αφηρημένα αλλά ανάμεσα σε κοινωνικούς σχηματισμούς, συνολικά κοινωνικά κεφάλαια και τα μακροπρόθεσμα συμφέροντά τους. Αντίθετα από μια αντίληψη που βλέπει απλώς την διεκδίκηση εδαφών ή πλουτοπαραγωγικών πηγών η μαρξιστική θεώρηση βλέπει έναν πολύ πιο σύνθετο διακρατικό ανταγωνισμό που αφορά την υπεράσπιση μακροπρόθεσμων καπιταλιστικών συμφερόντων. Αντίθετα από την γενικευτική αναφορά σε αγορές, βλέπει πρώτα από όλα ως καθοριστικό στοιχείο την εξαγωγή κεφαλαίων ως ειδοποιό διαφορά. Σε τελευταία ανάλυση επιμένει να αναλύει τις κοινωνικοπολιτικές διαδικασίες ως διαδικασίες που καθορίζονται από την πάλη των τάξεων και όχι από κάποιου είδους πάλη των εθνών. Σε αυτό το πλαίσιο η έννοια του ιμπεριαλισμού αποκτά ένα τελείως διαφορετικό περιεχόμενο. Παύει να εκφράζει την απλή κρατική επεκτατικότητα και αποκτά μια άλλη σημασία. Αφενός μιας ορισμένης φάσης στην ανάπτυξη των καπιταλιστικών παραγωγικών σχέσεων και των όρων διευρυμένης αναπαραγωγής της κεφαλαιακής σχέσης (μονοπωλιακό στάδιο). Αφετέρου της καθοριστικής σημασίας της διεθνοποίησης του κεφαλαίου και της αυξανόμενης σημασίας των εξαγωγών κεφαλαίου. Αυτή η διευκρίνιση δεν προσπαθεί να μειώσει την σημασία της πολιτικοστρατιωτικής επιθετικότητας, αλλά να επαναπροσδιορίσει τους όρους μέσα στους οποίους αυτή εντάσσεται. Αντιστοιχεί δε στην καθοριστική σημασία που έχει το αστικό κράτος ως το κατεξοχήν πεδίο στο οποίο αρθρώνεται το μακροπρόθεσμο καπιταλιστικό συμφέρον. Έτσι λοιπόν ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε συνολικά κεφάλαια με επίδοκο αντικείμενο τους όρους διευρυμένης αναπαραγωγής τους σε συνθήκες διεθνοποίησης του κεφαλαίου (σε όλες τις μορφές που αυτή πήρε μέσα σε όλη τη διάρκεια του μονοπωλιακού σταδίου) αναγκαστικά

είναι ένας πολιτικός ανταγωνισμός, ανταγωνισμός συνολικών στρατηγικών, αλλά και στρατιωτικός ανταγωνισμός στο βαθμό που η στρατιωτική ισχύς ακριβώς συμπυκνώνει και εγγυάται την όποια πολιτική ισχύ. Η πραγματικότητα του ενδοϊμπεριαλιστικού ανταγωνισμού δεν πρέπει ποτέ να μας διαφεύγει. Στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας του καπιταλισμού η ειρήνη αποτελεί την εξαίρεση και όχι τον κανόνα. Με αυτή την έννοια είναι λάθος να θεωρούμε ότι μπορεί να παγιωθεί μια «υπεριμπεριαλιστική» ειρήνη.

3. Οι σχέσεις ανταγωνισμού που περιγράψαμε παραπάνω, οδηγούν και σε μια ορισμένη ιεράρχηση μέσα στο διεθνές τοπίο. Η μερική αποκρυστάλλωση του ενδοϊμπεριαλιστικού συσχετισμού μετά το 1945 (αμερικανική ηγεμονία) και η απειλή από ένα αντίπαλο μπλοκ (κοινωνικά και πολιτικοστρατιωτικά) θα οδηγήσει στη διαμόρφωση ενός σαφώς ιεραρχημένου ιμπεριαλιστικού μπλοκ. Εντός αυτού οι ΗΠΑ θα αναλάβουν την κορυφαία θέση τόσο από την άποψη της ειδικής οικονομικής ισχύος τους, όσο και από την άποψη ότι ήταν (και είναι) η μόνη δύναμη ικανή να υπερασπιστεί πολιτικοστρατιωτικά το συνολικό ιμπεριαλιστικό συμφέρον. Ο όρος συνολικό ιμπεριαλιστικό συμφέρον περιγράφει την εξασφάλιση ομαλών συνθηκών για την αναπαραγωγή των καπιταλιστικών σχέσεων εξουσίας, την διασφάλιση των ροών πρώτων υλών και φυσικά την αποτροπή και συντριβή των όποιων κινήματων ή κρατικών μορφών αμφισβητούν όψεις ή/και το σύνολο αυτού του συμφέροντος.

4. Με αυτή την έννοια δύο είναι τα στοιχεία που σφράγισαν την περίοδο μετά το 1945 σε ό,τι αφορά το ιμπεριαλιστικό μπλοκ: Πρώτον, παρά το γεγονός ότι μια σειρά σχηματισμοί θα σημειώσουν σημαντική ανάκαμψη της παραγωγικότητάς τους και θα καλύψουν μέρος του χάσματος που τους χώριζε από τις ΗΠΑ, εντούτοις ουδέποτε θα αμφισβητηθεί η αμερικανική ηγεμονία ακριβώς λόγω της ειδικής πολιτικοστρατιωτικής ισχύος της τελευταίας. Δεύτερον, ότι εντός αυτής της σαφούς σχέσης ηγεμονίας ανταγωνισμοί αναπτύσσονταν, συχνά και εντός των –φαινομενικά κοινών– επεμβάσεων. Η κάθε φορά επιβεβαίωση της αμερικανικής ηγεμονίας θα κρίνεται στη συνάρθρωση ανάμεσα στη δυνατότητα των ΗΠΑ να είναι η ηγεμονική οικονομική δύναμη και την ικανότητά τους να παραμένουν ο πολιτικοστρατιωτικός εγγυητής του συνολικού ιμπεριαλιστικού συμφέροντος. Σε τελική ανάλυση, η ίδια η κλίμακα της αμερικανικής οικονομικής παρουσίας στο εξωτερικό και ο βαθμός της διεθνοποίησης του αμερικανικού κεφαλαίου σήμαινε και σημαίνει ότι ακόμη και το ειδικά αμερικάνικο συμφέρον διαπλέκεται με το συνολικό ιμπεριαλιστικό συμφέρον. Δύο στοιχεία ακόμη είναι σημαντικά μέσα στη συγκυρία: Πρώτον, ότι ακόμη και αν σε πολιτικό επίπεδο οι συσχετισμοί είναι ιδιαίτερα άνισοι εντούτοις σε οικονομικό επίπεδο το διεθνές τοπίο παραμένει ιδιαίτερα ανταγωνιστικό με συχνή καταφυγή σε πολύ «παραδοσιακές» πρακτικές εμπορικού πολέμου ανάμεσα στους ιμπεριαλιστικούς σχηματισμούς (βλ. για παράδειγμα τις συνεχείς αντιπαραθέσεις ανάμεσα στην Ε.Ε. και τις ΗΠΑ για τα αγροτικά προϊόντα, το χάλυβα κ.ά.) Δεύτερον, ότι στο βαθμό που δεν υπάρχει αντικειμενικά η δυνατότητα για μια ολόπλευρη πολιτική αντιπαράθεση εντός της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας, ο ενδοϊμπεριαλιστικός ανταγωνισμός χρωματίζει ιδιαίτερα όλο το σύνολο των περιφερειακών συγκρούσεων ακόμη και αν φαινομενικά υπάρχει «κοινή θέση της διεθνούς κοινότητας».

5. Στο επίπεδο, τώρα, της παραγωγής, αυτό που χαρακτηρίζει τον ανεπτυγμένο μονοπωλιακό καπιταλισμό είναι ο συνδυασμός ανάμεσα στις τάσεις μιας κρίσης υπερσυσσώρευσης –που δεν έχει ακόμη πλήρως υπερβασθεί ή επιλυθεί- και των προσπαθειών αστικής απάντησης σε αυτή. Η κρίση αυτή αποτέλεσε το δομικό χαρακτηριστικό του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής της πτώσης του ποσοστού κέρδους μέσα στο προτσές της αύξησης της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου οδηγεί στην δημιουργία κεφαλαίων που αδυνατούν να πετύχουν ικανοποιητικό βαθμό κερδών με αποτέλεσμα τη λίμναση και συσσώρευσή τους στη χρηματοπιστωτική σφαίρα συντελώντας έτσι στην υπέρμετρη διόγκωσή της.

6. Οι δομικές αντιφάσεις του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής έχουν οδηγήσει κατά καιρούς σε έντονα κρισιακά φαινόμενα τα οποία σε συγκυρίες όξυνσης της ταξικής πάλης παίρνουν τη μορφή ανοικτής πλέον κρίσης. Η τελευταία τέτοια δομική κρίση υπερσυσσώρευσης επήλθε τη δεκαετία του '70 και συντελέστηκε ως αποτέλεσμα της συμπύκνωσης ειδικών χαρακτηριστικών της περιόδου (πετρελαϊκή κρίση, ανάπτυξη ταξικών αγώνων στις ιμπεριαλιστικές μητροπόλεις, ανάπτυξη

εθνικοαπελευθερωτικών και αντιϊμπεριαλιστικών κινημάτων, κ.ο.κ.) με κοινό παρονομαστή την ένταση των ταξικών συγκρούσεων στη δεδομένη ιστορική συγκυρία σε ολόκληρο τον πλανήτη.

7. Από τα τέλη της δεκαετίας του '70 κιάλας, ο αστισμός επεξεργάζεται και υλοποιεί ένα συνολικό πολιτικό σχέδιο εξόδου από την κρίση που συνιστά την αναδιρθρωτική στρατηγική. Ένα σχέδιο που αφορά σε αναδιρθρώσεις στην παραγωγική διαδικασία, αλλά επιφέρει και συνακόλουθες αναδιατάξεις των σχέσεων και συμμαχιών στο μπλοκ εξουσίας, του πολιτικού μηχανισμού και του συνόλου των ιδεολογικών αναπαραστάσεων των λαϊκών τάξεων.

8. Στο επίπεδο της παραγωγικής διαδικασίας η αναδιρθρωτική στρατηγική συνίσταται σε μια σειρά μεταβολών με αιχμές την εντατικοποίηση και ελαστικοποίηση της εργασίας, την εισαγωγή των νέων εργασιακών σχέσεων (μερικής απασχόληση, δουλειά με το κομμάτι, μαύρη εργασία, κ.ο.κ.) την άρση των εγγυήσεων σταθερότητας του εργασιακού συμβολαίου (καταστροφή θεσμών του κράτους πρόνοιας, κ.ο.κ.) και την εκκαθάριση των μερίδων εκείνων του κεφαλαίου που αδυνατούσαν να αντεπεξέλθουν στο νέο οικονομικό περιβάλλον του αυξημένου ανταγωνισμού. Σε αυτήν την κατεύθυνση αξιοποιήθηκαν όλες οι δυνατότητες των εφαρμογών στην παραγωγή των νέων τεχνολογιών, αλλά και δοκιμάστηκαν και προωθήθηκαν μια σειρά από καινοτομίες στη δομή της παραγωγικής διαδικασίας με κατάτμηση των παραγωγικών μονάδων ή διασπορά των φάσεων της παραγωγής. Κομβικό στοιχείο αυτής της διαδικασίας ήταν η διαμόρφωση μιας ευέλικτης, πολυλειτουργικής και πειθαρχημένης εργατικής δύναμης ικανής να επιτρέψει μεγάλες τομές στην παραγωγικότητα της εργασίας. Η εφαρμογή, ωστόσο, των καινοτομιών αυτών στη δομή της παραγωγής και η αξιοποίηση μιας σειράς μοντέλων εναλλακτικών της κλασσικής φορντικο-ταύλορικής οργάνωσης της εργασίας σε καμία περίπτωση δεν αποτέλεσε μια τομή στον πυρήνα του τρόπου παραγωγής, ενώ παρά την φαινόμενη μεγαλύτερη παρά ποτέ αναρχία και διασπορά της παραγωγικής διαδικασίας παρατηρείται σήμερα μεγαλύτερη παρά ποτέ συγκέντρωση και συγκεντροποίηση του κεφαλαίου με την επικυριαρχία των πολυκλαδικών – πολυεθνικών μονοπωλίων. Κοινός παρονομαστής όλου του πακέτου αυτού των αναδιρθρωτικών πολιτικών στην παραγωγή είναι η αύξηση της παραγόμενης αξίας και η μείωση των μεριδίων των μισθών (μέσα από την αύξηση της εκμετάλλευσης, της έντασης εργασίας και έντασης κεφαλαίου) με αποτέλεσμα την αύξηση του ποσοστού υπεραξίας και την αντιστάθμιση έτσι της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους του κεφαλαίου.

9. Στο πολιτικό επίπεδο η αναδιρθρωτική στρατηγική αξιοποίησε την δομική και εντεινόμενη τάση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής για απαξίωση – εκκαθάριση των πλέον αδυνάτων κεφαλαιακών μερίδων και κλάδων αναδιατάσσοντας συγκρουόμενη κατά μέτωπο με τις αναπόδραστα απαξιούμενες μερίδες λαϊκών στρωμάτων και χειριζόμενη ιδεολογικά μερίδες εργαζομένων ιδιαίτερα της νέας μικροαστικής τάξης που συνδέονται οργανικά με την ανάπτυξη κεφαλαιακών κλάδων αιχμής, αναδιατάσσοντας έτσι τις κοινωνικές συμμαχίες στο εσωτερικό του μπλοκ εξουσίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την σταδιακή μετατόπιση του όλου επίσημου κοινοβουλευτικού σκηνικού στον ιμπεριαλιστικό πυρήνα προς τα δεξιά. Έτσι, τα μεν συντηρητικά κόμματα που πρωτοστάτησαν σε μια πρώτη φάση στην εισαγωγή και προώθηση της αναδιρθρωσης με πολιτική ατζέντα την επιβολή μιας ριζοσπαστικά νεοφιλελεύθερης πολιτικής (ιδιωτικοποιήσεις, λιτότητα, κατάργηση μορφών προνοιακής πολιτικής, καταστολή) ενώ στη συνέχεια και ιδιαίτερα στη δεκαετία του '90 στην Ευρώπη τα βαθμιαία μεταλλασσόμενα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα ανέλαβαν τη σκυτάλη αναπαράγοντας στον πολιτικό τους λόγο όλη τη μονεταριστική και νεοφιλελεύθερη ρητορεία των συντηρητικών τους αντιπάλων. Δημιουργήθηκε, δηλαδή, στις ιμπεριαλιστικές μητροπόλεις και όχι μόνο ένα πολιτικό τοπίο με χαρακτηριστικά μιας αρραγούς συμφωνίας των κυρίαρχων πολιτικών μορφωμάτων στις βασικές πολιτικές κατευθύνσεις της αναδιρθρωτικής στρατηγικής. Η συμφωνία αυτή που συνοδεύτηκε από άλλοτε άλλης έντασης μετωπικές συγκρούσεις με τις λαϊκές τάξεις (από τις απεργίες στις ΗΠΑ επί Ρείγκαν, τις απεργίες των ανθρακωρύχων επί Θάτσερ στην Μ. Βρετανία ως τις μεγάλες κινητοποιήσεις ενάντια στις «σοσιαλιστικές» κυβερνήσεις στη Γαλλία, τη Γερμανία και την Ιταλία την δεκαετία του '90). Η δημιουργία αυτού του είδους του συμπαγούς μετώπου όλων των εναλλακτικών αστικών κομμάτων

– διαχειριστών του κράτους στις κατευθυντήριες γραμμές της αναδιάρθρωσης είχε ως αποτέλεσμα την αποψίλωση του επίσημου πολιτικού λόγου από κάθε είδους αναφορά σε έστω στρεβλές εκπροσωπήσεις λαϊκών αιτημάτων και συμφερόντων, την παγίωση ενός προφίλ ανελαστικότητας από πλευράς των κυβερνήσεων απέναντι σε λαϊκές κινητοποιήσεις και την σταδιακή διολίσθηση του επίσημου πολιτικού λόγου σε ένα έδαφος «τεχνικών» χαρακτηριστικών δευτερευουσών πλευρών των όρων εφαρμογής της δεδομένης πλέον αναδιρθρωτικής πολιτικής. Κομβικό στοιχείο αυτής της πολιτικής είναι η ολόπλευρη θωράκιση του κράτους απέναντι στην άρθρωση διεκδικήσεων από τα λαϊκά στρώματα, η ολοένα και μεγαλύτερη μετατόπιση του τόπου λήψης των αποφάσεων σε στεγανά και αδιαφανή κέντρα αδιαπέραστα από τον λαϊκό διεκδικητισμό και η ολόπλευρη κατασταλτική σκληρυνση σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής ζωής (από τον εργασιακό δεσποτισμό και το χτύπημα των συνδικαλιστικών ελευθεριών έως την αμφισβήτηση θεμελιακών κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων πλατειών λαϊκών στρωμάτων). Όλα αυτά, βέβαια, είχαν και ως πολιτική «παρενέργεια» την αποδέσμευση πλατειών λαϊκών μαζών από την ενεργητική υποστήριξη της μιας ή της άλλης πολιτικής στρατηγικής των αστικών κομμάτων, πράγμα που σε συνδυασμό με άλλα στοιχεία της συγκυρίας δημιούργησε και εξακολουθεί να δημιουργεί σημαντικά προσκόμματα στην παραπέρα προώθηση της ίδιας της αναδιρθρωτικής πολιτικής.

10. Οι αναδιατάξεις αυτές έφεραν μαζί τους και μια σειρά από ανακατατάξεις στο ιδεολογικό επίπεδο που αγκάλιασαν το σύνολο των κοινωνικών πρακτικών (ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους, πολιτισμός, στάσεις ζωής, ΜΜΕ). Οι ανακατατάξεις αυτές και παρότι χρησιμοποιήθηκαν αρχικά ως μοχλός προώθησης και νομιμοποίησης της αναδιρθρωτικής πολιτικής απέκτησαν στη συνέχεια τη δική τους δυναμική δημιουργώντας πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα. Έτσι, το κυρίαρχο πλέον πρότυπο που προβάλλεται ποικιλότροπα στον εργαζόμενο χαρακτηρίζεται από τον ατομισμό και την ιδιώτευση, τον οξυμένο ανταγωνισμό και τη συνεχή προσπάθεια όχι τόσο για την κοινωνική ανέλιξη αλλά για την διατήρησή του εντός του κοινωνικού ιστού, της διαρκούς και αέναης «ελαστικότητας» στις διαρκώς μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της αγοράς εργασίας και την αναίρεση κάθε είδους διαβεβαίωσης σταθερότητας ή μελλοντικών απολαβών από τις θυσίες στις οποίες καλείται να προβαίνει καθημερινά. Η αστική πολιτική στη συγκυρία είναι ολοένα και λιγότερο ανταποδοτική και οι κοινωνίες του αναπτυσσόμενου καπιταλισμού είναι κοινωνίες που υπόσχονται ολοένα και λιγότερα στις λαϊκές τάξεις. Με αυτήν την έννοια, η επικράτηση της αναδιρθρωτικής στρατηγικής είχε ως αποτέλεσμα την σταδιακή εγκατάλειψη όλου του αστικού ιδεολογικού οπλοστασίου των επαγγελίων, της προόδου και των κοινωνικών εγγυήσεων που επικράτησε στις ιμπεριαλιστικές μητροπόλεις μεταπολεμικά.

11. Η όλη αναδιρθρωτική κίνηση πήρε, δε, ανώτερα χαρακτηριστικά μετά τη συντριπτική νίκη που κατόρθωσε να πετύχει σε βάρος του μπλοκ των κρατικοκαπιταλιστικών κοινωνικών σχηματισμών. Αν η κατάρρευση του τείχους του Βερολίνου σηματοδότησε την αφετηρία της έντασης της αστικής φιλολογίας περί "τέλους των ιδεολογιών", απρόσκοπτης καπιταλιστικής ανάπτυξης, πανανθρώπινης - παγκόσμιας κοινότητας της ελευθερίας κίνησης του κεφαλαίου, των εμπορευμάτων και των τεχνολογικών επιτευγμάτων, η σημερινή περίοδος αναδεικνύει ένα διεθνές τοπίο ασυμφιλίωτων κοινωνικών αντιθέσεων και σκληρών ενδοϊμπεριαλιστικών ανταγωνισμών. Στη διάρκεια της δεκαετίας που πέρασε και που σημαδεύτηκε από την πολιτικοκοινωνική κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και του ανατολικού μπλοκ καταγράφηκε η βιαία ένταξη μιας σειράς κρατικοκαπιταλιστικών κοινωνικών σχηματισμών στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα, η ραγδαία απομείωση του κομμουνιστικού πολιτικού ρεύματος σε διεθνή κλίμακα, το ξέσπασμα των ρυθμών εμπέδωσης των αναδιρθρωτικών πολιτικών, η εγκόλπωση των ιμπεριαλιστικών αντιθέσεων και ανταγωνισμών στο άρμα της αμερικάνικης ηγεμονίας.

12. Τα ιδεολογικά υποσύνολα που προσδιόριζαν το στοιχείο αυτής της εμβάθυνσης και της σφυρηλάτησης ενός ενιαίου πλαισίου ιμπεριαλιστικών επιδιώξεων, εμφανίζονταν από τον αστικό λόγο ως ποιοτική μεταβολή κλίμακας στο σύστημα διεθνών σχέσεων. Η «παγκοσμιοποίηση», «το πλανητικό χωριό», «η διεθνής κοινότητα των λαών», «το τέλος της ιστορίας» αποτελούσαν ιδεολογικούς κόμβους αυτή της εκφοράς. Το πρόβλημα όμως ήταν ότι σε αυτόν τον λόγο συντονίστηκε

και ένα μεγάλο μέρος της αριστεράς σε ένα σύνολο παράλληλων και τεμνόμενων απόψεων που με αναφορές σε νέα στάδια, αυτοκρατορίες, υπεримπεριαλιστικούς μετασχηματισμούς, γραμμικές μορφές αντίληψης της έννοιας της ιμπεριαλιστικής ηγεμονίας αφομοίωναν τον λόγο αυτό και τον εσωτερίκευαν στον πυρήνα ενός συνόλου προσπαθειών αμφισβήτησης της αστικής πολιτικής.

13. Στις δεκαετίες του '80 και του '90 η εφαρμογή ολομέτωπα της αναδιαρθρωτικής πολιτικής στις χώρες του ιμπεριαλιστικού κέντρου, η ήττα του εργατικού κινήματος, η κατάρρευση των κρατικοκαπιταλιστικών κοινωνικών σχηματισμών και η γενικότερη κατίσχυση του αστισμού δημιούργησαν προϋποθέσεις υπέρβασης της κρίσης του '70. Τα σημεία ανάκαμψης έγιναν ορατά σε άλλοτε άλλη χρονική στιγμή σε κάθε κοινωνικό σχηματισμό ανάλογα και με την ιστορικότητα της έκβασης των ταξικών συγκρούσεων. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι η σοβούσα κρίση υπερσυσσώρευσης αντιμετωπίστηκε ή ξεπεράστηκε οριστικά και αμετάκλητα: το αντίθετο μάλλον φαίνεται να ισχύει, καθώς η όποια ανάκαμψη υπήρξε αβέβαια και εύθραυστη, χαρακτηρίστηκε από περιοδικούς κύκλους υφέσεων και ανακάμψεων μικρότερου βάθους και ύψους, ενώ η διατήρηση των όποιων αποτελεσμάτων στα μακροοικονομικά μεγέθη απαιτεί μια διαρκή και αέναη επίταση των ρυθμών προώθησης της αναδιαρθρωτικής πολιτικής. Η διατήρηση των όποιων στοιχείων ανάκαμψης και η αποφυγή ή η αντιμετώπιση των κυκλικών υφεσιακών φαινομένων απαιτεί το ακόμα μεγαλύτερο βάθεμα της εκμετάλλευσης της εργασίας για την αντιστάθμιση της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους και, άρα, την εμπέδωση ενός πολιτικού προφίλ ανελαστικότητας απέναντι στο λαϊκό διεκδικητισμό απανταχού στον πλανήτη. Η όποια, δε, αύξηση του εισοδήματος των λαϊκών στρωμάτων εντός της αναδιαρθρωτικής στρατηγικής συνδέεται άρρηκτα με την εντατικοποίηση της εργασίας, την υπερεργασία και την αύξηση της παραγωγικότητάς τους: άρα με την ένταση της εκμετάλλευσης και, σε τελική ανάλυση, με την πώση του μεριδίου των μισθών ως ποσοστού της παραγομένης αξίας. Όριο, μάλιστα, αυτής της πολιτικής είναι η αποτροπή της οριστικής αποπτώχευσης σημαντικών τμημάτων του συλλογικού εργαζόμενου. Καθώς, όμως, η ταξική πάλη δεν τελειώνει ποτέ, όλα τα παραπάνω δεν σημαίνουν σε καμμία περίπτωση ότι δεν υπάρχει δυνατότητα ταξικών αγώνων με νικηφόρα κατάληξη.

Για τη σημασία της Ε.Ε.

14. Υπό τις συνθήκες αυτές η Ε.Ε. αποδεικνύεται ακριβώς ως η συντεταγμένη πολιτική επιλογή μιας σειράς ηγεμονικών αστικών μερίδων και συνασπισμών εξουσίας προκειμένου να ενισχύσουν την θέση τους απέναντι στις εργατικές τάξεις των σχηματισμών τους και να αναβαθμίσουν την θέση τους στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα μέσω της ανάπτυξης ενός ιδιαίτερου υπερεθνικού θεσμικού πεδίου ιδεολογικού και πολιτικού συντονισμού των αναδιαρθρωτικών τους στρατηγικών, ανταλλάσσοντας αμοιβαία σχέσεις νομιμοποίησης και στήριξης σε αυτήν την κοινωνική διαδικασία, στο έδαφος του αντικειμενικά υψηλού βαθμού διεθνοποίησης του κεφαλαίου τους. Το εγχείρημα της Ευρωπαϊκής ενοποίησης αντικειμενικά οδηγεί και σε μία αναβάθμιση των σχηματισμών που είναι ηγεμονικοί στο εσωτερικό του και δίνει την δυνατότητα μιας βελτίωσης της θέσης τους στην συνολική ιεραρχία στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα. Είναι επίσης σαφές ότι σε ένα επίπεδο πολιτικής στοχοθεσίας και βούλησης αναδείχθηκε και η προσπάθεια να λειτουργήσει η Ε.Ε. ως ένα αντίπαλο δέος απέναντι στις ΗΠΑ.

15. Αυτό όμως δεν πρέπει να μας κάνει να παραβλέπουμε τις έντονες αντιφάσεις που διαπερνούν αυτό το εγχείρημα: Η πραγματική δυναμική της ενοποίησης δεν μπορεί να είναι μόνο η συγκρότηση του κοινού οικονομικού χώρου. Θα πρέπει να γειώνεται ταυτόχρονα σε πραγματικά άλματα στην παραγωγικότητα και την κερδοφορία του κεφαλαίου –και αυτό με τη σειρά του σημαίνει ένα τσάκισμα πραγματικών ταξικών προσκομμάτων που ακόμη δεν έχει ολοκληρωθεί. Άλλωστε αυτού του είδους οι οικονομικές ολοκληρώσεις έχουν το «μειονέκτημα» να μην εξάγουν μόνο αναπτυξιακές τάσεις αλλά και υφεσιακές: Η οικονομική ισχύς από μόνη της δεν επαρκεί για την κατάκτηση της πρωτοκαθεδρίας στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα. Απαιτείται και η ανάλογη πολιτικοστρατιωτική ισχύ, κάτι που με την σειρά του θα απαιτούσε και έναν άλλο βηματισμό στην πολιτική ενοποίηση που υπολείπεται κατά πολύ της οικονομικής. Η ίδια η Ευρωπαϊκή Ένωση ως συνασπισμός κρατών με συχνά διαφορετικούς

προσανατολισμούς ως προς την συνολική εικόνα του σύγχρονου κόσμου εσωτερικεύει τις συνολικές αντιθέσεις στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα (διαφορά ανάμεσα σε ευρωπαϊστές και ατλαντιστές).

16. Η συγκυρία του πολέμου στο Ιράκ όξυνε αυτές τις αντιφάσεις. Αντιφάσεις που παίρνουν κρίσιμες διαστάσεις κατά την φάση της διεύρυνσης της ΕΕ. Σε όλες αυτές τις αντιθέσεις εντός της Ε.Ε. είναι σαφές ότι υποβόσκει και μια διαφορετική αντίληψη για το πώς μπορούν να αντιμετωπίσουν τον ταξικό αντίπαλο. Το νέο αμερικάνικο στρατιωτικό δόγμα αντιστοιχεί και σε μια συγκεκριμένη στρατηγική στο εσωτερικό κοινωνικό μέτωπο αρθρωμένη γύρω από μια ακόμη πιο επιθετική αντιμετώπιση του ταξικού αντιπάλου. Μόνο που αυτή η προοπτική (που ενέχει και τον κίνδυνο επίτασης υφεσιακών τάσεων αλλά και όξυνσης των κοινωνικών διεκδικήσεων) δεν φαντάζει εξίσου θελκτική σε όλους τους σχηματισμούς. Κάποιοι σίγουρα την θεωρούν έναν τρόπο αντιμετώπισης των λαϊκών αντιδράσεων (π.χ. Μπερλουσκόνι) άλλοι όμως θεωρούν ότι μπορεί να διακυβεύσει την δυνατότητα μιας οικονομικής ανάκαμψης που να στηρίζεται στο βάθεμα των τομών στην παραγωγικότητα της εργασίας χωρίς αναγκαστική αποπώλωση της ζωντανής εργασίας, αλλά και να οδηγήσει σε ανεξέλεγκτες κοινωνικές εντάσεις οι οποίες θα απειλήσουν το πραγματικό κεκτημένο της μέχρι τώρα αναδιαρθρωτικής διαδικασίας. Το ποια τάση θα επικρατήσει θα εξαρτηθεί από την πάλη των τάξεων και όχι από κάποιο σενάριο που θα εξελιχθεί με όρους συννομοσίας. Είναι εμφανές πως η κίνηση και η δυναμική του λαϊκού παράγοντα δεν μπορεί να σφυγμομετρηθεί. Πάντα πρωτότυπη και μη γραμμικά μεταβαλλόμενη σφραγίζει τις εξελίξεις και κρίνει στην πράξη του ταξικού ανταγωνισμού τις αστικές στρατηγικές διαχείρισης και ηγεμονίας.

17. Με παρόμοιο, δε, τρόπο και το σύνολο των σύγχρονων διαδικασιών των ενοποιήσεων και ολοκληρώσεων πολύ περισσότερο αφορούν σε εκπόνηση και αμοιβαία δέσμευση στην εφαρμογή κοινών και ανελαστικών απέναντι στο λαϊκό διεκδικητισμό αναδιαρθρωτικών πολιτικών των αστικών τάξεων παρά οτιδήποτε άλλο. Το όριο, μάλιστα, της παραμονής ή της εξόδου εντός ενός τέτοιου πλαισίου ή και της ολικής αναδιαπραγμάτευσης του πλαισίου καθαυτού αποτελεί για την κάθε αστική τάξη ο κίνδυνος καταστροφής – εκκαθάρισης σημαντικού μεριδίου κεφαλαίων που αδυνατούν να ενταχθούν ανταποκρινόμενα στους όρους της αναδιαρθρωτικής πολιτικής με αποτέλεσμα να απειλείται ο παραγωγικός ιστός των ίδιων αυτών των κοινωνικών σχηματισμών. Χαρακτηριστικό τέτοιο πρόσφατο παράδειγμα είναι η παράβαση από πλευράς της Γαλλίας και της Γερμανίας των όρων της δημοσιονομικής πειθαρχίας του συμφώνου σταθερότητας.

18. Η πολιτική, ωστόσο, αυτή των αμοιβαίων δεσμεύσεων των αστικών τάξεων συντελεί στην δημιουργία μιας ιδεολογικής συλλογικής αναπαράστασης απώλειας του ελέγχου εντός των πλαισίων του εθνικού κράτους, στη δημιουργία του λεγομένου «ατσάλινου κλουβιού». Η εμπέδωση μιας τέτοιας αναπαράστασης κυρίαρχα στο γεωπολιτικό χώρο της ΕΕ, αλλά και σε άλλες περιοχές του πλανήτη (μέσα κύρια από συμφωνίες εμπορικών ολοκληρώσεων κ.ο.κ.) αναλαμβάνει πλέον το ρόλο του κυρίαρχου ιδεολογικού προτάγματος της αστικής πολιτικής.

Σε κάθε περίπτωση διαδικασία της Ευρωπαϊκής ενοποίησης παραμένει μια αντιφατική διαδικασία, διαπερνάται από ενδοϊμπεριαλιστικούς ανταγωνισμούς, προσκρούει πάνω στην ανάπτυξη ταξικών διεκδικητικών αγώνων. Αυτό αποτυπώνεται και στον τρόπο που μια σειρά σχεδιασμών τροποποιούνται, καθυστερούν ή διακυβεύονται (π.χ. ευρωστρατός, ευρωσύνταγμα, Σύμφωνο Σταθερότητας)

Τάσεις και αντιφάσεις του σύγχρονου ιμπεριαλισμού

19. Η δεκαετία που ακολούθησε την πτώση των κρατικοκαπιταλιστικών καθεστώτων μεσούσης της ανάπτυξης της αναδιαρθρωτικής αστικής επίθεσης, χαρακτηρίστηκε επιπλέον και από την αναβάθμιση του ρόλου των ΗΠΑ ως μόνης πλέον πολιτικοστρατιωτικής υπερδύναμης στον πλανήτη. Στο βαθμό που δεν υπάρχει πλέον μία ενιαία απειλή για τους ιμπεριαλιστικούς σχηματισμούς περνάμε ήδη από την συμβολική στιγμή του 1990 και τον πρώτο πόλεμο κατά του Ιράκ σε ένα νέο πρότυπο ιμπεριαλιστικής επέμβασης. Επίδικα αντικείμενα είναι: Πρώτον, η διασφάλιση όλων των κρίσιμων ενεργειακών ροών. Δεύτερον, η ομαλή ένταξη στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα των κρατικοκαπιταλιστικών

σηματισμών. Τρίτον, η εξωτερική παρέμβαση για την αποφυγή της πλήρους αποσταθεροποίησης σχηματισμών κρίσιμων για την συνολική αναπαραγωγή του ιμπεριαλιστικού συμφέροντος. Τέταρτον, η ανάσχεση ή/και το τσάκισμα όλων των σχηματισμών που με τον ή τον άλλο τρόπο αμφισβητούν το συνολικό ιμπεριαλιστικό συμφέρον. Η ιδεολογική νομιμοποίηση δεν θεμελιώνεται πια με την αναφορά στην συλλογική ασφάλεια μόνο ή τη διατήρηση της ισορροπίας δυνάμεων, αλλά όλο και περισσότερο στηρίζεται στα «ανθρώπινα δικαιώματα», την «απειλή της τρομοκρατίας», την ανάγκη εξαγωγής δημοκρατίας κλπ. Οι ΗΠΑ αναλαμβάνουν ντε φάκτο το ρόλο του βασικού φορέα υλοποίησης αυτής της πολιτικής, κύρια από την τεράστια πολιτικοστρατιωτική ισχύ που διαθέτουν. Τις περισσότερες φορές τυπικός φορέας αυτής της επέμβασης είναι κάποιου τύπου συνασπισμός δυνάμεων, στην πλειονότητα των περιπτώσεων και με την τυπική νομιμοποίηση του ΟΗΕ. Πρέπει να έχουμε σαφές ότι αυτό το νέο πρότυπο ιμπεριαλιστικού παρεμβατισμού υπερβαίνει κατά πολύ τις τρέχουσες διαφορές ανάμεσα στα ιμπεριαλιστικά κέντρα (αλλά και στο εσωτερικό των ΗΠΑ) και αποτελεί στοιχείο του τρέχοντος ηγεμονικού προτάγματος. Γι' αυτό το λόγο και σε αυτό το επίπεδο ουσιαστικά υπάρχει (όπως και υπήρξε τα προηγούμενα χρόνια) μια βαθύτερη συναίνεση των υπόλοιπων ιμπεριαλιστικών κέντρων με κορυφαία στιγμή τον πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία. Ταυτόχρονα αυτό το πρότυπο επέμβασης ορίζει και το πεδίο εντός του οποίου συγκροτείται η αμερικανική ηγεμονία στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα: την δυνατότητα πολιτικής και στρατιωτικής υπεράσπισης του συνολικού μακροπρόθεσμου ιμπεριαλιστικού συμφέροντος. Άλλωστε αυτή η κίνηση ταυτίζεται χρονικά και με το μεγάλο ξεδίπλωμα των πολιτικών της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης στο σύνολο των ιμπεριαλιστικών σχηματισμών με τις ΗΠΑ να καταγράφονται στην πρωτοπορία τόσο των παραγωγικών και οργανωτικών τομών όσο και των ρυθμών αύξησης της κερδοφορίας λειτουργώντας και ως μία οικονομική ατμομηχανή. Ουσιαστικά σε όλη τη δεκαετία του '90 μπορούμε να μιλούμε για μια ολοκληρωμένη προβολή ενός ηγεμονικού προτάγματος από τις ΗΠΑ: πολιτικοστρατιωτική εγγύηση και ταυτόχρονα ένα ελκυστικό καθεστώς συσσώρευσης.

20. Από τις αρχές του 2001 και με συμβολική στιγμή την 11η Σεπτεμβρίου διαμορφώνεται ένα τροποποιημένο δόγμα, βασικά στοιχεία του οποίου είναι: α. Η –για πρώτη φορά σε τέτοια κλίμακα– αναφορά σε προληπτικές επιθέσεις εναντίον πιθανών στόχων, καθώς η άσκηση στρατιωτικής βίας προκαταβολικά (πριν δηλαδή ο εχθρός προχωρήσει σε πράξεις ή απειλές βίας) προστίθεται στα παραδοσιακά πολιτικοστρατιωτικά μέσα της αποτροπής και του περιορισμού των απειλών. β. Η διατύπωση ενός σχήματος περιορισμένης εθνικής κυριαρχίας (των άλλων...), με την έννοια ότι η εθνική κυριαρχία ορίζεται ως εξαρτώμενη από την εκπλήρωση συγκεκριμένων προδιαγραφών. γ. Η ανάδειξη της αμερικανικής ηγεμονίας σε αυτοτελή παράγοντα διαμόρφωσης του διεθνούς τοπίου (σε βάρος των διεθνών οργανισμών) και η προβολή μιας αποστολής που έχουν οι ΗΠΑ ως η μόνη δύναμη που μπορεί να εγγυηθεί το μακροπρόθεσμο συμφέρον ολόκληρου του καπιταλιστικού κόσμου.

21. Το νέο αυτό αμερικάνικο στρατιωτικό και πολιτικό δόγμα είναι σαφές ότι οδηγεί αναγκαστικά σε μια λογική αποσταθεροποίησης περιφερειακών σχηματισμών που μπορούν να αποτελέσουν έστω και μακροπρόθεσμα απειλή για το καπιταλιστικό συμφέρον, έναν εντονότερο παρά ποτέ στρατιωτικό παρεμβατισμό με κριτήριο όχι την διεθνή συμπεριφορά των κρατών αλλά την εσωτερική τους κοινωνική συγκρότηση και ρητά αναφέρεται στην δυνατότητα στρατιωτικής εξαγωγής καθεστώτων κοντά στα δυτικά πρότυπα κρατικής συγκρότησης και πάνω από όλα οικονομίας της αγοράς. Διαμορφώνει παράλληλα μια άνιση εκδοχή ηγεμονίας υπέρ του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού. Ταυτόχρονα, στο βαθμό που δίνει μια τόσο μεγάλη έμφαση στην αμερικανική και όχι απαραίτητα διεθνή δράση, αλλά και ρητά αναφέρεται στην δυνατότητα μονομερών στρατιωτικών ενεργειών των ΗΠΑ (και πράττει ανάλογα), είναι προφανές ότι αντικειμενικά οξύνει τις ενδοϊμπεριαλιστικές αντιθέσεις. Είναι σαφές ότι έχουμε να κάνουμε με μετατοπίσεις της αμερικανικής στρατηγικής, οι οποίες όμως λαμβάνουν χώρα εντός του κοινού στρατηγικού πλαισίου του νέου ιμπεριαλιστικού παρεμβατισμού. Είναι φανερό παράλληλα πως ένα τέτοιο δόγμα, αποτελεί όχι μονάχα ένα δόγμα εξωτερικών διεθνών σχέσεων αλλά και ένα δόγμα εσωτερικής κοινωνικής συγκρότησης. Γνώμη μας είναι ότι μια τέτοια ιμπεριαλιστική στρατηγική προϋποθέτει εξαιρετική συνοχή της ηγεμονίας του αστικού συνασπισμού εξουσίας εντός του δικού του κοινωνικού σχηματισμού. Εν μέρει μετατοπίζει το κέντρο βάρους της

κρατικής λειτουργίας από την αναπαραγωγή μιας συνεκτικής ιδεολογικής ηγεμονίας στην βάση της παραγωγικής αφοσίωσης του συλλογικού εργαζόμενου, και ρίχνει κυρίως το βάρος σε μεθόδους έντονης κοινωνικής καταστολής και αστυνόμευσης. Ταυτόχρονα ως απόπειρα άρθρωσης μιας ηγεμονικής ιμπεριαλιστικής στρατηγικής έχει μια σοβαρή αντίφαση. Εν μέσω ύφεσης ουσιαστικά αποπειράται να μετατοπίσει το πεδίο του ιμπεριαλιστικού ανταγωνισμού από το καθοριστικό πεδίο της οικονομίας, της αύξησης της παραγωγικότητας, της επιτάχυνσης της αναδιάρθρωσης και της ανάκαμψης της κερδοφορίας, στο πεδίο του ελέγχου, της πειθάρχησης και του πολιτικοστρατιωτικού παρεμβατισμού. Με αυτή την έννοια θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτό το δόγμα απειλεί να μην εκπληρώνει μια κρίσιμη πτυχή της ηγεμονικής λειτουργίας εντός της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας: την απαίτηση δηλαδή η ηγεμονική δύναμη να προβάλλει όχι μόνο πολιτικοστρατιωτική ισχύ, αλλά και ένα πρότυπο συσσώρευσης και μια δυναμική επίλυσης των προσκομμάτων στην καπιταλιστική κερδοφορία. Ή για να το πούμε διαφορετικά το πρότυπο συσσώρευσης που προτείνει, μια βίαιη κατασταλτική επίθεση απέναντι στα λαϊκά συμφέροντα δεν είναι απαραίτητα εφαρμόσιμο παντού και με τον ίδιο τρόπο.

22. Δεν πρέπει, ωστόσο, να μας διαφεύγει ότι κάθε μορφή εξωοικονομικού ανταγωνισμού όσο διατηρείται η τυπική μορφή της αστικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και της ειρηνικής συνύπαρξης των κρατών είναι καταδικασμένη να υπάρξει μόνο ως υποτελής των κυρίαρχων και προσίδων μορφών εκμετάλλευσης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής που είναι όλες οι μορφές του καθαυτού οικονομικού ανταγωνισμού, εν προκειμένω σε τελική ανάλυση η ένταση της ταξικής εκμετάλλευσης σε κάθε κοινωνικό σχηματισμό. Έτσι, η όξυνση των ενδοϊμπεριαλιστικών ανταγωνισμών ανάμεσα στα διαμορφούμενα κέντρα (ΗΠΑ – ΕΕ – Ιαπωνία), η ένταξη με ταχύτατους ρυθμούς στον καθαυτό ιμπεριαλιστικό ανταγωνισμό νέων κέντρων από το τέως ανατολικό μπλοκ (Ρωσία, Κίνα) μετά από μια περίοδο μαζικής εκκαθάρισης και καταστροφής κεφαλαίων ή αναδιοργάνωσής τους και η αναδιαπραγμάτευση των όρων ένταξης στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα μιας σειράς αναπτυσσομένων χωρών κύρια στη Λ. Αμερική με έντονη την ανάπτυξη των λαϊκών αγώνων δημιουργούν ένα κάθε άλλο παρά ευοίωνο τοπίο για τον αμερικανικό ιμπεριαλισμό. Η όποια, δε, υπερ-χρησιμοποίηση του σαφούς πολιτικοστρατιωτικού συγκριτικού πλεονεκτήματος διαθέτουν οι ΗΠΑ μόνο συγκυριακά μπορεί να ενισχύσει τη θέση τους καθώς το κρίσιμο ζήτημα παραμένει η ακόμα μεγαλύτερη ένταση της εκμετάλλευσης και αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στο εσωτερικό του κοινωνικού σχηματισμού αυτού.

23. Η επαγγελία λοιπόν μιας πραγματικής «παγκοσμιοποίησης» κάθε άλλο παρά απεικονίζει την κατάσταση πραγμάτων στο διεθνές σκηνικό. Οι ενδοϊμπεριαλιστικοί ανταγωνισμοί οξύνονται, οι συγκρούσεις λαμβάνουν ολοένα και περισσότερο χαρακτηριστικά διαφορετικότητας στην κουλτούρα και την παράδοση και στην παραγωγική βάση και στο εποικοδόμημα μιας που ελλείπει μια πλατειά και στιβαρή κομμουνιστική στρατηγική για να ενοποιήσει και να εντάξει οργανικά τις επιμέρους εκδηλώσεις και εκφάνσεις της ταξικής πάλης σε κάθε ιδιαίτερο κοινωνικό σχηματισμό στο φόντο της ιστορικότητας της ασυμφιλίωτης αντίθεσης κεφαλαίου – εργασίας. Εάν από τη μια μεριά δεν έχουμε να κάνουμε με την μετάλλαξη του ιμπεριαλισμού σε ένα νέο στάδιο όπου επικυριαρχεί μια ενιαία αστική τάξη (παγκοσμιοποίηση, αυτοκρατορία) ούτε με κάποιου είδους διοικητική ή μηχανιστική ολοκληρωτική κατίσχυση του αντιπάλου (ολοκληρωτικός καπιταλισμός, υπεριμπεριαλισμός κ.λ.π.) τότε είναι σαφές πως η σημερινή συγκυρία χαρακτηρίζεται από την ανταγωνιστική λειτουργία των ιμπεριαλιστικών κέντρων στο έδαφος των αντικειμενικών αντιφάσεων που διαμορφώνει μια υπαρκτή ταξική διεκδικητικότητα. Αλλωστε, η καπιταλιστική τάση συγκέντρωσης και συγκεντροποίησης του κεφαλαίου δεν συνεπάγεται σε καμία περίπτωση μια τάση προς την κατάργηση των εθνικών κοινωνικών σχηματισμών ή την υπέρβαση της ιμπεριαλιστικής πρακτικής του κεφαλαίου από κάποια υπεριμπεριαλιστική κοινωνική δομή και πρακτική (*υπεριμπεριαλισμός, ολοκληρωτικός καπιταλισμός, αυτοκρατορία κ.λ.π.*). Απέναντι σε αυτήν την οικονομική τάση διαβλέπουμε ως πλέον καθοριστική την πραγματική επενέργεια της ταξικής πάλης που διαφοροποιεί την παραγωγικότητα του κεφαλαίου και αναπαράγει σε κλίμακα τα ιδιαίτερα συμφέροντα και τις διαφορετικές ιμπεριαλιστικές δυνατότητες των αστικών μερίδων και οξύνει τον ιμπεριαλιστικό τους ανταγωνισμό. Το εάν εμφανίζεται η τάση

υπέρβασης κρατικών σχηματισμών (στοιχείο που απέχει εξαιρετικά από την όποια μορφή ολοκληρώσεων έχουμε γνωρίσει) ή η τάση διάσπασης των εθνικών κοινωνικών σχηματισμών, δεν αποτελεί αντανάκλαση της λειτουργίας κάποιας νομοτέλειας αλλά αποτέλεσμα της ειδικής συγκυρίας, μορφής και αποτελέσματος της ταξικής πάλης.

Ο ελληνικός κοινωνικός κωνικός σχηματισμός

24 Σε αυτά τα πλαίσια οφείλουμε να εξετάσουμε την Ελλάδα. Υποστηρίζουμε ότι η Ελλάδα είναι ένας κοινωνικός σχηματισμός ενταγμένος στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα, ένας σχηματισμός στον οποίο ηγεμονεύει ο ανεπτυγμένος μονοπωλιακός καπιταλισμός. Θεωρούμε λανθασμένες όλες τις θεωρίες που αρθρώνονται γύρω από το σχήμα του 'καθυστερημένου' ελληνικού καπιταλισμού γιατί δεν περιγράφουν τα χαρακτηριστικά της καπιταλιστικής συσσώρευσης που καταγράφει, αλλά και γιατί μπορεί να οδηγήσουν σε λανθασμένα πολιτικά συμπεράσματα (π.χ. να θεωρούν τον 'εκσυγχρονισμό' αντικειμενικά αναγκαίο στοιχείο μετάβασης σε ένα ανώτερο στάδιο της ταξικής πάλης). Αντίθετα για εμάς στην Ελλάδα μέσα από μια ολόκληρη ιστορία ταξικών αγώνων ηγεμόνευσε ο μονοπωλιακός καπιταλισμός, η προτεραιότητα της σχετικής υπεραξίας, διαμορφώθηκε ένα ταξικό μπλοκ με πρωτοκαθεδρία των μονοπωλιακών μερίδων. Αυτά που συνήθως αναφέρονται ως στοιχεία της ελληνικής 'καθυστέρησης' (διατήρηση μεγάλης βαρύτητας παραδοσιακών μικροαστικών στρωμάτων, ιστορικά καταγραμμένη αυξημένη βαρύτητα του κράτους, έντονη κοινωνική απαίτηση για τυπικές και άτυπες αναδιανεμητικές πρακτικές) δεν είναι τίποτε άλλο παρά συγκεκριμένα αποτελέσματα της πάλης των τάξεων, ειδικά αν αναλογιστούμε ότι αυτή έφτασε να πάρει την κορυφαία μορφή της ένοπλης πάλης για την εξουσία.

25. Βασική αστική στρατηγική τις τελευταίες δεκαετίες είναι η *καπιταλιστική αναδιάρθρωση* με συμβολικό σημείο αναφοράς την εγκατάλειψη του σοσιαλδημοκρατικού κοινωνικού συμβολαίου το 1985. Η στρατηγική βασικό στόχο έχει την εκκαθάριση μεγάλου μέρους των μη επαρκώς αξιοποιούμενων κεφαλαίων, τη ριζική αναδιανομή εισοδήματος σε βάρος των λαϊκών τάξεων, την διαμόρφωση όρων μιας πολυλειτουργικής εργατικής δύναμης ικανής να αξιοποιήσει νέες τεχνολογικές και οργανωτικές παραγωγικές μορφές. Η σχετική καθυστέρηση στο ξεδίπλωμα των αναδιαρθρωτικών πολιτικών αντιστοιχεί στην ιδιαίτερη ισχύ του λαϊκού κινήματος στην μεταπολιτευτική περίοδο και τον τρόπο που αυτό δημιουργούσε εντονότατα ταξικά προσκόμματα. Παρόλα αυτά στη δεκαετία του 1990 και μετά θα υπάρξουν πραγματικές τομές σε ό,τι αφορά την προώθηση της αναδιαρθρωτικής διαδικασίας. Αυτό δίνει στον 'εκσυγχρονισμό' το χαρακτήρα μιας συνολικής αστικής στρατηγικής, μιας συνολικής κίνησης ανατροπής κοινωνικών πρακτικών, πολιτικών συσχετισμών, ιδεολογικών αναπαραστάσεων. Σε κανένα όμως βαθμό αυτό δεν σημαίνει το τέλος των αντιστάσεων και αυτό φαίνεται από όλο το φάσμα των κοινωνικών αγώνων των τελευταίων ετών. Αυτό μας οδηγεί και σε μια σειρά από άλλες κρίσιμες αντιφάσεις: Παρά το γεγονός ότι έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικότερες αναδιαρθρώσεις σε κάθε επίπεδο εντούτοις το πρόβλημα των μη επαρκώς αξιοποιούμενων κεφαλαίων παραμένει με εμπειρική απόδειξη όλα τα προβλήματα στην ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων. Παράλληλα η διεύρυνση της Ε.Ε. είναι πολύ πιθανό να οδηγήσει στην μείωση των κοινοτικών εισροών και αντικειμενικά θέτει υπό αίρεση το εάν και κατά πόσο μπορούν να συνεχιστούν οι σημερινοί αναπτυξιακοί ρυθμοί, άρα και η όποια δυνατότητα να αξιοποιείται αυτό ως τρόπος απόσπασης λαϊκής συναίνεσης.

26. Η εξέλιξη των κοινωνικών μπλοκ στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό σχετίζεται με τις συνολικές κοινωνικές και πολιτικές διεργασίες τις τελευταίες δεκαετίες. Ένας πρώτος σημαντικός σταθμός ήταν η συγκρότηση μιας πλατιάς κοινωνικής συμμαχίας γύρω από το 'μπλοκ της αλλαγής', η οποία συμπύκνωσε την πολιτική πίεση και βαρύτητα του λαϊκού ριζοσπαστισμού στη μεταπολίτευση, ταυτόχρονα όμως σηματοδότησε και μια διαδικασία ηγεμόνευσής του από μια στρατηγική εν τέλει αστικού εκσυγχρονισμού. Ο δεύτερος σταθμός ήταν η περίοδος 1989-1993 και όλη η προσπάθεια να εκκαθαριστεί όλο το φάσμα των αναπαραστάσεων, των διεκδικήσεων και των αναγνωρίσεων των λαϊκών τάξεων, κίνηση η οποία θα αποκτήσει πολύ πιο έντονα χαρακτηριστικά από τα 1996 και μετά.

Σε αυτά τα πλαίσια μπορεί κανείς να δει τα αντίπαλα κοινωνικά μπλοκ στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό: Από τη μια υπάρχει αυτό που θα αποκαλούσαμε κοινωνικό μπλοκ του εκσυγχρονισμού: μια συμμαχία ανάμεσα σε αστικές μερίδες (με ηγεμονικό το ρόλο των μεγάλων διεθνοποιημένων μονοπωλίων, του τραπεζικού κεφαλαίου, και πιο συγκυριακά του κατασκευαστικού κεφαλαίου), τα ανώτερα στρώματα της κρατικής γραφειοκρατίας και εκείνα τα κομμάτια της νέας μικροαστικής τάξης (τόσο στην παραγωγή όσο και στους ιδεολογικούς μηχανισμούς) που διαπλέκονται με τις αναδιρθρώσεις. Από την άλλη υπάρχει μια εν δυνάμει λαϊκή συμμαχία που περιλαμβάνει τα κομμάτια της εργατικής τάξης, μεγάλο μέρος της νέας μικροαστικής τάξης που υφίσταται τη μισθωτοποίηση και την εργασιακή πίεση, αλλά και μεγάλο μέρος της αγροτιάς που σήμερα βιώνει συνθήκες και πολιτικές αποδιάρθρωσης των όρων αναπαραγωγής της.

27. Σημαντικό ρόλο στην αναδιάρθρωση του ελληνικού καπιταλισμού θα παίξει από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 η εισροή ενός πολύ μεγάλου αριθμού ξένων μεταναστών. Η εισροή αυτή ήταν μια στρατηγική πολιτική επιλογή ώστε να διατηρηθεί το κόστος εργασίας χαμηλά αλλά και για να επιτραπεί η δυνατότητα αναπαραγωγής των μη μονοπωλιακών μερίδων έντασης εργασίας, αλλά και μέρος των παραδοσιακών μικροαστικών στρωμάτων. Ταυτόχρονα αυτό σήμαινε ότι πολύ μεγάλο μέρος των στρωμάτων της χειρωνακτικής εργασίας θα βρισκόταν σε συνθήκες θεσμική και οικονομικής πίεσης, διαμορφώνοντας ουσιαστικά ένα ρήγμα εντός των ίδιων των λαϊκών στρωμάτων. Γι' αυτό το λόγο και το ζήτημα της ένταξης των ξένων εργατών εντός των πολιτικών και συνδικαλιστικών πρακτικών του εργατικού κινήματος είναι μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις σήμερα για τη διαμόρφωση της σύγχρονης λαϊκής συμμαχίας.

28. Βασικός μοχλός θωράκισης των αστικών σχέσεων εξουσίας και εκμετάλλευσης στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό είναι και ο συγκεκριμένος τρόπος ένταξης του στους μηχανισμούς των ιμπεριαλιστικών μπλοκ. Από τη μια η πρόσδεση στις ΗΠΑ και το NATO ως βασικός μηχανισμός εξασφάλισης του συνασπισμού εξουσίας απέναντι στο λαϊκό κίνημα και το εαμικό κοινωνικό μπλοκ. Από την άλλη η πρόσδεση στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής ενοποίησης ως αναζήτηση ενός μηχανισμού που να κάνει μη αντιστρέψιμες τις τάσεις καπιταλιστικής συσσώρευσης. Ειδικά η πρόσδεση στην Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και η επιλογή ενός πλήθους από μηχανισμούς έκθεσης στον ανταγωνισμό με πιο παραγωγικά κεφάλαια υπήρξε ένας τρόπος για να επιταχυνθούν οι αναδιρθρωτικές διαδικασίες, να νομιμοποιηθούν πολιτικά, να περιβληθούν με ένα ιδεολογικό περίβλημα 'νομοτέλειας' και να χάσουν το χαρακτήρα επιθετικής αστικής στρατηγικής. Θεωρήθηκε δηλαδή ότι αυτού του είδους η συμμετοχή στην ευρωπαϊκή ενοποίηση θα αποτελούσε μοχλό αναβάθμισης της θέσης της Ελλάδας στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα. Με αυτή την έννοια η Ελλάδα, στο μέτρο και στο βαθμό που της αναλογεί εντάσσεται συνολική ιμπεριαλιστική στρατηγική που διαμορφώνεται εντός της Ε.Ε. Από την άλλη η ένταξή της εντός των συνολικών πολιτικών, οικονομικών και ιδεολογικών μηχανισμών που συγκροτούν σήμερα την ιμπεριαλιστική αλυσίδα σημαίνει εκτίθεται σε πιέσεις, αναγκάζεται να αποδεχτεί έναν συσχετισμό δύναμης (όχι μόνο οικονομικής, αλλά και πολιτικοστρατιωτικής). Με αυτή την έννοια η Ελλάδα εντός της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας είναι ένας *ηγεμονευόμενος* σχηματισμός. Από την άλλη όμως αναπτύσσει και αυτή δευτερεύουσες ιμπεριαλιστικές πρακτικές κύρια με τη μορφή εξαγωγών κεφαλαίου προς τους σχηματισμούς της Βαλκανικής και αντίστοιχα προσπαθεί να έχει και έναν περιφερειακό πολιτικό ρόλο. Είναι λάθος όμως να υπερτονίζεται αυτή η δευτερεύουσα πλευρά και να προβάλλεται η εικόνα ενός παμφάγου επιθετικού ελληνικού ιμπεριαλισμού.

29. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις θα πρέπει να ειδωθούν υπό το πρίσμα ενός ανταγωνισμού αστικών μπλοκ για τη βελτίωση της θέσης τους στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα με την Ελλάδα να έχει ιστορικά το 'πλεονέκτημα' ενός μεγαλύτερου βαθμέματος των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής και την Τουρκία να προσπαθεί να εκμεταλλευθεί τη γεωστρατηγική της θέση. Σημαντικό ρόλο στην ένταση της αντιπαράθεσης παίζει και η ιμπεριαλιστική διαμεσολάβηση με κάθε σχηματισμό να προσπαθεί να εκβιάσει με κάθε τρόπο μια συμφέρουσα ιμπεριαλιστική παρέμβαση. Από τα μέσα τη δεκαετίας του 90 και μετά είναι προφανές ότι η ηγεμονική ελληνική αστική στρατηγική ήταν αυτή του κατευνασμού και

της αποφυγής με κάθε τρόπο μιας πολεμικής διακύβευσης του αναδιάρθρωτικού κεκτημένου. Γι' αυτό και είναι εξαιρετικά λανθασμένες όλες οι αναλύσεις που στηρίζονται στην παραδοχή μιας ελληνικής στρατιωτικής επιθετικότητας. Αντίθετα η Τουρκία έδειξε για μεγαλύτερο διάστημα μεγαλύτερη ανοχή στην περίπτωση αξιοποίησης και της πολεμικής έντασης ως διαπραγματευτικού χαρτιού. Είναι προφανές ότι σε μεγάλο βαθμό η εξέλιξη του συσχετισμού στο εσωτερικό της Τουρκίας θα κρίνει και το βαθμό στον οποίο θα μπει και αυτή σε μια στρατηγική κατευνασμού και ευρωπαϊκής στροφής. Το Κυπριακό πρόβλημα θα πρέπει να ειδωθεί πρώτα και κύρια ως μια συμπύκνωση αντιφάσεων: Των σχέσεων ανάμεσα σε ελληνική και τουρκική αστική τάξη, των σχέσεων ανάμεσα σε ελληνοκυπριακή και τουρκοκυπριακή ολιγαρχία, αλλά και των αντιφάσεων στη σχέση ελληνικής και ελληνοκυπριακής αστικής τάξης και όλα αυτά στο φόντο των συνολικών ιμπεριαλιστικών σχέσεων και συσχετισμών. Δεν μπορούμε όμως να παραβλέψουμε ότι παρόλες τις επιθετικές ενέργειες της ελληνικής και ελληνοκυπριακής πλευρά απέναντι στη μειονότητα η καθοριστική στιγμή θα είναι αυτή της τουρκικής εισβολής και κατοχής του νησιού, ενέργεια που δεν μπορεί να συμψηφιστεί. Σήμερα το επίπεδο διαπραγματεύσεως κινείται γύρω αφενός την επιλογή Ελλάδας και Τουρκίας να βρουν τρόπους απεμπλοκής από την ένταση που συνεπάγεται αυτή η σύγκρουση, την εκτίμηση της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης ότι οι παραχωρήσεις της σε ό,τι αφορά το καθεστώς της ομοσπονδίας μπορούν να αντισταθμιστούν από την υπέρτερη οικονομική ισχύ της, αλλά και τις αντιφάσεις στο εσωτερικό των Τουρκοκυπρίων ανάμεσα σε μια λαϊκή πίεση για πρόσδεση στους ταχύτερους ρυθμούς ανάπτυξης του νότου και το πλήγμα που αυτό θα συνεπάγεται για τα όποια ηγεμονικά κοινωνικά στρώματα.

Σε κάθε περίπτωση το μάχιμο αίτημα παραμένει: Κύπρος ενιαία ανεξάρτητη, χωρίς ξένους στρατούς κατοχής.

30. Σήμερα η ελληνική αστική στρατηγική προσπαθεί να κινηθεί εντός των αντιφάσεων που αναπτύσσονται μέσα στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα: Αφενός είναι στενότατα προσκολλημένη στην διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης και αυτό είναι το βασικό πεδίο δραστηριοποίησης του ελληνικού κεφαλαίου. Από την άλλη προσπαθεί να διατηρήσει ένα βαθμό ισορροπίας και προς τις ΗΠΑ και όλο το φάσμα των πρακτικών που αυτές σήμερα σχεδιάζουν για την κατοχύρωση της ηγεμονίας τους (νέος ρόλος NATO, 'πόλεμος κατά της τρομοκρατίας', νέος στρατιωτικός επεμβατισμός).

Κινήματα και αντιστάσεις

31. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, ωστόσο, και επειδή η πάλη των τάξεων απέδειξε για άλλη μια φορά ότι δεν καταργείται ούτε δια διαταγμάτων αλλά ούτε και δια πολυδιαφημισμένων καινοφανών θεωριών αμφίβολης ποιότητας οργανικών διανοουμένων του αστικού κράτους, δημιουργείται από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και μετά μια πραγματικότητα που πολύ απέχει από μια παντοδυναμία των αστικών επιτελείων. Έτσι, παρά το δήθεν συντριπτικό συσχετισμό ενάντια στα συμφέροντα της εργασίας και τις αναμφισβήτητες ήττες του εργατικού κινήματος υπάρχουν από τα μέσα της δεκαετίας του '90 σαφή σημεία κινηματικής ανάκαμψης. Από τις διαρκείς απεργιακές κινητοποιήσεις ανεξάρτητων συνδικάτων στις ΗΠΑ (που συνεχίζονται παρά το κλίμα τρομοκρατίας που έχει εγκαινιαστεί μετά την 11η Σεπτεμβρίου), από τους αλληπάλληλους κύκλους μεγάλων κινητοποιήσεων εργαζόμενων σε Γαλλία, Γερμανία και Ιταλία με αιχμές την αντίσταση στις ιδιωτικοποιήσεις και στις διαρκείς τροποποιήσεις στο ασφαλιστικό και στο καθεστώς της κοινωνικής πρόνοιας, από την άνθιση του αντιπολεμικού κινήματος σε όλο τον κόσμο ενάντια στους πολέμους στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ, από τη ραγδαία άνοδο των αριστερών, ριζοσπαστικών και εργατικών δυνάμεων σχεδόν σε ολόκληρη τη Λ. Αμερική, από τις μεγάλες λαϊκές εξεγέρσεις (Αργεντινή, Βολιβία), από τα ισχυρά αντάρτικα (Κολομβία Νεπάλ), αλλά και από τη στιβαρή και με συνέχεια παρουσία των «κινήματων ενάντια στην παγκοσμιοποίηση» είναι ορατό ότι ένας άλλος αέρας ριζοσπαστικής μαχητικότητας φυσάει σε όλο τον πλανήτη. Το διαφορετικό αυτό πολιτικό και κοινωνικό κλίμα πολύ απέχει από το να χαρακτηριστεί παροδικό και εφήμερο καθώς στις ιμπεριαλιστικές μητροπόλεις τουλάχιστον εκκινείται και τροφοδοτείται από μια πλειάδα κοινωνικών συνθηκών όπως: α) αυτή καθαυτή η μαζική απαξίωση συμφερόντων πλατειών

στρωμάτων εργαζομένων αλλά και τμημάτων της μικροαστικής τάξης και της αγροτιάς, β) η φύση της ίδιας της αναδιαρθρωτικής πολιτικής που δεν πετυχαίνει παρά μόνο εφήμερες περιόδους εύθραυστης ανάκαμψης που για να διατηρηθούν απαιτούν ολοένα και νέες οξύτερες επιθέσεις του κεφαλαίου ενάντια στην εργασία, γ) η έλλειψη οποιουδήποτε συνεκτικού ιδεολογικού σχήματος επαγγελίας μιας επικείμενης σταθερής και διαρκούς ευημερίας από πλευράς του αστισμού που θα μπορούσαν να ενστερνιστούν πλατειές λαϊκές μάζες, δ) η σταδιακή δημιουργία μιας πλατειάς μάζας εργαζόμενων ελαστικοποιημένης εργασίας που πεισματικά αντιστέκονται στην αναίρεση των τελευταίων ορίων κοινωνικών εγγυήσεων που αναπαράσταν για αυτούς τα έσχατο δίκτυο κοινωνικής προστασίας, ε) ο απεγκλωβισμός των λαϊκών τάξεων από τις πολιτικές μορφές των κομμάτων, στ) η αντίδραση μιας ολόκληρης μερίδας μιας σειράς από κοινωνιών του ανεπτυγμένου καπιταλισμού στις πολιτικές αμοιβαίων δεσμεύσεων των αστικών τους τάξεων (τις πολιτικές του «ατσάλινου κλουβιού»), αφού αυτές οριακά μπορεί να θέσουν θρυαλλίδα στα θεμέλια του κοινωνικού ιστού των κοινωνικών αυτών σχηματισμών αλλά και ζ) η καταλυτική ανάπτυξη αριστερών πολιτικών μορφωμάτων ριζοσπαστισμού που δεν φέρουν το βάρος ούτε της πρόσδεσης με το σοβιετικό μοντέλο του τέως υπαρκτού σοσιαλισμού αλλά ούτε και το βάρος της ιστορικής ήττας του τελευταίου. Το αν η σημερινή κινηματική ανάκαμψη θα οδηγήσει σε μια ευρύτερη πολιτική ανατροπή είναι το ζητούμενο αλλά και το διακύβευμα της περιόδου. Δυο πιστεύουμε θα είναι τα καθοριστικά στοιχεία για τις παραπέρα εξελίξεις: 1) το αν και κατά πόσον οι σημερινές αντιστάσεις που κατά καιρούς λαμβάνουν μορφές εξεγερτικές θα μπορέσουν να συνδεθούν οργανικά με μια πολιτική οπτική κομμουνιστικής κατεύθυνσης που να τις μπολιάσει με τον ασυμφιλίωτο ταξικό ριζοσπαστισμό της μαρξιστικής θεωρίας, να θέσει στο επίκεντρο της στοχοθεσίας τους το ζήτημα της πολιτικής εξουσίας και να τα προασπίσει από κινδύνους ενσωμάτωσης και ρεφορμισμού και 2) το κατά πόσον θα μπορέσουν οι αντιστάσεις αυτές να πετυχαίνουν απτές υλικές νίκες της εργασίας ενάντια στο κεφάλαιο, νίκες που θα αυξάνουν την πολιτική αυτοσυνείδηση και αυτοπεποίθηση των εκμεταλλευόμενων τάξεων, θα τονώνουν την αγωνιστικότητά τους και θα ενδυναμώνουν και σταθεροποιούν τις μορφές συλλογικής δράσης και πάλης των λαϊκών τάξεων. Σε τελική ανάλυση, όμως, ο δρόμος για τους εργαζόμενους είναι ουσιαστικά μονόδρομος: ο δρόμος του αγώνα.

32. Με αυτή την έννοια τα «κινήματα κατά της παγκοσμιοποίησης» αποτέλεσαν μια πρώτη κρίσιμη ιδεολογική ρωγμή και μια μαζική επιστροφή στοιχείων μιας αντικαπιταλιστικής αναφοράς έστω και αν εν μέρει εσωτερίκευαν –ειδικά στις πρώιμες μορφές τους– και το πρόταγμα του αντιπάλου (το δεδομένο και αναπόδραστο της «παγκοσμιοποίησης»). Είναι, όμως, φανερό πως το κίνημα ενάντια στην «παγκοσμιοποίηση» σε όλες του τις εκδοχές δεν θα είναι για πάντα το ίδιο. Όχι μόνο γιατί βαθμιαία διαρρηγνύεται η φαντασιακή αναπαράσταση ενός ενιαίου αντίπαλου, αλλά γιατί, μετά τα τεράστια αντιπολεμικά συλλαλητήρια στον πρόσφατο πόλεμο στο Ιράκ σε παραπάνω από 3000 πόλεις σε όλο τον κόσμο, αναδείχθηκαν πραγματικές πολιτικές και ιδεολογικές προκλήσεις για όσες δυνάμεις αναφέρονται σε αυτό: έγινε εμφανές ότι η πάλη ενάντια στην «παγκοσμιοποίηση» για να είναι νικηφόρα δεν μπορεί παρά να είναι η πάλη ενάντια στο κεφάλαιο και τους ιμπεριαλιστικούς μηχανισμούς της διεθνοποίησής του· αναδείχθηκε ως μια πραγματική ανάγκη και δυνατότητα ο πραγματικός ριζοσπαστικός προλεταριακός διεθνισμός. Ένας τέτοιος διεθνισμός απαιτεί την κοινωνική και πολιτική ηγεμονία της κομμουνιστικής στρατηγικής και της αντικαπιταλιστικής αντιιμπεριαλιστικής πάλης και αποτελεί την βασική προϋπόθεση για μια επιτυχημένη προσπάθεια των λαών να σταματούν τους ιμπεριαλιστικούς πολέμους αλλά και να βελτιώνουν τους όρους της ζωής τους. Το «κίνημα ενάντια στην παγκοσμιοποίηση» μεγάλωσε και μίκρυνε απότομα μέσα από την συγκυρία αυτού του πολέμου. Μεγάλωσε γιατί στοιχήθηκαν την ίδια μέρα σε όλο τον κόσμο εκατομμύρια άνθρωποι για να παλέψουν έναν κοινό στόχο. Μίκρυνε όμως εξαιρετικά γιατί έδειξε τα πολύ στενά πολιτικά όρια της αντίληψης του κινηματικού συντονισμού. Γιατί το διεθνές αντιπολεμικό κίνημα δεν έχει έλλειμμα κινηματικού συντονισμού ούτε συντονίστηκε στην βάση του κινηματικού προγράμματος του Πόρτο Αλέγρε. Τα ελλείμματά του είναι ελλείμματα πολιτικής κατεύθυνσης και ιδεολογικής ηγεμονίας και με την έννοια αυτή το ερώτημα για την αντικαπιταλιστική - αντιιμπεριαλιστική πάλη στην εποχή μας παραμένει επίκαιρο και οξύνει τις αντιφάσεις αυτής της πολύμορφης κοινωνικής δυναμικής.

Ακριβώς γιατί αυτό το νέο δεν είναι και τόσο νέο, γιατί αυτό το νέο είναι το παλιό άγριο πρόσωπο της ιμπεριαλιστικής βαρβαρότητας του Ναγκασάκι και του Βερολίνου, της Κορέας και του Βιετνάμ, της Παλαιστίνης και του Σεράγεβο, και που μπορεί να ηττηθεί μονάχα από την αντιιμπεριαλιστική - αντικαπιταλιστική πάλη των λαών. Γιατί ο πόλεμος αυτός είναι όντως η συμπύκνωση της επιθετικότητας του κεφαλαίου. Η εκατόμβη του Ιρακινού λαού αποτελεί μια οδυνηρή υπενθύμιση για την τεράστια γενοκτονία συμφερόντων και δικαιωμάτων των εργαζόμενων μαζών σε όλο το κόσμο. Η πολεμική βία και η φρίκη αποτελεί το όριο της καπιταλιστικής βίας και εκμετάλλευσης. Ο πόλεμος αυτός κοιτάζει ταυτόχρονα και στο εξωτερικό αλλά και στο εσωτερικό των κοινωνιών.

33. Αυτό δίνει και την σημασία ενός μάχιμου αντιπολεμικού κινήματος: Να λειτουργήσει ως η συμπύκνωση ευρύτερων τάσεων ρήξης με τις κυρίαρχες πολιτικές, να λειτουργήσει ως συνάντηση ποικίλων ρευμάτων αντίστασης και διεκδίκησης, να επιτρέψει την ενοποίηση ενός αντικαπιταλιστικού πολιτικού λόγου, να δώσει την δυνατότητα σε ευρύτερες μάζες να καταγράψουν την αντίστασή τους στην ωμή βία της καπιταλιστικής εξουσίας την οποία βιώνουν στην ίδια την καθημερινότητά τους.

34. Είναι σήμερα ίσως περισσότερο από ποτέ αναγκαία μια συνολική ριζοσπαστική ανασυγκρότηση των ιδεολογικών αναφορών, των πολιτικών πρακτικών και των κοινωνικών γειώσεων του ελληνικού κομμουνιστικού πολιτικού ρεύματος σε μια κατεύθυνση διαλεκτικής ανασύνθεσης του αντιιμπεριαλιστικού - αντικαπιταλιστικού προγράμματος πάλης. Εκτιμούμε πως είναι εντελώς απαράδεκτη κάθε θεώρηση που μηχανιστικά διαχωρίζει αντικαπιταλιστική και αντιιμπεριαλιστική πάλη. Η αντικαπιταλιστική - αντιιμπεριαλιστική πάλη ως μια ενιαία προγραμματική κατεύθυνση του λαϊκού κινήματος μπορεί να εξυπηρετηθεί μονάχα μέσα από ένα αντικαπιταλιστικό πρόγραμμα πάλης που να είναι δυνατό να συμπυκνώνει την ενότητα ιδεολογικών μορφών και περιεχομένου της συνολικής αντιπαράθεσης των υποτελών τάξεων με την αστική ιδεολογία και την κρατική δομή ως τον χώρο όπου συνέχεται και κωδικοποιείται η πολιτική στρατηγική του αστικού συνασπισμού εξουσίας, αλλά και αρθρώνεται η διασύνδεση του συνασπισμού αυτού με τους άλλους κρίκους της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας. Η αντιιμπεριαλιστική πάλη και η αντικαπιταλιστική πάλη χαρακτηρίζονται από διαλεκτική ενότητα και σηματοδοτούν την διαφορά ιδεολογικών μορφών, κοινωνικών πρακτικών, και πολιτικών μετώπων που κάθε φάση της ταξικής πάλης υπαγορεύει στο λαϊκό και εργατικό κίνημα. Μια οπτική που θα προσπαθούσε να αποκόψει αυτήν την διαλεκτική ενότητα είτε θα αναγκαζόταν να δει την αντιπαράθεση ασθενέστερων κρίκων της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας ως τμήματα ενός αντιιμπεριαλιστικού μετώπου, είτε θα αναγκαζόταν να μεταφέρει διαρκώς την αντικαπιταλιστική στρατηγική στο βάθος ενός απλησίαστου μέλλοντος, στο βωμό μικροαστικών και ρεφορμιστικών συμμαχιών.

Για τον προλεταριακό διεθνισμό της εποχής μας

35. Επιμένουμε να πιστεύουμε στην λενινιστική θέση για την άρθρωση του ιμπεριαλισμού ως μια αλυσίδα καπιταλιστικών κοινωνικών σχηματισμών όπου ο κάθε κρίκος συνδέεται με ανισοβαρή τρόπο με ιδεολογικές πολιτικές και οικονομικές σχέσεις με του υπόλοιπους κρίκους. Αναγνωρίζουμε την διαφορετική βαρύτητα του κάθε κρίκου και την ικανότητα κάθε καπιταλιστικού κοινωνικού συνασπισμού να ασκεί με βάση την ιμπεριαλιστική του ισχύ οικονομικές, στρατιωτικοπολιτικές και ιδεολογικές πιέσεις σε άλλους κρίκους. Αυτή η βασική θέση της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας μας επιτρέπει να κατανοούμε την αδιάρρηκτη ενότητα της αντιιμπεριαλιστικής - αντικαπιταλιστικής πάλης ως την διαδικασία που κορυφώνεται στην επαναστατική πρακτική της εργατικής τάξης για το σπάσιμο του όποιου αδύνατου κρίκου. Είναι ακριβώς η θέση της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας που υποδεικνύει την δυνατότητα πάνω σε ένα κρίκο να συσσωρεύεται - συναρθρώνεται τόσο η πίεση του ενδοϊμπεριαλιστικού ανταγωνισμού, όσο και η πίεση που ασκεί ο ταξικός παράγοντας ως το καθοριστικό στοιχείο που μετατρέπει τον κρίκο αυτό σε αδύνατο κρίκο. Επιμένουμε να θεωρούμε πως η αστική κυριαρχία ενέχει μια ιδιαίτερη αντίφαση. Την αντίφαση της αναγνώρισης όψεων των λαϊκών συμφερόντων μέσα στην εθνική ιδεολογία και στην πολιτική λειτουργία του κράτους. Η καθοριστικότητα των εθνικών κρατών και η ανισότητα της ανάπτυξης των αντιφάσεων σε κάθε επιμέρους κρίκο της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας δεν έχει συνέπειες μόνο για την διευρυμένη

αναπαραγωγή του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, αλλά και για τους όρους ανάπτυξης του επαναστατικού κινήματος. Άνιση ανάπτυξη σημαίνει και άνιση ανάπτυξη αντιφάσεων παρότι η ανάπτυξη του κινήματος σε έναν κοινωνικό σχηματισμό επιδρά και δέχεται επιδράσεις διαλεκτικά από τον συνολικό ταξικό συσχετισμό. Αυτό σημαίνει ότι αναγκαστικά η δυνατότητα της *επαναστατικής ρήξης* σε τελική ανάλυση μπορεί να υπάρξει μόνο στο επίπεδο του μεμονωμένου κοινωνικού σχηματισμού, του πιο αδύναμου κρίκου της αλυσίδας και όχι στο επίπεδο του συνολικού διεθνούς συστήματος. Αυτή η θέση διαχωρίζεται από όλες εκείνες τις απόψεις που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο θέτουν ως προϋπόθεση της επαναστατικής ρήξης τον παγκόσμιο χαρακτήρα της. Αντίθετα η θέση μας αυτή όχι μόνο υπερασπίζεται τον αναγκαστικό *εθνικό (δηλαδή καθορισμένο από τις ιδιαίτερες συνθήκες και αντιθέσεις ενός συγκεκριμένου κοινωνικού σχηματισμού)* χαρακτήρα κάθε επαναστατικής διαδικασίας, αλλά και θεωρεί ότι ο πραγματικός διεθνισμός δεν μπορεί να είναι μια μηχανιστική αναμονή της παγκόσμιας επανάστασης, αλλά αντίθετα η προσπάθεια να οξύνουμε τις αντιφάσεις στον δικό μας κρίκο της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας, και ότι θα είναι η επιτυχής απόσπασση ενός κρίκου της αλυσίδας αυτή που θα στείλει και αποσταθεροποιητικές τάσεις στο σύνολο της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας.

36. Η θέση αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία, όχι μόνο γιατί αποτελεί ένα σημείο διαχωρισμού και διαίρεσης ακόμη και σήμερα στο εσωτερικό του επαναστατικού κινήματος, αλλά και γιατί είναι αυτή που καθορίζει και τον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε αυτό που γενικευτικά ονομάζουμε «εθνικά ζητήματα». Μας επιτρέπει να διαβλέπουμε το εθνικό έδαφος όχι μόνο ως πεδίο αποτύπωσης πραγματικών υλικών συμφερόντων των υποτελών τάξεων αλλά και ως το αντικειμενικό πεδίο της διεύρυνσής τους. Βρίσκονται, άλλωστε, αυτά τα συμφέροντα στον πυρήνα της ταξικής αναμέτρησης και συνιστούν την πιο άμεση έκφραση του ανταγωνισμού της κομμουνιστικής στρατηγικής με τον αστικό συνασπισμό εξουσίας. Η διεκδίκηση της πατρίδας, η ιδιοποίηση του τόπου από το λαό αλλά και το δικαίωμά του να συγκροτεί κοινωνικές σχέσεις της επιλογής του σε αυτόν τον τόπο, αποτελεί κλειδί για το σπάσιμο του κρίκου. Άλλωστε ο κρίκος γίνεται πραγματικά αδύνατος μόνο όταν απέναντι στην ιμπεριαλιστική πίεση συσσωρευτεί και η πίεση του προλεταριάτου για την ιδιοποίηση της πατρίδας του (*όχι απλώς ενός γεωγραφικού χώρου, αλλά -και πάνω από όλα- ενός συνόλου από κοινωνικές σχέσεις και πρακτικές που αρθρώνονται εντός αυτού του γεωγραφικού χώρου*). Η ανάπτυξη μιας στρατηγικής για την αντιπαράθεση με τον καπιταλισμό και τον ιμπεριαλισμό, αντικειμενικά συναντιέται με το ζήτημα της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας και την επικέντρωση στο σπάσιμο του κάθε κρίκου. Ο εθνικός κοινωνικός σχηματισμός είναι ο χώρος που συμπυκνώνει την αντικαπιταλιστική αντιιμπεριαλιστική στόχευση και η διεκδίκηση της πολιτικής εξουσίας στο εσωτερικό του αποτελεί το στρατηγικό επίδοκο αντικείμενο της ταξικής πάλης. Αυτό σημαίνει ότι ένα εγχείρημα εργατικής αντιηγεμονίας στο εσωτερικό ενός κοινωνικού σχηματισμού αναλαμβάνει να αποκαταστήσει και να διευρύνει όλο εκείνο το φάσμα των συμφερόντων των υποτελών τάξεων τα οποία το αστικό κράτος αναγνωρίζει υποτελώς εντός της αστικής ηγεμονίας. Ο ΕΑΜικός αγώνας για την λαοκρατία και την ιδιοποίηση και απελευθέρωση της πατρίδας μέσα από όλο τον πλούτο των κοινωνικών του μορφών και πρακτικών, αλλά και την μαχητική ριζοσπαστική πολιτική κατεύθυνση, αποτελεί παραδειγματική ιστορική μορφή μιας τέτοιας αντιηγεμονίας.

37. Θεωρούμε ότι σε αυτή την διεθνή συγκυρία η έννοια της εθνικής ανεξαρτησίας αποκτά μια ειδική βαρύτητα και σημασία για τον προσανατολισμό του λαϊκού κινήματος. Και τούτο γιατί σήμερα όπου και βαρύτητα των κάθε είδους ιμπεριαλιστικών μηχανισμών και ολοκληρώσεων αυξάνεται αλλά και η έκθεση στο διεθνή ανταγωνισμό αξιοποιείται ως μοχλός ενός επιθετικού καπιταλιστικού εκσυγχρονισμού, οι στόχοι αποδέσμευσης από τους ιμπεριαλιστικούς μηχανισμούς, αποκτούν όχι μόνο επικαιρότητα, αλλά και ένα μάχιμο αντικαπιταλιστικό περιεχόμενο. Αυτό ισχύει ειδικά για σχηματισμούς όπως η Ελλάδα όπου ουδέποτε αρθρώθηκε από τη πλευρά του συνασπισμού εξουσίας μια δεξιά αντίρρηση στην εμπλοκή της Ελλάδας σε όλους αυτούς τους μηχανισμούς, ακόμη και όταν οι πιέσεις ήταν μεγάλες και για μερίδες της αστικής τάξης (χαρακτηριστική η πολιτική ομοθυμία γύρω από την ευρωπαϊκή ενοποίηση). Έτσι η έννοια της εθνικής ανεξαρτησίας είναι δυνατό σε μια συγκυρία της ταξικής πάλης να αποκτήσει μια κρίσιμη βαρύτητα, ακριβώς όταν η πίεση από το λαϊκό παράγοντα

προς το συνασπισμό εξουσίας εντείνεται σε τέτοιο βαθμό που καθίσταται αδύνατη η διατήρηση ενός δεδομένου πλαισίου ένταξης του σχηματισμού αυτού στους μηχανισμούς διεθνοποίησης του κεφαλαίου (*οικονομικούς και πολιτικοστρατιωτικούς*). Δεν θεωρούμε όμως ότι το στοιχείο αυτό μπορεί να προβάλλεται ως κάποιου είδους αυτοτελές αίτημα, όχι μόνο γιατί αυτό μπορεί να παραπέμψει σε κάπου είδους αυτοτελές προγραμματικό στάδιο, αλλά και γιατί μπορεί να νομιμοποιηθούν θέσεις που θεωρούν ότι οι ιμπεριαλιστικές συναρθρώσεις - ολοκληρώσεις οδηγούν σε κάποιου είδους αναίρεση της κυριαρχικής λειτουργίας του εθνικού κράτους.

38. Αντιστεκόμαστε σε μια εύκολη νομιμοποίηση της θέσης ότι οι ιμπεριαλιστικές συναρθρώσεις - ολοκληρώσεις οδηγούν σε μια αναίρεση της κυριαρχικής λειτουργίας του εθνικού κράτους. Θεωρούμε ότι η ιμπεριαλιστική αλληλεξάρτηση και ανταλλαγή πίεσης ανάμεσα στους κρίκους της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας δεν συνεπάγεται την μετατροπή των πιο αδύναμων αστικών συνασπισμών σε ενεργούμενα του ιμπεριαλισμού. Θεωρούμε ότι το εθνικό αστικό κράτος συλλαμβάνει, συγκροτεί και κωδικοποιεί την πολιτική γραμμή του συνασπισμού εξουσίας που με βάση τον ιμπεριαλιστικό συσχετισμό δύναμης θέτει ιδιαίτερους στόχους και γραμμές στις σχέσεις άρθρωσής του στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα αλλά και στην ενίσχυση της ταξικής του κυριαρχίας μέσω αυτής της άρθρωσης. Η ειδική βαρύτητα της πολιτικοϊδεολογικής λειτουργίας αυτών των ολοκληρώσεων δεν είναι αποτέλεσμα κάποιου είδους (*νομοτελειακής ή όχι*) αδυναμίας του καπιταλισμού να αναπαραχθεί επαρκώς εντός του έθνους - κράτους.

39. Αντίστοιχα αντιστεκόμαστε στην εύκολη ταχτική του να καταγγέλλουμε την αστική τάξη για ενδοτισμό. Μια τέτοια θέση είτε θα υπέκρυπτε μια μηχανιστική αντίληψη εξάρτησης είτε μια «αδυναμία» της αστικής τάξης να αντιληφτεί τον πραγματικό ιμπεριαλιστικό συσχετισμό. Η όποια «προδοσία» διάγει η αστική τάξη αυτή δεν αφορά γενικώς τα εθνικά συμφέροντα αλλά τα ειδικά συμφέροντα των υποτελών τάξεων εντός της αστικής κοινωνικής συγκρότησης. Σε τελευταία ανάλυση πάντα προέχει η ταξική δεσπόζουσα στον τρόπο με τον οποίο η αστική τάξη αξιοποιεί τις πολιτικοϊδεολογικές πιέσεις της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας προκειμένου να επιτεθεί στα λαϊκά συμφέροντα.

40. Το γεγονός πως θεωρούμε το αίτημα της εθνικής ανεξαρτησίας μέρος του οπλοστασίου της κομμουνιστικής στρατηγικής δεν σημαίνει ότι υποτιμούμε τις αντιφάσεις που το διαπερνούν. Υπό προϋποθέσεις μπορούν να αποτελέσουν το πεδίο άρθρωσης μιας μικροαστικής ηγεμονίας με χαρακτηριστικό στοιχείο την ανάπτυξη μιας κατεύθυνσης *εθνικής ενότητας*. Μια τέτοια κατεύθυνση θα αφαιρούσε κάθε ταξικό - κοινωνικό περιεχόμενο από τους στόχους ανεξαρτησίας και θα μετατόπιζε την αντιπαράθεση στο επίπεδο ότι η αστική τάξη «προδοτικά» δεν εκπληρώνει τον ιστορικό της ρόλο. Ούτε μας διαφεύγει ότι μπορεί να αποτελέσει μια έξοδο διαφυγής του αστικού συνασπισμού η επανασυγκρότησή του σε πιο μαχητικές θέσεις απέναντι στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα, η αξιοποίηση της λαϊκής πίεσης ως στοιχείο διαπραγμάτευσης στον ενδοϊμπεριαλιστικό ανταγωνισμό. Ακόμα όμως και σε αυτήν την περίπτωση αποτυπώνει την επενέργεια της ταξική πάλης στην όξυνση των ενδοαστικών αντιφάσεων. Αναγνωρίζουμε, επίσης, ότι η συγκρότηση της έννοιας της εθνικής ανεξαρτησίας μέσα στο λαϊκό κίνημα δίνει την δυνατότητα επανάκαμψης της αστικής ηγεμονίας. Η προσπάθεια για ιδιοποίηση του εθνικού δεν συνεπάγεται και την ντε φάκτο επιτυχία αυτού του στόχου. Ειδικά μάλιστα στο βαθμό που η έννοια αυτή παίρνει τον χαρακτήρα αυτοτελούς προγραμματικού στόχου και προβάλλεται ως συνεκτική ουσία μιας μικροαστικής κοινωνικής συμμαχίας ξεκομμένη από ή υποκαθιστώντας μια αντικαπιταλιστική στρατηγική, τότε είναι δυνατό να παίξει αντιδραστικό ρόλο και να ενδυναμώσει τις ρεφορμιστές ροπές εντός του λαϊκού κινήματος, να επάγει μια πολιτική και ιδεολογική ηγεμόνευση της εργατικής τάξης.

41. Δεν μπορούμε όμως να αγνοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο το αίτημα της εθνικής ανεξαρτησίας αποτέλεσε κρίσιμο δρόμο για την ανάπτυξη του λαϊκού κινήματος και σημάδεψε ένα σύνολο εθνικοαπελευθερωτικών και αντιιμπεριαλιστικών αγώνων σε περιόδους άμεσης ιμπεριαλιστικής κυριαρχίας (*κατοχή, χούντες, αποικιοκρατία*) σε μια σειρά από κοινωνικούς σχηματισμούς –ακόμα και όταν στην εξέλιξη της εσωτερικής ταξικής σύγκρουσης ηγεμόνευε μια αστική οπτική. Και αυτό γιατί μια

προλεταριακή στρατηγική που διεκδικεί την επανιδιοποίηση της πατρίδας και την αποκατάσταση της εθνικής αναγνώρισης των υποτελών τάξεων μπορεί να είναι στοιχείο μιας αριστερής γραμμής μαζών ειδικά σε συγκυρίες κατά τις οποίες η αστική τάξη δεν μπορεί να εγγυηθεί για τις υποτελείς τάξεις κανένα τέτοιο δικαίωμα ή συμφέρον. Η ίδια η ιστορία έχει δείξει ότι γύρω από ζητήματα εθνικής κυριαρχίας και εθνικής ανεξαρτησίας μπορούν να αρθρωθούν λαϊκά κινήματα αλλά και μπορεί να απονομιμοποιηθεί η πολιτική και ιδεολογική πρακτική του συνασπισμού εξουσίας *(να καταδειχθεί ότι η αστική τάξη πάνω από όλα βάζει το ταξικό της συμφέρον και όχι γενικά και αόριστα τα «εθνικά συμφέροντα»)*. Σε κάθε περίπτωση θεωρούμε πως η έννοια της εθνικής ανεξαρτησίας ενέχει μια ιδιαίτερη αναπαράσταση πραγματικών συμφερόντων των υποτελών τάξεων αλλά και την ταυτόχρονη ανάδυση μικροαστικών ιδεολογικών συνόλων. Θεωρούμε ότι είναι δυνατό να δώσει σε κρίσιμους κόμβους της ταξικής πάλης πραγματική λαϊκή γείωση στην κομμουνιστική στρατηγική. Δεν θεωρούμε όμως ότι είναι ένα αίτημα που σηματοδοτεί μονοσήμαντα την προλεταριακή γραμμή. Ή, για να το πούμε διαφορετικά, δεν υποστηρίζουμε ότι είναι ένα αυτόματα επαναστατικό αίτημα, όμως θα ήταν λάθος να χαρίσουμε όλο αυτό το φάσμα αντιφάσεων *(αλλά και αναγνωρίσεων των λαϊκών μαζών)* στον ταξικό αντίπαλο. Από την άλλη μεριά θεωρούμε απαράδεκτη την χρησιμοποίηση της έννοιας της εθνικής ανεξαρτησίας για την σήμανση σε προγραμματικό επίπεδο ενός ιδιαίτερου και προαπαιτούμενου σταδίου στην εξέλιξη της αντιιμπεριαλιστικής αντικαπιταλιστικής πάλης, ειδικά όταν συνοδεύεται με μηχανιστικές έννοιες εξάρτησης και πολύ περισσότερο όταν συνδυάζεται με αυταπάτες συμμαχιών με τμήματα της αστικής τάξης και διεκδίκησης μιας άλλης αυτοδύναμης εθνικής ανάπτυξης. Γι' αυτό το λόγο και το κρίσιμο είναι να μην συγχέουμε τους στόχους εθνικής ανεξαρτησίας με μια θέση *εθνικής ενότητας*. Η εθνική ενότητα όχι μόνο είναι ο κατεξοχήν τόπος της υποταγής της λαϊκής συμμαχίας στην αστική τάξη, αλλά και ιστορικά αποτέλεσε, όποτε προβλήθηκε από την αριστερά, κατεξοχήν στιγμή ηγεμόνευσης από μια αστική οπτική. Αντίθετα μια αριστερή κατεύθυνση θα πρέπει με σαφήνεια να επιμένει στην ριζικά αντιπαλότητα ανάμεσα στην λαϊκή συμμαχία υπό την ηγεμονία της εργατικής τάξης και τον συνασπισμό εξουσίας και αυτό να χρωματίζει την όποια επανιδιοποίηση της εθνικής αναφοράς.

42. Θεωρούμε εξαιρετικά σημαντικό στόχο για το λαϊκό κίνημα και απαραίτητο εσωτερικό στοιχείο ενός αντικαπιταλιστικού προγράμματος πάλης την αποδιάρθρωση των ειδικών ιδεολογικοπολιτικών δεσμών που συντονίζουν ένα σύνολο αστικών συνασπισμών εντός της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας. Η Ε.Ε. και το NATO ως ειδικοί θεσμοί της ιμπεριαλιστικής και οικονομικής διεθνοποίησης του κεφαλαίου, αποτυπώνουν μια ειδική συνάρθρωση συμφερόντων και ένα ιδεολογικοπολιτικό συντονισμό του ιμπεριαλισμού ενάντια στις υποτελείς τάξεις για την ενίσχυση της ιμπεριαλιστικής του ισχύος. Η αποδέσμευση από αυτούς αποτελεί εξαιρετικής σημασίας πολιτικό στόχο και εν δυνάμει μια πραγματική τροποποίηση του συσχετισμού δύναμης. Το σπάσιμο του δικού μας κρίκου από την διαδικασία αυτών των ιμπεριαλιστικών συναρθρώσεων αποτελεί το πραγματικά διεθνιστικό καθήκον του κινήματος προκειμένου στην ανάπτυξη μιας δυναμικής για την συνολική τους διάλυση. Είμαστε αντίθετοι σε εκδοχές που γενικώς διεκδικούν την διάλυση αυτών των ιμπεριαλιστικών σχηματισμών *(αφορά πραγματικούς δεσμούς και ιδεολογικοπολιτικές σχέσεις μεταξύ αστικών κοινωνικών συνασπισμών και όχι μηχανισμούς –ενεργούμενα των ηγεμονικών κρίκων της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας)* γιατί απομακρύνονται από την ανάγκη σπασίματος του κάθε κρίκου ως την απαραίτητη διαδικασία για την συνολική διάλυση της. Μια τέτοια σείρα αναφορά στην διάλυση δεν βλέπει τη σημασία της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας και καταλήγει να αναπαράγει στρατηγικές που σε τελευταία ανάλυση ενσωματώνουν στοιχεία της αστικής ηγεμόνευσης *(Νέο στάδιο, «παγκοσμιοποίηση» κ.λ.π.)* ή προβάλλει άμεσα κυβερνητικά μεταρρυθμιστικές κατευθύνσεις *(για μια άλλη Ευρώπη)*. Βλέπουμε ως πραγματική δυνατότητα την διάλυση αυτών των σχηματισμών μέσα από την πραγματική τροποποίηση του συσχετισμού δύναμης, της ένταξη της ταξικής πάλης. Θεωρούμε ως αναγκαίο στοιχείο το σπάσιμο του κρίκου από την πλευρά της υπεράσπισης των λαϊκών δικαιωμάτων για το βάθεμα και το άπλωμα της προλεταριακής γραμμής μέσα στις μάζες. Ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα αναδείκνυε πραγματικές δυνατότητες για την περαιτέρω ανάπτυξη του κινήματος.

43. Υπερασπιζόμαστε την έννοια της εθνικής κυριαρχίας. Θεωρούμε ότι η προβολή από την μεριά του ιμπεριαλισμού της ιδεολογικής αιχμής της προτεραιότητας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων επί του κυριαρχικού δικαιώματος των εθνών κρατών αποτελεί πολιορκητικό κριό της επεμβατικής πολιτικής του ιμπεριαλισμού. Θεωρούμε ιδιαίτερα σημαντικό το δικαίωμα των λαών να υπερασπίζονται την πατρίδα τους απέναντι σε οποιαδήποτε εισβολέα ακόμη και αν αυτό σημαίνει και συμμετοχή στον εθνικό στρατό. Αντίστοιχα πιστεύουμε ότι στις σημερινές συνθήκες του εντονότερου παρά ποτέ ιμπεριαλιστικού παρεμβατισμού με κριτήριο την εσωτερική συγκρότηση κάθε κοινωνικού σχηματισμού αποκτά και μια άλλη βαρύτητα η υπεράσπιση της *εθνικής κυριαρχίας*. Το ότι ως κομμουνιστές έχουμε στον πολιτικό και ιδεολογικό μας ορίζοντα την υπέρβαση του έθνους - κράτους δεν σημαίνει ότι σήμερα μπορούμε να υποτιμήσουμε τον τρόπο με τον οποίο αμφισβητείται η δυνατότητα των κρατών (*ως πολιτικές εκφράσεις της όποιας κοινωνικής συμμαχίας ηγεμονεύει*) να ορίζουν μόνα τους το τι θα πράξουν στο εσωτερικό τους. Κι αυτό γιατί καταλαβαίνουμε ότι αυτή η αμφισβήτηση στο στόχαστρό της πάνω από όλα θέτει τη δυνατότητα μιας λαϊκής συμμαχίας να αμφισβητήσει τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής εντός ενός δοσμένου κοινωνικού σχηματισμού. Αυτό αποκτά μια ιδιαίτερη επικαιρότητα απέναντι στον ιδιότυπο κοσμοπολιτισμό που χρωματίζει την τρέχουσα ηγεμονική μορφή της ιμπεριαλιστικής ιδεολογίας, που υποβαθμίζει μέσα στη συγκυρία την σημασία της εθνικής αυτοτέλειας και κυριαρχίας προς όφελος είτε των υπερεθνικών ολοκληρώσεων είτε του νέου προτύπου συνεχών προληπτικών ιμπεριαλιστικών επεμβάσεων και "ανθρωπιστικών" πολέμων. Δεν ξεχνούμε ότι σε κάθε περίπτωση η εθνική κατοχή αποτελεί την χειρότερη θέση στην οποία μπορεί να βρεθεί η εργατική τάξη μια που διαμορφώνει συνθήκες *διπλής καταπίεσης, διπλής κατοχής* τόσο από την αστική «της» τάξη όσο και από την αστική τάξη της χώρας κατοχής (*βαθιά ταξική καταπίεση αλλά και απαλλοτρίωση των βασικών δικαιωμάτων που εγγυάται μια «τυπική» καπιταλιστική συγκρότηση*). Από αυτό προκύπτει η βασική θέση για την υπεράσπιση της *εδαφικής ακεραιότητας* του σχηματισμού μας αλλά και αντίστροφα η άρνηση της συμμετοχής σε επιθετικούς πολέμους. Τέλος δεν μπορούμε να παραβλέψουμε ότι σε πείσμα των απολογητών της νέας τάξης πραγμάτων μια σειρά από κινήματα εξακολουθούν να δείχνουν όχι μόνο την επικαιρότητα των εθνικοαπελευθερωτικών κινήματων, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο βρίσκονται και αυτά στην πρωτοπορία της αντιπαράθεσης με το σύγχρονο ιμπεριαλισμό. Σε κάθε περίπτωση όμως δεν ξεχνούμε ότι η υπεράσπιση της πατρίδας σημαίνει και συστηματική προσπάθεια να δοθεί στην έννοια της πατρίδας το νόημα μιας διαφορετικής κοινωνικής οργάνωσης, το νόημα μιας πραγματικής και όχι υποτελούς αναγνώρισης των λαϊκών συμφερόντων.

44. Θεωρούμε ιδιαίτερα σημαντική την πάλη των λαών για αυτοδιάθεση. Επίσης όμως διαβλέπουμε την δυνατότητα πίσω από την έννοια της εθνικής ανεξαρτησίας να βαραίνει η αστική δεσπόζουσα ως μια ισχυρή λαβή που να μετατοπίζει την κίνηση τέτοιων κινήματων (*Κόσσοβο, βόρειο Ιράκ*) στην αιχμή του δόρατος του ιμπεριαλισμού. Η αντιφατική συνύπαρξη, η ένταση, η ποιότητα της κοινωνικής συμμαχίας πίσω από το αίτημα για την αυτοδιάθεση, η στάση απέναντι στους συνολικούς ιμπεριαλιστικούς συσχετισμούς είναι το στοιχείο που καθορίζει την υποστήριξη μας σε τέτοια κινήματα (*Παλαιστίνη*) και όχι γενικώς το αίτημα της εθνικής αυτοδιάθεσης.

45. Διαβλέπουμε μια σημαντική δυνατότητα μέσα από την ιδεολογική μορφή των «κινήματων ενάντια στην παγκοσμιοποίηση» να αναδεικνύεται μια μορφή ενός αντιφατικού διεθνισμού. Θεωρούμε πως η ίδια η διαδικασία της ιμπεριαλιστικής επέμβασης στο Ιράκ θα σημαίνει βαθιές μεταβολές εντός αυτών των κινήματων. Θεωρούμε πως οι μορφές ιδεολογικής αναγνώρισης που αναπτύσσονται εντός αυτών των κινήματων είναι δυνατό να συμβάλουν σημαντικά στην αντιιμπεριαλιστική - αντικαπιταλιστική πάλη στο βαθμό που θα διαπερνώνται από αντίστοιχο περιεχόμενο και στον βαθμό που θα συγκεντρωθούν σε μια προσπάθεια όξυνσης των αντιφάσεων στο εσωτερικό κάθε κρίκου της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας.

46. Είναι φανερό πως κάθε πολιτική στρατηγική που θέλει να αναπτυχθεί ανταγωνιστικά προς την αστική ηγεμονία οφείλει να ξεδιπλώσει την διαλεκτική που συνδέει την αντιιμπεριαλιστική - αντικαπιταλιστική πάλη με ένα μάχιμο και νικηφόρο τρόπο. Το στοιχείο αυτό δεν μπορεί παρά να καταλήγει στο ερώτημα για το ποια θέση για τον ιμπεριαλισμό είναι αναγκαία, ώστε να βοηθάει την

συγκρότηση ενός αριστερού αντικαπιταλιστικού ρεύματος. Όμως σε τελευταία ανάλυση η συζήτηση για το ποια θεωρία, δεν μπορεί παρά να ξεδιπλωθεί με όρους κοινωνικής πρακτικής σε ένα ανοιχτό κοινωνικό πεδίο με τρόπο που να αφορά μάχιμες πολιτικές γραμμές μαζών ορίζοντας το αναγκαίο και ικανό εύρος πολιτικών οριοθετήσεων. Μια τέτοια κατεύθυνση προϋποθέτει την ανάπτυξη ενός μάχιμου μαρξισμού και την συνεχή τριβή με την τάξη και τους λαϊκούς αγώνες. Σε τελευταία ανάλυση θα μετρηθεί στον βαθμό που μια θέση για τον σύγχρονο ιμπεριαλισμό θα συνοδεύει και θα σηματοδοτεί εύληπτα ένα σύγχρονο ριζοσπαστικό πολιτικό ρεύμα, δίνοντας του δυνατότητες ανάκαμψης και μαζικής κοινωνικής γείωσης.

ΤΜΗΜΑ Β΄

Για μια σύγχρονη κομμουνιστική στρατηγική

***«Φωτιά στα παλάτια, ειρήνη στα καλύβια!»
Σύνθημα της γαλλικής Επανάστασης***

***«Η 'τάξη' σας είναι χτισμένη στην άμμο. Η επανάσταση ξανά θα 'εγερθεί με πάταγο' και με τρομπέτες θα
διατρανώσει:
'Ήμουν, είμαι, θα είμαι!»
Ρόζα Λούξεμπουργκ***

ΜΕΡΟΣ Α': ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

1. Επιμένουμε στον πρωτοπόρο και επαναστατικό ρόλο της εργατικής τάξης, πιστεύουμε ότι μόνο αυτή μπορεί να ηγηθεί μιας κοινωνικής συμμαχίας ικανής να αμφισβητήσει την αστική εξουσία και εκμετάλλευση και να ξεκινήσει μια διαδικασία επαναστατικών μετασχηματισμών με ορίζοντα τον κομμουνισμό, την κατάργηση της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο.

2. Η εργατική τάξη συγκροτείται εντός μιας αντικειμενικής υλικής, κοινωνικής διαδικασίας, εντός των οικονομικών (σε τελική ανάλυση καθοριστικών) πολιτικών και ιδεολογικών σχέσεων που συγκροτούν τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Ως τέτοια υπάρχει αντικειμενικά, ανεξάρτητα από τη συνείδησή της ή την συνείδηση των υπολοίπων γι' αυτήν. Δεν υπάρχει όμως ως μια απλή οντότητα ή συσσώρευση ατομικών οντοτήτων. Συγκροτείται και αναπαράγεται μέσα από ένα ολόκληρο πλέγμα πρακτικών, σχέσεων και προπαντός *συγκρούσεων*. Κινητήρια δύναμη της ιστορίας είναι η ταξική πάλη και οι τάξεις δεν υπάρχουν ως ανεξάρτητες οντότητες έξω από την πάλη των τάξεων, αντίθετα είναι η πάλη των τάξεων αυτή που διαρκώς αναπαράγει την ταξική διαίρεση. Αυτός ο αντικειμενικός προσδιορισμός των τάξεων -άρα και της εργατικής τάξης - μέσα σε ένα πλέγμα *δομικών ταξικών συγκρούσεων* δεν αφορά μόνο το οικονομικό επίπεδο (δηλαδή τις *παραγωγικές σχέσεις*). Αντίθετα ο προσδιορισμός των κοινωνικών τάξεων έχει και *δομικά πολιτικά και ιδεολογικά χαρακτηριστικά*, συγκεκριμένες δηλαδή πολιτικές πρακτικές και ιδεολογικές αναπαραστάσεις. Θεωρούμε άλλωστε τον τρόπο παραγωγής (εν προκειμένω τον καπιταλιστικό) όχι μια οικονομική μορφή αλλά ως μια συνολική και σύνθετη δομημένη κοινωνική ολότητα. Μόνο που όταν μιλάμε για δομικές μορφές ή στοιχεία δεν αναφερόμαστε σε κάποια μηχανιστική λογική. Οι δομικές μορφές του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής εγγράφουν καταστατικά το στοιχείο της ταξικής σύγκρουσης και αντιπαράθεσης. Δεν προστίθεται δηλαδή η ταξική πάλη στον τρόπο παραγωγής, η ταξική πάλη υπάρχει καταστατικά στην ίδια την συστημικότητά του.

3. Όταν μιλούμε για παραγωγή, ή για οικονομικό επίπεδο θεωρούμε δεδομένη την προτεραιότητα των *παραγωγικών σχέσεων* πάνω στις *παραγωγικές δυνάμεις*, (εντός της δομικής ενότητας τους) θεωρώντας ότι η ιστορία των τρόπων παραγωγής είναι μια ιστορία διαφορετικών εκμεταλλευτικών σχέσεων, τρόπων απόσπασης υπερεργασίας και σε καμία περίπτωση μια εναλλαγή τεχνολογικών συστημάτων.

4. Ακόμη και αν δεν μπορούμε σε όλη την ιστορία του καπιταλισμού να διακρίνουμε την εργατική τάξη ως μια αυτόνομη κοινωνική δύναμη, εντούτοις μπορούμε να δούμε τα αποτελέσματα της πάλης της στην ίδια την μορφή της διευρυμένης αναπαραγωγής του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής: είναι η *πάλη της εργατικής τάξης* (η αντίθεση στην εκμετάλλευση) ο μηχανισμός που πυροδοτεί την διαρκή καπιταλιστική τάση επαναστατικοποίησης των μέσων και των μορφών οργάνωσης της παραγωγής, η αιτία που καθιστά απαραίτητο να υπάρχει -διακριτή από την παραγωγή- η υλικότητα του κράτους ως μηχανισμού άσκησης της *αστικής ταξικής εξουσίας*. Οι μεταλλάξεις και παραλλαγές της αστικής ιδεολογίας και οι μηχανισμοί που την αναπαράγουν (Ιδεολογικοί Μηχανισμοί του Κράτους), αντιστοιχούν στην ανάγκη να αποδιάρθρωθούν τα *αντίπαλα προλεταριακά ιδεολογικά σχήματα*.

5. Οι κοινωνικές τάξεις δεν ορίζονται πρωτίστως στο επίπεδο της (αυτο)συνείδησής τους. Αν δεν δούμε ότι η εργατική τάξη υπάρχει *αντικειμενικά* και ανεξάρτητα από την φύση ή την μορφή των πολιτικών ή ιδεολογικών πρακτικών της, και φυσικά της όποιας «αυτοσυνείδησής» της, τότε πολύ απλά θα κινδυνεύαμε να μην μπορούμε να την δούμε, να αντιληφθούμε την παρουσία της, σε στιγμές και συγκυρίες στις οποίες η εμφάνισή της με αυτοτελή τρόπο υποχωρεί, ή σε στιγμές όπου δείχνει να ηγεμονεύεται από άλλες ταξικές ιδεολογικές αναπαραστάσεις. Αυτό δεν σημαίνει ότι υποτιμούμε όλες αυτές τις μορφές ιδεολογικής ηγεμόνευσης. Είναι η έμφαση στην *προτεραιότητα* της ταξικής πάλης πάνω στις τάξεις που επιτρέπει να δούμε αυτές τις ιδεολογικές επιδράσεις, όλες τις στιγμές όπου η αστική ιδεολογία ηγεμονεύει στο εσωτερικό της εργατικής τάξης. Έχουμε διαρκή *πάλη* ανάμεσα σε

ανταγωνιστικές ιδεολογικές παραστάσεις (που σημαίνει και έναν ορισμένο *συσχετισμό δύναμης* ανάμεσά τους).

6. Επιμένουμε να αναφερόμαστε στην εργατική τάξη ως την πρωταρχικά και αντικειμενικά αντικαπιταλιστική τάξη. Αυτό δεν το υποστηρίζουμε από κάποια μεταφυσική οπτική όπου η εργατική τάξη είναι προορισμένη να εκτελέσει κάποιον ιστορικό ρόλο. Αντίθετα, θεωρούμε ότι το κλειδί βρίσκεται στην ίδια την μορφή της καπιταλιστικής παραγωγής σχέσης, στην ίδια την δομική μορφή της *ταξικής σύγκρουσης* μέσα στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Σε αυτή την ταξική σύγκρουση συγκροτούνται *αντικειμενικά ταξικά συμφέροντα*. Κάθε τάξη ανάλογα με την θέση της εντός ενός συγκρουσιακού καταμερισμού εργασίας έχει διαφορετικούς, αντικειμενικούς ορίζοντες ταξικών πρακτικών. Αντικειμενικό όριο των αυθόρμητων ταξικών πρακτικών της εργατικής τάξης, αντικειμενικός ορίζοντας της αντίστασής της στην εκμετάλλευση είναι η αποτίναξη της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης και η κατάργηση κάθε εκμετάλλευσης (η αντικατάσταση της από την συλλογική επανιδιοποίηση των μέσων παραγωγής από τον συλλογικό εργαζόμενο). Αυτό είναι διαφορετικό από άλλους τρόπους παραγωγής: π.χ. στην φεουδαρχία αντικειμενικό όριο της πάλης των δουλοπάροικων δεν είναι ο κομμουνισμός αλλά η *απλή εμπορευματική παραγωγή - ο καθένας να έχει το χωράφι το δικό του*, ενώ στον καπιταλισμό αυτού του είδους η *ατομική ιδιοποίηση* δεν μπορεί να αποτελεί το όριο της εργατικής πάλης, ακριβώς επειδή συγκροτείται -μέσα από την αυξανόμενη κοινωνικοποίηση της παραγωγής - ένας συλλογικός εργαζόμενος. Αυτή η διαπίστωση επιτρέπει να διατηρήσουμε την αναφορά στον *αντικειμενικά αντικαπιταλιστικό χαρακτήρα της εργατικής τάξης*. Ταυτόχρονα όμως συγκροτεί την δυνατότητα του κομμουνισμού, επιτρέπει την σύλληψη του κομμουνισμού σαν μια *αντικειμενική ιστορική δυνατότητα, ως τμήμα ενός ιστορικού ορίζοντα γεγονότων που συγκροτείται από την ίδια την δομική μορφή των προσίδιων στον καπιταλισμό ταξικών αντιθέσεων*. Τονίζουμε, όμως, την προέλευση της δυνατότητας από την *ταξική σύγκρουση* την ύπαρξη ασυμφιλίωτων ταξικών αντιθέσεων και όχι φυσικά κάποια εγγενή τάση της ιστορίας προς τα εμπρός, ούτε βέβαια και κάποια φυσική νομοτέλεια της παραγωγής. Δεν υπάρχει τίποτε που να «βεβαιώνει» την έλευση του κομμουνισμού, όπως, όμως, δεν υπάρχει και τίποτε που μπορεί να βεβαιώσει και το αντίθετο! *Αντικειμενική ιστορική δυνατότητα* σε καμιά περίπτωση δεν σημαίνει και βεβαιότητα. Το ακριβώς αντίθετο, σημαίνει την βεβαιότητα ότι *κάτι μπορεί και να μη γίνει*. Όχι ως αποτέλεσμα κάποιας 'πανουργίας της ιστορίας', αλλά λόγω της απρόβλεπτης και μη προδιαγεγραμμένης εξέλιξης της ταξικής πάλης ως αντικειμενικής διαδικασίας.

7. Κορυφαία μορφή της ταξικής πάλης είναι η *πολιτική ταξική πάλη*. Ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής δεν είναι μόνο ένα άθροισμα επιπέδων και σχέσεων, αλλά και μια σειρά από σχέσεις καθορισμού και προσδιορισμού. Γι' αυτό το λόγο δεν μπορεί να αναπαραχθεί *μόνο στο οικονομικό επίπεδο*. Στο βαθμό που η οικονομία δεν είναι το *φυσικό σύστημα* των αστών ιδεολόγων, αλλά το πεδίο μιας αδυσώπητης ταξικής σύγκρουσης, η αναπαραγωγή της εκμετάλλευσης απαιτεί τη θωράκιση των αστικών ταξικών συμφερόντων. Αυτό σημαίνει κατοχή της πολιτικής εξουσίας, κατοχή της εξουσίας να προάγει αυτό το αντικειμενικό ταξικό συμφέρον. Από αυτό προκύπτουν δύο βασικά συμπεράσματα. Πρώτον, ότι η ταξική πάλη παίρνει και πολιτικές μορφές σε όλα τα επίπεδα. Αυτό δεν αφορά μόνο τις αυτοτελώς πολιτικές πρακτικές (ταξικές συγκρούσεις στο πολιτικό επίπεδο με επίδικο τους πολιτικούς μηχανισμούς και το κράτος) Αφορά εξίσου και όλο το φάσμα των συγκρούσεων στο επίπεδο της οικονομίας (με επίδικα το βαθμό εκμετάλλευσης, την πείρα και τη γνώση των άμεσων παραγωγής, τον έλεγχο της παραγωγικής διαδικασίας) αλλά και της ιδεολογίας (σύγκρουση ανάμεσα σε αντίπαλες ιδεολογικές πρακτικές πάλη για τον έλεγχο των μηχανισμών που νομιμοποιούν ιδεολογικά και αναπαράγουν την ταξική κυριαρχία). Δεύτερον, *πολιτική πάλη των τάξεων* αποτελεί την συμπύκνωση του συνόλου των ταξικών διακυβευμάτων, αλλά και ακριβώς γιατί το *πολιτικό επίπεδο* αποτελεί την συμπύκνωση όλων των αντιφάσεων όλων των επιπέδων ενός τρόπου παραγωγής.

8. Πολιτική πάλη δεν θα πει μόνο πάλη οριζόμενη προς τον *πολιτικό μηχανισμό* ή το κράτος. Πολιτική ταξική πάλη είναι αυτή που άμεσα ή έμμεσα, ρητά ή άρητα, συνειδητά ή ασυνείδητα έχει ως αντικείμενό

της το συνολικό ταξικό συσχετισμό δύναμης, την αναπαραγωγή (ή την αποσταθεροποίηση) των σχέσεων ταξικής εξουσίας, την συνοχή (ή την αποδιάρθρωση) της ηγεμονίας ενός τρόπου παραγωγής εντός ενός κοινωνικού σχηματισμού. Από αυτό προκύπτουν δύο βασικά συμπεράσματα: Πρώτον, ότι αντίθετα από ένα μηχανιστικό διαχωρισμό «οικονομίας» και «πολιτικής» που αναπαράγει η αστική ιδεολογία οι αγώνες που λαμβάνουν χώρα στην παραγωγή ή τους μηχανισμούς αναπαραγωγής (π.χ. την εκπαίδευση) έχουν πολιτική σημασία. Δεύτερον ότι η *αριστερή ή κομμουνιστική πολιτική πρακτική* δεν μπορεί να έχει επίδικο αντικείμενο μόνο τον πολιτικό μηχανισμό και το κράτος ή να ορίζεται *εσωτερικά προς αυτούς και εσωτερικά προς τις πολιτικές και ιδεολογικές σχέσεις που αυτοί επάγουν*. Αντίθετα συγκροτείται γύρω από ένα σύνολο μορφών και πρακτικών που στόχο έχουν την *αποσταθεροποίηση* των ταξικών σχέσεων και της αστικής εξουσίας και την ανεξαρτησία απέναντι στην αστική πολιτική και ιδεολογία, μορφών και πρακτικών που διαπερνούν το σύνολο των επιπέδων της κοινωνικής ολότητας (οικονομία – ιδεολογία – πολιτική). Είναι προφανές ότι το αν σταθεροποιείται ή αποσταθεροποιείται η συνοχή της ταξικής κυριαρχίας δεν είναι υπόθεση αυτοσυνείδησης ή βολонταρισμού, αλλά αντικειμενικών αποτελεσμάτων και συσχετισμών.

9. Το κράτος αποτελεί κομβικό επίδικο αντικείμενο της πολιτικής ταξικής πάλης, ακριβώς επειδή στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής η αστική τάξη κατεξοχήν συγκροτεί την *πολιτική στρατηγική της* και αρθρώνει την *πολιτική εξουσία* (την δυνατότητα της δηλαδή να εξασφαλίζει την αναπαραγωγή της εκμετάλλευσης της εργατικής τάξης) μέσα από το κράτος, το αποτελεί έτσι τη κατεξοχήν υλική συμπύκνωση της ύπαρξης ασυμφιλίωτων ταξικών αντιθέσεων.

10. Η *πολιτική κυριαρχία* δεν μπορεί να υπάρχει και χωρίς την *ιδεολογική ηγεμονία*. Και αυτό θα πρέπει να το δούμε υπό το πρίσμα της *προτεραιότητας της πάλης των τάξεων* πάνω στις τάξεις. Η αναγκαιότητα της *αστικής ιδεολογικής ηγεμονίας* προκύπτει ακριβώς από την *ιδεολογική πάλη των τάξεων* την ύπαρξη αυθόρμητων ιδεολογικών πρακτικών που αντιστρατεύονται την αστική κυριαρχία και αποσκοπεί ακριβώς στο να τις αποδιρθώσει *εγγράφοντας στοιχεία της αστικής ιδεολογίας στο εσωτερικό της εργατικής τάξης*. Η θέση αυτή προϋποθέτει την βασική εκτίμηση ότι διαφορετικές δομικές θέσεις μέσα στον καταμερισμό εργασίας συνεπάγονται διαφορετικές ιδεολογικές τοποθετήσεις, αποτελέσματα και -σε ό,τι αφορά τις τάξεις που αντιστοιχούν στην βασική εκμεταλλευτική σχέση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, την αστική και την εργατική-διαφορετικά *συνολικά* ιδεολογικά κοσμοειδώλα. Η *αστική ιδεολογική ηγεμονία* αναπαράγεται από ένα ολόκληρο φάσμα από *υλικούς μηχανισμούς*, ξεκινώντας από την ίδια την διαδικασία οργάνωσης της καπιταλιστικής παραγωγής (αποτελέσματα απομόνωσης / εξατομίκευσης) και φτάνοντας έως όλο το πλέγμα των *Ιδεολογικών Μηχανισμών* του Κράτους, δημόσιων και ιδιωτικών. Το γεγονός ότι συγκροτούνται ως μηχανισμοί *ηγεμονίας* δεν αναιρεί το γεγονός ότι *διαπερνώνται από την ταξική ιδεολογική πάλη*.

11. Κομβικό στοιχείο και επίδικο αντικείμενο της ταξικής πάλης είναι και ο τρόπος με τον οποίο διατάσσονται οι κοινωνικές συμμαχίες. Σε έναν κοινωνικό σχηματισμό, ηγεμονευόμενο από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, δεν υπάρχουν ποτέ μόνο δύο τάξεις. Αντίθετα, για μια σειρά από λόγους (συνάρθρωση με άλλους τρόπους ή μορφές παραγωγής, συγκεκριμένη ιστορία του σχηματισμού, οι ανάγκες και απαιτήσεις *διευρυμένης αναπαραγωγής*, η λειτουργία συγκεκριμένων κρατικών ιδεολογικών μηχανισμών) συγκροτούνται και άλλες τάξεις και κοινωνικές κατηγορίες (παραδοσιακά και νέα μικροαστικά στρώματα, κρατική γραφειοκρατία, η νεολαία κλπ). Ότι γύρω από την βασική ταξική αντίθεση (αυτή που αντιστοιχεί στον τρόπο παραγωγής που ηγεμονεύει) συγκροτούνται οι δύο τάξεις που μπορούν, μόνο αυτές, να έχουν αυτοτελή στρατηγικά ταξικά συμφέροντα (που σε τελική ανάλυση αφορούν την αναπαραγωγή ή την ανατροπή του τρόπου παραγωγής), δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι η ταξική πάλη διεξάγεται μόνο ανάμεσα τους. Αντίθετα σε μεγάλο βαθμό η ταξική πάλη αφορά και τους όρους με τους οποίους *συγκροτούνται οι κοινωνικές συμμαχίες*. Αποτελεί μόνιμο διακύβευμα της συγκρότησης της *ηγεμονίας* μέσα σε έναν καπιταλιστικό κοινωνικό σχηματισμό, το αν θα μπορεί η αστική τάξη να εξασφαλίζει την ενεργητική ή

παθητική *συναίνεση* κρίσιμων στρωμάτων (να συγκροτεί τάξεις-στηρίγματα του μπλοκ εξουσίας) ή αν αντίθετα η παρέμβαση της εργατικής τάξης και των πολιτικών μορφωμάτων της κατορθώσει (γειωμένη στο γεγονός ότι μέσα στη συγκυρία η κεφαλαιοκρατική συσσώρευση απειλεί τα συμφέροντα και άλλων τάξεων και κατηγοριών) να συγκροτήσει υπό την ηγεμονία της *μια πλατιά λαϊκή συμμαχία σε αντικαπιταλιστική κατεύθυνση*, συμμαχία εντός της οποίας φυσικά θα αναπαράγονται και αντιθέσεις (στους «κόλπους του λαού» κατά Μάο). Η είσοδος και άλλων στρωμάτων και συμμαχιών στον στίβο της ταξικής πάλης δεν ακυρώνει την *προτεραιότητα* της εργατικής τάξης. Αντίθετα μας εξηγεί γιατί ακόμη και αν η εργατική τάξη σε κάποιους σχηματισμούς δεν ήταν «πλειοψηφία» εντούτοις μπορούσε να είναι στην πρωτοπορία της επαναστατικής πάλης, στο βαθμό που οι άλλοι τρόποι και μορφές παραγωγής αναπαράγονταν υπό την δεσπίζουσα σημασία του ηγεμονεύοντος καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Η πρωτοκαθεδρία της εργατικής τάξης είναι δομική, όχι αριθμητική.

12. Η παρέμβαση της εργατικής τάξης απαιτεί την αυτόνομη πολιτική συγκρότησή της. Η *ταξική πάλη* έχει έναν εγγενή χαρακτήρα ανισότητας, οι δυο αντίπαλοι δεν εισέρχονται ισότιμοι, αφού το ίδιο το γεγονός της *αναπαραγωγής* του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής σημαίνει ότι η αστική τάξη έχει κατορθώσει και *αστικό κράτος* να συγκροτήσει αλλά και *στοιχεία ιδεολογικής ηγεμονίας να έχει*, και *στηρίγματα σε άλλες τάξεις* ή κατηγορίες να συγκροτήσει. Αυτό σημαίνει και ένα κομβικό ερώτημα που ιστορικά θα βασανίσει το εργατικό κίνημα: με ποιο τρόπο μπορεί η εργατική τάξη να συγκροτηθεί σε *αυτόνομη κοινωνική δύναμη*, ακόμη περισσότερο σε *επαναστατική κοινωνική δύναμη* και σε ηγέτιδα κοινωνική τάξη μέσα σε μια *επαναστατική λαϊκή συμμαχία*. Σε αυτό το σημείο εκτιμούμε ότι η λενινιστική τομή διατηρεί ακόμη την *ιστορική της επικαιρότητα*. Όχι αν δούμε τον Λένιν στις όποιες συγκεκριμένες τακτικές του επιλογές, αλλά ως αυτόν που κατεξοχήν στοχάστηκε το γεγονός ότι την εργατική τάξη ως *αυτόνομη κοινωνική δύναμη* την συγκροτεί η *αυτοτελής πολιτική στρατηγική της*, υπό την προϋπόθεση *στοιχείων ιδεολογικής αυτονομίας*, όπως και επίσης ότι αυτές οι προϋποθέσεις απαιτούν και έναν αντίστοιχο *πολιτικό μηχανισμό ανεξάρτητο και ανταγωνιστικό προς το αστικό κράτος*.

13. Όπως το πολιτικό επίπεδο και το κράτος ως πολιτικός μηχανισμός λειτουργεί για την αστική τάξη ως το πεδίο όπου αρθρώνεται και συγκροτείται η αστική κυριαρχία και ηγεμονία αλλά και συμπυκνώνεται το *μακροπρόθεσμο καπιταλιστικό συμφέρον* (η αστική τάξη σε γενικές γραμμές δεν «αυτοδιοικείται»), έτσι και η πολιτική συγκρότηση της εργατικής τάξης και η συγκρότηση διακριτών μηχανισμών της *εργατικής αντιηγεμονίας* είναι αναγκαία προϋπόθεση για να:

- Να ξεπεραστούν οι επιμέρους αντιθέσεις εντός της ίδιας της τάξης, αποτέλεσμα των διαφορετικών επιμέρους συνθηκών που συγκροτούν την τάξη, που αντιστοιχούν και στις υπαρκτές διαφορές ανάμεσα σε διαφορετικούς χώρους της καπιταλιστικής παραγωγής, συνολικά για να ξεπεραστούν τα αποτελέσματα εξατομίκευσης και απομόνωσης που επάγει η ίδια η οργάνωση της καπιταλιστικής παραγωγής.
- Συγκροτηθεί μια κοινωνική συμμαχία υπό την ηγεμονία της εργατικής τάξης των υπόλοιπων λαϊκών στρωμάτων και να αντιμετωπιστούν η αναπαραγωγή αντικειμενικών αντιφάσεων εντός αυτής της κοινωνικής συμμαχίας
- Να μπορεί να διεξάγεται στο εσωτερικό αυτής της συμμαχίας η πιο οξεία ταξική ιδεολογική πάλη ενάντια στις διαρκώς αναπαραγόμενες επιδράσεις της αστικής ιδεολογίας
- Να αρθρώνεται μέσα από την συγκεκριμένη ανάλυση της συγκυρίας, του συσχετισμού δύναμης, του είδους των αντιφάσεων και του τρόπου συμπύκνωσής τους, και στη βάση στοιχείων μιας επαναστατικής θεωρίας, μια συγκεκριμένη (ως προς τη συγκυρία) *πολιτική στρατηγική*

14. Αυτή όμως η αυτόνομη πολιτική συγκρότηση της τάξης έχει και αυτή τις προϋποθέσεις, προϋποθέσεις που δεν είναι αφηρημένες επιθυμίες, αλλά στιγμές της ίδιας της ιστορίας της πάλης των τάξεων. Μέσα στην ανάπτυξη της πάλης των τάξεων και των πολιτικών και ιδεολογικών πρακτικών του εργατικού κινήματος προέκυπτε διαρκώς το πρόβλημα της ανισότητας, της άνισης ανάπτυξης

μέσα στο ίδιο το εσωτερικό της τάξης. Αυτό εκφράζεται και με την αντικειμενική αναπαραγωγή μέσα στην πορεία του εργατικού κινήματος μιας σχέσης «πρωτοπορίας – μάζας», ως μιας *αντικειμενικής αντίφασης* που δεν μπορεί κανείς εύκολα να ξεπεράσει.

15. Η κατάκτηση της *ιδεολογικής ανεξαρτησίας* της εργατικής τάξης, ως προϋπόθεση της αυτοτελούς πολιτικής συγκρότησής της και της χάραξης μιας *πολιτικής στρατηγικής* που να αντιστοιχεί στο αντικειμενικό ταξικό συμφέρον της, δεν μπορεί να γίνει μόνο μέσω των αυθόρμητων ιδεολογικών πρακτικών της εργατικής τάξης, μέσα από την αυθόρμητη προλεταριακή ιδεολογία, το ταξικό ένστικτό της. Απαιτεί αντίθετα μια διπλή ρήξη τόσο με την αστική ιδεολογία, όσο όμως και όψεις της ίδιας της προλεταριακής ιδεολογίας (ως ιδεολογίας καθαυτής, ως *φαντασιακής σχέσης με τις πραγματικές κοινωνικές σχέσεις*), απαιτεί την συγκρότηση στοιχείων μιας *επαναστατικής θεωρίας*. Αυτό όμως δεν σημαίνει όμως ότι η θεωρία αυτή, ο *ιστορικός υλισμός*, είναι απλώς ένα διανοητικό κατασκεύασμα ή επίτευγμα κάποιων διανοουμένων. Αντίθετα, προϋπόθεση μιας θεωρίας που να μπορεί να προσφέρει έγκυρες αποφάνσεις για την εξέλιξη της πάλης των τάξεων είναι η *μεροληπτική λήψη θέσης* στο εσωτερικό της πάλης των τάξεων και μάλιστα υπέρ αυτών που υφίστανται την εκμετάλλευση. Η εμφάνιση του *μαρξισμού* ως ανοίγματος της επιστημονικής ηπείρου της ιστορίας των ταξικών αγώνων δεν θα μπορούσε να είχε υπάρξει χωρίς την ύπαρξη του εργατικού κινήματος και των αυθόρμητων *ιδεολογικών πρακτικών του*. Άρα λοιπόν *ενώ στην πραγματικότητα μιλάμε για μια εσωτερική προς την τάξη διαδικασία* είναι αναγκαίο και ένα στοιχείο τομής με τις αυθόρμητες ιδεολογικές παραστάσεις της ίδιας της τάξης. Παραλλάσσοντας μια παλιά φράση του Λένιν (για την εισαγωγή της ταξικής συνείδησης «απ' έξω») θα λέγαμε ότι έχουμε να κάνουμε με μια διαλεκτική του «μέσα» και του «έξω» που είναι συνολικά *εντός* του εργατικού κινήματος και της *άνισης* ανάπτυξής του. Διαφορετικά αν μείνουμε μόνο στις αυθόρμητες ιδεολογικές αναπαραστάσεις, *όπως έκαναν και όλες οι παραδόσεις του «αυθορμητισμού» μέσα στο εργατικό κίνημα*, κινδυνεύουμε να θεωρήσουμε σαν προλεταριακή στρατηγική τις επιδράσεις και τα αποτελέσματα της αστικής και μικροαστικής ιδεολογίας.

16. Η συγκρότηση όμως της δυνατότητας μιας *επαναστατικής θεωρίας* αποτελεί έτσι μια *τομή* εξαιρετικής σημασίας. Από την μια γιατί επιτρέπει την αντικειμενική γνώση του πεδίου των αντιθέσεων πάνω στις οποίες θα συγκροτηθεί μια *αυτοτελής πολιτική στρατηγική* της εργατικής τάξης. Από την άλλη γιατί επιτρέπει έναν *ριζικό μετασχηματισμό* και της προλεταριακής ιδεολογίας, την αναπαραγωγή *μιας μετασχηματισμένης μαζικής ιδεολογίας*, αλλά και τη δυνατότητα μιας *αποφασιστικής ρήξης* με όλες τις επιδράσεις της αστικής ιδεολογίας. Όμως όλα αυτά δεν αποτέλεσαν σε καμία περίπτωση οριστικές τομές. Αντίθετα από την αρχή αποτέλεσαν κρίσιμα διακυβεύματα. Άλλωστε ποτέ στην ταξική πάλη δεν υπάρχουν «απόλυτοι συσχετισμοί». Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει όχι μόνο η πιθανότητα, αλλά και η βεβαιότητα της απόκλισης. Η ταξική πάλη λοιπόν διεξάγεται και στο εσωτερικό των πολιτικών μορφών της εργατικής αντιηγεμονίας, και στο εσωτερικό της προλεταριακής ιδεολογίας, αλλά και στο εσωτερικό της υπό την ηγεμονία της εργατικής οπτικής επιστήμης. Γι' αυτό το λόγο και δεν μπορούν να υπάρχουν αυταπάτες για την οριστική απάντηση ερωτημάτων ή για την οριστική επίλυση ζητημάτων. Αντίθετα (και αυτό ήταν ίσως η μεγαλύτερη κληρονομιά του Μάο) απαιτούνται διαρκώς επαναχαράξεις μιας διαχωριστικής γραμμής που ποτέ δεν μπορεί να κριθεί εκ των προτέρων, απαιτείται μια συστηματική στρατηγική πολιτικής και ιδεολογικής *αυτοκριτικής και διόρθωσης*. Διαφορετικά θα υπάρχει η αυταπάτη της ορθής γραμμής ακριβώς τη στιγμή της πλήρους ηγεμόνευσης από την αστική ιδεολογία (και αυτή ήταν η τραγωδία του εργατικού κινήματος σε αρκετές περιπτώσεις).

17. Όλα αυτά όμως δεν λαμβάνουν χώρα σε ένα αφηρημένο επίπεδο. Υλοποιούνται μέσα σε συγκεκριμένα πεδία και πρακτικές. Ήταν η λενινιστική τομή αυτή που προσφέρει το περίγραμμα μιας θεωρίας του *κόμματος* ως του τόπου όπου αρθρώνεται η προλεταριακή ηγεμονία, χαράσσεται η πολιτική στρατηγική, οργανώνεται η ιδεολογική αντεπίθεση, δημιουργούνται οι πολιτικοί όροι της πλατιάς λαϊκής συμμαχίας. Αυτό αποτέλεσε μια τομή απέναντι σε όλες τις μέχρι τότε εκδοχές *πολιτικής οργάνωσης* (έστω και αν η αναγκαιότητα της πολιτικής οργάνωσης υπήρχε ήδη από την ίδρυση της

Πρώτης Διεθνούς), είτε ήταν αυτή η αντίληψη της μικρής συνωμοτικής ομάδας, είτε ήταν αυτή του κόμματος μέσα στα κεφάλια των αγωνιστών, είτε του ομίλου διαφώτισης – προπαγάνδας, είτε του συνδικάτου ως βασικού τόπου έκφρασης της εργατικής αντιεξουσίας. Η καθοριστική συμβολή του Λένιν, δηλαδή η ανάδειξη της δομικής αναγκαιότητας της *αυτοτελούς πολιτικής συγκρότησης* συμπληρώθηκε και με άλλες καίριες πολιτικές παρεμβάσεις αλλά και μαζικές εμπειρίες: *Τις καίριες επεξεργασίες του Αντόνιο Γκράμσι για τον τρόπο με τον οποίο το κόμμα μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός άρθρωσης της εργατικής αντιηγεμονίας και άρθρωσης μιας κοινωνικής συμμαχίας. Την επίμονη προσπάθεια του Μάο να δει το κόμμα ως έναν χώρο συνεχούς όξυνσης ταξικών αντιθέσεων. Την έστω και ανολοκλήρωτη προσπάθεια των κινημάτων του '68 να στοχαστούν μια πιο ανοιχτή διαλεκτική ανάμεσα στο κόμμα και το μαζικό κίνημα.*

18. Η αυτοτελής πολιτική συγκρότηση απαιτεί το πλήρες ξεδίπλωμα δημοκρατικών μορφών συζήτησης. Αυτό δεν σημαίνει τήρηση κάποιων αφηρημένων δικαιωμάτων, αλλά ανάγκη να ξεδιπλώνονται στην πιο οξυμένη μορφή τους οι αντιθέσεις που ούτως ή άλλως θα αναπαραχθούν. Το ξεδίπλωμα αυτών των αντιφάσεων δεν αφορά μόνο κάποια «άτομα - μέλη» αφορά στην πραγματικότητα και κοινωνικές πρακτικές και εμπειρίες, αφορά την πραγματική τριβή του όποιου πολιτικού μορφώματος με κρίσιμες κοινωνικές κατηγορίες, αφορά την εισβολή αυτών των πρακτικών μέσα στην ίδια την διαδικασία, αφορά την αναγκαστική παρουσία και δραστικότητα της ταξικής πάλης και στο *εσωτερικό* των ταξικών οργανώσεων. Η δημοκρατία έτσι στο εσωτερικό των προλεταριακών οργανώσεων αποκτά μια άλλη σημασία: *αυτή της εξασφάλισης όρων ότι οι πραγματικές αντιθέσεις θα εκφράζονται με τον πιο ελεύθερο και καθαρό τρόπο.*

19. Μέσα στην κοινωνική διαπάλη οι ταξικές αντιθέσεις διατηρούν την προτεραιότητά τους απέναντι στις υπόλοιπες αντιθέσεις που αναδύονται. Η ταξική πάλη δεν διεξάγεται μόνο με όρους μια καθαρής αντίθεσης ανάμεσα σε αστική και εργατική τάξη. Όμως αυτή είναι η βασική αντίθεση που επικαθορίζει ή δίνει ένα διαφορετικό σχήμα και σε ένα άλλο φάσμα από αντιφάσεις. Ή για να το πούμε διαφορετικά σε κάθε *ταξικό τρόπο παραγωγής* συγκροτείται μία βασική αντίθεση, γύρω από την βασική εκμεταλλευτική σχέση, γύρω από την οποία και υπό τον πρωτεύοντα ρόλο και τον καθορισμό της συγκροτούνται και οι άλλες αντιφάσεις. Θεωρούμε προβληματικό να μιλάμε για έναν πλουραλισμό από αντιφάσεις όπου όλες είναι ισότιμες. Τέτοιες απόψεις δεν μπορούν να *εξηγήσουν* τις τάσεις εξέλιξης των κοινωνικών σχηματισμών, πιο αποτελεσματικά από ό,τι ο ιστορικός υλισμός (καθοριστικός ρόλος των τρόπων παραγωγής, αναλυτική προτεραιότητα της πάλης των τάξεων, καθοριστικότητα των παραγωγικών σχέσεων πάνω στις παραγωγικές σχέσεις, σε τελική ανάλυση καθοριστικός ρόλος του οικονομικού επιπέδου κλπ). Δεν έχει γραφτεί για παράδειγμα μια «οικολογική» ιστορία των ανθρώπινων κοινωνιών (εκτός από διάφορες βιολογίζουσες απόψεις που δεν μπορούν να εξηγήσει γιατί σε όμοιες περιβαλλοντικές συνθήκες υπήρξαν διαφορετικές μορφές κοινωνικής οργάνωσης). Ούτε έχει προταθεί μια ιστορία που να μπορεί να εξηγήσει τα πάντα με βάση την πατριαρχία (αντίθετα είναι πολύ πιο πειστικές οι εξηγήσεις που εξηγούν την πατριαρχία ως *αποτέλεσμα* συγκεκριμένων ιστορικών τρόπων παραγωγής). Με αυτήν την έννοια δεν μπορούμε να μιλάμε για αντίθεση γενικά κι αφηρημένα ανάμεσα στον άνθρωπο και την φύση χωρίς να δούμε τις συγκεκριμένες ταξικές αντιθέσεις που συγκροτούν την *κοινωνικά καθορισμένη σχέση με το χώρο και το φυσικό περιβάλλον*, τις αντιφάσεις δηλαδή της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Διαφορετικά κινδυνεύουμε να αναπαράγουμε μια αντίληψη οικουμενικού οικολογικού *εσχατολογισμού*, που εκτός των άλλων στέκεται αμήχανος όταν το αστικό κράτος ως εκφραστής του -διόλου «αυτοκαταστροφικού»- συλλογικού κεφαλαιοκρατικού συμφέροντος επιλέξει «πράσινες πολιτικές». Ούτε μπορούμε να μιλάμε γενικά για μια αντίθεση ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες, όταν αυτή η αντίθεση συγκροτείται με ιστορικούς όρους (δηλαδή προϋποθέτει και είναι αποτέλεσμα των *ταξικών τρόπων παραγωγής*), αλλά και παίρνει μια ειδική χροιά μέσα στην ανάπτυξη του καπιταλισμού (μέσα από την αντίθεση ανάμεσα στην είσοδο των γυναικών στην αγορά εργασίας από την μια ως αναγκαίας προϋπόθεσης της διεύρυνσης του εφεδρικού εργασίας, και από την άλλη την αναπαραγωγή πατριαρχικών πρακτικών και ως μοχλού εκμετάλλευσης της απλήρωτης οικιακής εργασίας για το

φτήνυμα του κόστους της εργασίας, αλλά και για την αναπαραγωγή διαιρέσεων εντός της εργατικής τάξης). Τέλος, δεν μπορούμε να μιλούμε για μια γενική αντίθεση ανάμεσα στους ανθρώπους και την εξουσία, όπως λίγο πολύ προτείνουν οι αντιεξουσιαστικές τάσεις. Κι αυτό γιατί δεν υπάρχει αφηρημένα η εξουσία: αυτό που υπάρχει είναι *ταξικές εξουσίες* που σχετίζονται με την ανάγκη αναπαραγωγής ενός εκμεταλλευτικού τρόπου παραγωγής. Η εκμετάλλευση προηγείται της εξουσίας.

20. Αυτή όμως η συνθετότητα των αντιθέσεων σημαίνει ότι δεν πρέπει να φτάσουμε και σε ένα σφάλμα *εργατισμού*. Αυτό σημαίνει ότι ακριβώς επειδή η ταξική πάλη δεν διεξάγεται αφηρημένα και «καθαρά», ακριβώς επειδή υπάρχει ένα σύνθετο πλέγμα και μηχανισμών *αναπαραγωγής* υπάρχει και ένα ολόκληρο φάσμα από *συγκρούσεις και κινήματα* το καθένα όντως με την ιδιαιτερότητά του (ας σκεφτούμε και άλλα κινήματα, όπως της νεολαίας το οποίο συγκροτείται σε τελική ανάλυση γύρω από την αντίθεση στο γεγονός *εγκλεισμού* στους εκπαιδευτικούς μηχανισμούς, αντίθεση που παίρνει συγκεκριμένες μορφές ανάλογα με τις αναπαραγωγής εντός κάθε σχηματισμού). Και με αυτή την έννοια μπορούμε να δούμε, όντως, μια σειρά από διακριτά *κινήματα* και *μαζικές διεκδικητικές πρακτικές*. Οφείλουμε όμως να διατηρούμε αυτόν τον οργανικό δεσμό αυτών των αντιθέσεων με τον επικαθορισμό τους από τις τάσεις διευρυμένης αναπαραγωγής της κεφαλαιοκρατικής σχέσης αν θέλουμε να μπορούμε στις σύνθετες *κοινωνικές* συμμαχίες που συγκροτούνται γύρω από αυτά τα επίδικα αντικείμενα να ηγεμονεύει μια *αντικαπιταλιστική οπτική*, να ηγεμονεύουν οι δυνάμεις της εργασίας. Και αυτό δεν σημαίνει μόνο έναν *αρνητικό* διαχωρισμό, αλλά και μια *θετική αναγκαιότητα*: την εκμετάλλευση δηλαδή κάθε αντίθεσης που παράγει η διευρυμένη αναπαραγωγή της καπιταλιστικής συσσώρευσης, την όξυνσή της, τη συγκρότηση μαζικών πρακτικών και διεκδικήσεων, αλλά και την προσπάθεια ηγεμονίας μέσα στις κοινωνικές συμμαχίες που συγκροτούνται γύρω τους.

21. Η αντίληψη μιας *βίαιης ρήξης ως προϋπόθεσης για την ανατροπή των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής* δεν ήταν στην ιστορία του εργατικού κινήματος απλώς μια *πολιτική επιλογή*. Προέκυπτε και μέσα από μια αντίληψη των όρων αναπαραγωγής των τρόπων παραγωγής. Δεν είναι τυχαίο ότι οι κλασσικοί του Μαρξισμού, είχαν μια αντίληψη όχι μόνο της ιστορίας, αλλά και της πραγματικότητας των *αστικών επαναστάσεων*, του τρόπου που ήταν αναγκαίες βίαιες ρήξεις για να εξασφαλιστεί και να επικυρωθεί η ηγεμονία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής (άρα και της αστικής τάξης). Ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής ούτε θα αυτομεταλλαχθεί, ούτε θα καταρρεύσει από τις ίδιες τις αντιφάσεις του. Προϋπόθεση της ανατροπής του είναι τόσο η όξυνση των αντιφάσεων του, όσο όμως και η συγκεκριμένη *επαναστατική* πολιτική ρήξη με τους όρους αναπαραγωγής του.

22. Ο τρόπος που αντιλαμβανόμαστε το κράτος παίζει και έναν καθοριστικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την επαναστατική στρατηγική. Λέμε λοιπόν ότι το κράτος είναι το δομικό αποτέλεσμα της ύπαρξης ασυμφιλίωτων ταξικών αντιθέσεων και η υλική αποκρυστάλλωση των ταξικών σχέσεων στο πεδίο της πολιτικής εξουσίας. Δεν είναι ένας ουδέτερος μηχανισμός, ένα απλό εργαλείο στα χέρια της μίας ή της άλλης τάξης, ούτε όμως και ένας ρευστός συσχετισμός δύναμης. Το ότι διαπερνάται από αντιφάσεις είναι μια δευτερεύουσα όψη της κύριας πλευράς του, που είναι η *αποκρυσταλλωμένη, υλοποιημένη αστική ταξική εξουσία*. Και αυτό σημαίνει ότι παρότι αντικειμενικά υπάρχουν περιθώρια παρέμβασης στις αντιφάσεις που το διαπερνούν, αυτά τα περιθώρια έχουν πολύ συγκεκριμένα όρια. Άρα λοιπόν μπορούμε να κάνουμε δύο συνεπαγωγές:

* Πρώτον ότι αν το πολιτικό επίπεδο είναι αυτό στο οποίο συμπυκνώνονται οι αντιφάσεις όλων των επιπέδων (και άρα και από αυτό εξαρτάται η συνολική στρατηγική αναπαραγωγή της ταξικής κυριαρχίας) κατά συνέπεια μια επαναστατική στρατηγική δεν μπορεί παρά να είναι μια *στρατηγική κατάληψης της πολιτικής εξουσίας*

* Δεύτερον ότι αν το κράτος αποτυπώνει στην υλικότητα των μηχανισμών και των λειτουργιών την *αστική ταξική κυριαρχία* τότε μια επαναστατική στρατηγική δεν μπορεί παρά να είναι μια *στρατηγική συντριβής του αστικού κράτους* και όχι μια στρατηγική χρησιμοποίησης, μεταρρύθμισης ή μετασχηματισμού του

23. Από τα παραπάνω προκύπτει και μια ουσιαστική τοποθέτηση και για την άμεση πολιτική δράση. Ότι το κράτος δεν είναι ένα ουδέτερο εργαλείο, αλλά αντίθετα αποτυπώνει στην ίδια την μορφή και την οργάνωσή του την *αστική κυριαρχία*, δεν σημαίνει μόνο ότι θα αντιδράσει (και μάλιστα με το σκληρό μέταλλο του κατασταλτικού μηχανισμού) σε κάθε περίπτωση «ειρηνικής» και μέσω του κράτους απόπειρας να ανατραπούν οι καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής ή έστω να θιχτούν κρίσιμα ταξικά αστικά συμφέροντα (και αυτό το βίωσε με τον πιο οδυνηρό και τραγικό τρόπο η εργατική τάξη της Χιλής το 1973), αλλά και ότι θα ηγεμονεύσει σε τελική ανάλυση η υλοποιημένη στους κρατικούς μηχανισμούς αστική στρατηγική και πάνω στους όποιους επιδοξούς διαχειριστές, όποιες και αν είναι οι αφετηρίες τους ή όσο καλές κι αν ήταν οι προθέσεις τους.

24. Δεν θα πρέπει άλλωστε να παραγνωρίζουμε ότι το πραγματικό *κόμμα* της αστικής τάξης, ο *θεσμικός τόπος*, στον οποίο τελικά γίνεται αντικείμενο επεξεργασίας και αρθρώνεται η ηγεμονική αστική στρατηγική είναι το ίδιο το κράτος. Αυτό σημαίνει ότι αστικά κόμματα δεν είναι αυτά που εκπροσωπούν τους αστούς ή έχουν αστική εκλογική βάση, αλλά αυτά που συγκροτούνται ως υποψήφια κόμματα του κράτους. Αλλά και αντίστοιχα η τριβή με το κράτος, η ένταξη εντός των μηχανισμών του, σημαίνει ότι τελικά θα ηγεμονεύσει η αστική στρατηγική, συχνά και στην πιο επιθετική εκδοχή της, και σε πολιτικές μορφές εκπροσώπησης μιας λαϊκής συμμαχίας, όταν αυτές οι πολιτικές μορφές έχουν μια αντίληψη απλής «χρήσης» των κρατικών μηχανισμών (το εγχώριο παράδειγμα της μετάλλαξης του «μπλοκ της αλλαγής» είναι έτσι πολύ χαρακτηριστικό). Επομένως δεν μπορεί το *αστικό κράτος* να είναι το εργαλείο του κοινωνικού μετασχηματισμού. Και αυτό είναι πολύ πέρα από μια απλή τακτική άρνηση του *κυβερνητισμού*. Αντίθετα είναι σημαντικό πρόβλημα της περιόδου ότι ρητά ή άρρητα στα πλαίσια αντινεοφιλελεύθερων στρατηγικών ελλοχεύει μια αναπαραγωγή μιας αντίληψης ενός κράτους στην υπηρεσία ενός «άλλου κόσμου» που οριακά μπορεί να δημιουργήσει ένα ολόκληρο φάσμα από αυταπάτες. Όποιες κι αν είναι οι προθέσεις η αναπόδραστη υλικότητα της υλοποιημένης στο κράτος αστικής στρατηγικής θα ηγεμονεύσει

25. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι μια επαναστατική στρατηγική εξαντλείται σε αυτό το επίπεδο. Και αυτό γιατί, αν η κατάληψη της πολιτικής εξουσίας σημαίνει μια *αποφασιστική τροποποίηση του συσχετισμού δύναμης και την εξασφάλιση κάποιων αναγκαίων όρων κοινωνικού μετασχηματισμού, εντούτοις η αναπαραγωγή των οικονομικών πολιτικών και ιδεολογικών μορφών του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής προϋποθέτει ένα ολόκληρο φάσμα από κοινωνικές μορφές, δομές και πρακτικές οι οποίες συνεχίζουν να υπάρχουν και μετά από την κατάληψη της πολιτικής εξουσίας*. Αυτό σημαίνει ότι αναγκαστικά, *αντικειμενικά*, χρειάζεται μια ολόκληρη περίοδος πάλης και οξύτατων συγκρούσεων με όλες αυτές τις μήτρες αναπαραγωγής του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, όλες αυτές τις αντικειμενικές δυνατότητες *επανεμφάνισης* της αστικής τάξης (οι κοινωνικές δομές και πρακτικές παράγουν τις τάξεις άλλωστε και όχι το αντίστροφο) και των καπιταλιστικών σχέσεων, άρα μια περίοδος ασυμφιλίωτων ταξικών αγώνων όχι μόνο με τους άμεσους εκπροσώπους της αστικής τάξης αλλά κυρίως με εκείνες τις μορφές κοινωνικής οργάνωσης με εκείνα τα στοιχεία καταμερισμού εργασίας, με εκείνες τις ιδεολογικές αναπαραστάσεις που μπορούν να πυροδοτήσουν την αναπαραγωγή των αστικών σχέσεων. Για αυτό το λόγο και δεν επιλέγουμε να μιλάμε για *σοσιαλιστική οικοδόμηση* με την έννοια μιας θετικής δημιουργίας, αλλά για το *σοσιαλισμό*, την *περίοδο της δικτατορίας του προλεταριάτου* ως μια αναγκαία και αναγκαστική περίοδο οξύτατης ταξικής πάλης και παράλληλης και ανταγωνιστικής συνύπαρξης *τρόπων παραγωγής* (του προηγούμενου, του καπιταλιστικού και του επόμενου, του κομμουνιστικού).

26. Σε αυτά τα πλαίσια η δικτατορία του προλεταριάτου παύει να είναι μια απλή πολιτική επιλογή (ιστορική και παρελθούσα), αλλά γίνεται κομμάτι της *αντικειμενικής ανάλυσης* στα πλαίσια του στοχασμού της δυνατότητας κοινωνικής μετάβασης. Καθόλου τυχαία που και ο ίδιος ο Μαρξ, από πολύ νωρίς της είχε δώσει το *status θεωρητικής έννοιας* και όχι τακτικής επιλογής. Αυτή η όξυνση της πάλης των τάξεων σημαίνει την ανάγκη να ειδωθούν ως μη ουδέτεροι, αλλά αντίθετα ως *ταξικοί, καπιταλιστικοί*, μια σειρά από μηχανισμοί και σχέσεις τόσο στην παραγωγή, όσο και στην

αναπαραγωγή: στην οργάνωση της εργασίας, στην τεχνολογία, στην επιστήμη, στην εκπαίδευση, στην οικογένεια, κ.ο.κ. Αντίθετα όσο περισσότεροι τέτοιοι μηχανισμοί και πρακτικές ορίζονται ως ουδέτεροι και χωρίς ταξικό πρόσημο τόσο περισσότερο ελλοχεύει ο κίνδυνος να αναπαραχθούν μορφές μεταλλαγμένης ταξικής κυριαρχίας. Με αυτή την έννοια όμως ο *οικονομισμός* μπορεί να οριστεί και σαν η βασική μορφή *επίδρασης της αστικής ιδεολογίας*, με την μορφή ιδεολογικών αναπαραστάσεων όπου κρίσιμα επίδικα αντικείμενα της πάλης των τάξεων παρουσιάζονται ως ουδέτερες και τεχνικές διαδικασίες.

27. Όλα αυτά θα ήταν λάθος να θεωρηθεί ότι αφορούν μόνο ένα μακρινό και αόριστο σοσιαλιστικό μέλλον. Αντίθετα χρωματίζουν και την σημερινή άμεση, αμυντική πάλη. Το πως ορίζονται σήμερα μια σειρά από επίδικα αντικείμενα του ταξικού αγώνα, ο τρόπος που γίνονται αντιληπτά έχει σχέση και με το τι ορίζει ο καθένας ότι πρέπει να *επαναστατικοποιηθεί, να ανατραπεί* σε συνθήκες δικτατορίας του προλεταριάτου: Αν για παράδειγμα θεωρεί ότι η οργάνωση της εργασίας είναι μια ουδέτερη διαδικασία τότε δύσκολα θα μπορέσει να αντισταθεί σε κρίσιμες αναδιρθρώσεις στην παραγωγή. Αν θεωρεί ότι η εκπαιδευτική λειτουργία είναι αυτονόητη τότε δύσκολα θα αμφισβητήσει την εντατικοποίηση και τον ταξικό της ρόλο. Αν θεωρεί ότι η επιστήμη είναι ουδέτερη δύσκολα θα αντισταθεί στον τεχνοκρατισμό και στον επιστημονισμό. Η επαναστατική στρατηγική δεν είναι κάτι που *αφορά έναν στρατηγικό πολιτικό σχεδιασμό και μόνο*, αφορά εξίσου τον τρόπο με τον οποίο κάθε στιγμή ο προσανατολισμός της δράσης οφείλει να διατηρεί την ουσιαστική ανταγωνιστικότητα προς την καπιταλιστική πραγματικότητα, την ουσιαστική εξωτερικότητα προς την αστική στρατηγική. *Αν τη δούμε με αυτό τον τρόπο η δικτατορία του προλεταριάτου εξακολουθεί να διατηρεί την αναλυτική επάρκεια και την χρησιμότητά της.*

28. Είναι προφανές ότι αν βλέπουμε την περίοδο αυτή ως μια περίοδο *όξυνσης των αντιφάσεων*, τότε το ερώτημα της δημοκρατίας σε ό,τι αφορά την λαϊκή επαναστατική συμμαχία αποκτά μια άλλη σημασία. Θα πρέπει να βλέπουμε την ανάγκη επαναστατικών δημοκρατικών θεσμών, όχι με μια ανθρωπιστική άρνηση της καταπίεσης, ούτε με μια ατομοκεντρική οπτική, ούτε απλά και μόνο ως μια ανάγκη αυτοοργάνωσης. Θα πρέπει να την βλέπουμε ως τους πολιτικούς εκείνους θεσμούς που θα εξασφαλίζουν από την μια ότι *όλες οι αντιθέσεις θα ξεδιπλώνονται* και δεν θα κουκουλώνονται, και από την άλλη ότι οι όποιες επιλογές *θα κρίνονται, θα δοκιμάζονται, θα αποφασίζονται από τις ίδιες της μάζες σε δράση*. Αυτό σημαίνει εκτός των άλλων και την δυνατότητα πραγματικών μορφών *κριτικής και αυτοκριτικής, συνεχούς και συστηματικής*, οριακά την αναγκαιότητα επαναστάσεων μέσα στην επανάσταση. Με αυτή την έννοια, ως προς τη δικτατορία του προλεταριάτου υπάρχει μια διαίρεση ανάμεσα σε όσους την βλέπουν μόνο ως οικοδόμηση και όσους την βλέπουν και ως *όξυνση των αντιφάσεων* και της πάλης των τάξεων. Σε τελική ανάλυση είναι μια αντιπαράθεση ανάμεσα σε όσους θεωρούν ότι υπάρχει ένα δεδομένο σχέδιο του καλύτερου κόσμου, είτε ως τελεολογία της ιστορίας, είτε ως πραγμάτωση της ανθρωπίνης ουσίας και ύπαρξης, και σε όσους επιμένουν ότι την ιστορία την γράφει με τρόπο πάντα πρωτότυπο ο πάντα αστάθμητος συσχετισμός των ταξικών αντιφάσεων. Ή για να το πούμε διαφορετικά είναι η διάκριση ανάμεσα σε όσους πιστεύουν ότι μπορεί να υπάρχει ένας αποστειρωμένος και απρόσβλητος από την αστική ιδεολογία χώρος της προλεταριακής στρατηγικής (που άρα μπορεί να είναι δεδομένη και άρα να μένει να *οικοδομηθεί*) και όσους επιμένουν ότι η πάλη με τις επιδράσεις και τα αποτελέσματα της αστικής ιδεολογίας είναι αδιάλειπτη και ο μόνος τρόπος να την χειριστούμε είναι η *όξυνση των αντιθέσεων* και οι επάλληλες διορθώσεις της γραμμής (έστω και με την έννοια του διαρκούς λυγίσματος του ραβδιού προς την άλλη κατεύθυνση). Και αυτό δίνει μια άλλη σημασία στο τεράστιο πρόβλημα της ύπαρξης βίαιων ή αντιδημοκρατικών μορφών στην ιστορία των πειραμάτων μετάβασης. Η διοικητική επίλυση των αντιθέσεων σε καμία περίπτωση δεν τις επιλύει, αφού αυτές δεν αφορούν τους μεμονωμένους φορείς (της αστικής γραμμής), αλλά τις κοινωνικές σχέσεις, δομές και μορφές που τις αναπαράγουν.

29. Αυτό όμως σημαίνει και να υπάρχει όλο εκείνο το φάσμα των δημοκρατικών μορφών, με τέτοιο τρόπο όμως που να μην αναπαράγεται το πρότυπο του αστικού δημοκρατισμού (η ιδεολογία του

ατόμου πολίτη που εισέρχεται στην σφαίρα του πολιτικού εξατομικευμένα απεκδυόμενος της ταξικής του ιδιότητας, η λογική της αντιπροσώπευσης και της συγκρότησης ενός διακριτού από την κοινωνία στρώματος «εκπροσώπων κλπ). Ο τρόπος που προγραμματικά τα σοβιέτ συγκροτούσαν τις σχέσεις εκπροσώπησης όχι σε τοπική αλλά σε παραγωγική βάση είναι ίσως μια ένδειξη. Η συγκρότηση θεσμών (συχνά ιστορικά πρωτότυπων) *άμεσης* δημοκρατίας στις κορυφαίες στιγμές των λαϊκών επαναστάσεων είναι μια άλλη. Από την άλλη αυτό σημαίνει ότι δεν μπορούν οι θεσμοί της εργατικής και λαϊκής αντιεξουσίας μέσα στην δικτατορία του προλεταριάτου να ταυτίζονται με το κόμμα, οφείλουν να είναι διακριτοί και αυτοτελείς. Όπως επίσης είναι προφανές ότι εφόσον μιλάμε για μια περίοδο όξυνσης των αντιφάσεων και έστω και πρωτότυπων συγκρούσεων τότε θεσμοί και μορφές όπως τα συνδικάτα διατηρούν την αυτοτέλειά τους. Αντίστοιχα αυτό δίνει και ένα άλλο νόημα στην ύπαρξη και άλλων πολιτικών μορφωμάτων. Αν θεωρούμε ότι συνεχίζουν να υπάρχουν τάξεις, αν συνεχίζουν να υπάρχουν ανταγωνιστικές ιδεολογίες είναι πολύ προτιμότερο να έρχονται ανοιχτά στο προσκήνιο, να παίρνουν πολιτική μορφή, παρά να αναπαράγονται με τρόπο υπόγειο, ανομολόγητο, αλλά συχνά γι' αυτό ακριβώς το λόγο και πολύ πιο δραστικά. Άρα λοιπόν το αίτημα της δημοκρατίας και των πολιτικών ελευθεριών σε συνθήκες της ταξικής δικτατορίας του προλεταριάτου δεν πρέπει να προκύπτει ως μια όψιμη αναγνώριση των καλών της αστικής δημοκρατίας, ούτε ως αναγνώριση κάποιων γενικών και υπερϊστορικών ηθικών αρχών. Οφείλει να προκύπτει ως εκείνη η πραγματική αναγκαιότητα η εργατική τάξη να διεξάγει την ταξική της πάλη ενάντια σε κάθε εκδοχή αναπαραγωγής των αστικών κοινωνικών σχέσεων, είναι δηλαδή η προλεταριακή δημοκρατία η μόνη δυνατότητα να ξεδιπλωθούν πλήρεια οι ταξικές αντιθέσεις και άρα να μπορεί να ηγεμονεύσει η προλεταριακή γραμμή. Είναι επίσης προφανές ότι σε αυτή την κατεύθυνση η μορφή τέτοιων δημοκρατικών θεσμών θα είναι ένα ζήτημα ενός πραγματικού συλλογικού *κοινωνικού πειραματισμού*, καθώς θα είναι η ίδια η πρωτοβουλία των μαζών που θα συγκροτεί και θα δοκιμάζει τέτοιες μορφές. Άλλωστε καθόλου τυχαία και ο Μαρξ και ο Λένιν στο στοχασμό τους για την δικτατορία του προλεταριάτου εμπνεύστηκαν και χρησιμοποίησαν τέτοιες πρωτότυπες μορφές (το παράδειγμα της Κομμούνας για τον Μαρξ, των Σοβιέτ για τον Λένιν).

30. Με βάση τις παραπάνω αδρές διαχωριστικές γραμμές γίνεται σαφές ότι μπορούμε ακόμη να μιλάμε για μια στρατηγική οριοθέτηση ανάμεσα σε επαναστατική και ρεφορμιστική γραμμή: Προϋπόθεση της ανατροπής των καπιταλιστικών παραγωγικών σχέσεων είναι η κατάληψη της πολιτικής εξουσίας από την εργατική τάξη επικεφαλής μιας πλατιάς λαϊκής συμμαχίας, κατάληψη που δεν μπορεί παρά να προκαλέσει την λυσσαλέα αντίδραση της αστικής τάξης. Κομβικό σημείο σε αυτή την διαδικασία είναι το ερώτημα του κράτους, όχι ως ουδέτερου εργαλείου και τεχνικού μηχανισμού, αλλά ως ενός υλικού μηχανισμού που συμπυκνώνει την αστική ηγεμονία και την αναπαράγει λειτουργώντας ως ο ιδεατός συλλογικός κεφαλαιοκράτης. Η κατάληψη της πολιτικής εξουσίας δεν ολοκληρώνει την διαδικασία της σύγκρουσης, αλλά πολύ περισσότερο την *ξεκινά*. Απαιτείται μέχρι την κατάργηση της εκμετάλλευσης και της καταπίεσης αναγκαστικά μια μεταβατική περίοδος, αυτή της δικτατορίας του προλεταριάτου, με την έννοια μιας συστηματικής προσπάθειας επαναστατικοποίησης κάθε όψης της κοινωνικής ζωής με πρωτεύουσα την πάλη μέσα στην παραγωγή για την συντριβή όλων των πεδίων αναπαραγωγής των καπιταλιστικών σχέσεων εκμετάλλευσης και εξουσίας. Αυτή η περίοδος συγκρούσεων απαιτεί την δυνατότητα να ξεδιπλώνονται με τον πιο ελεύθερο τρόπο οι πολιτικές πρακτικές της εργατικής τάξης. Τέλος αυτή η διαδικασία σε κάθε περίπτωση θα είναι *ιστορικά πρωτότυπη*, χωρίς έτοιμες απαντήσεις από πριν, παρά μόνο κάποιες πολύ γενικές διαχωριστικές γραμμές, πράγμα που σημαίνει ότι απαιτείται η δυνατότητα συνεχούς αυτοκριτικής και διόρθωσης απέναντι στις διαρκείς επιδράσεις της αστικής ιδεολογίας (άρα και η δυνατότητα των ίδιων των λαϊκών μαζών να *ασκούν όλη την αναγκαία κριτική* χωρίς περιορισμούς).

31. Με αυτή την έννοια μπορούμε να μιλάμε γι' αυτές τις οριοθετήσεις χωρίς όμως να τις ταυτίζουμε με την μία ή την άλλη τακτική ή ιστορική εκδοχή τους. Ότι αναγκαστικά τα όποια επαναστατικά πειράματα του μέλλοντος θα είναι *πρωτότυπα* δεν σημαίνει όμως ότι η απλή επίκληση του νέου, ή μια απόπειρα «μετονομασίας» της επαναστατικής στρατηγικής μπορεί να είναι η απάντηση. Ή για να το πούμε

διαφορετικά όντως η επεξεργασία μιας *πρωτότυπης επαναστατικής* στρατηγικής στις σημερινές συνθήκες απαιτεί όντως όρους γνώσης της συγκυρίας και των αντιφάσεων της, δεσμών με τις μάζες και τις πρακτικές τους, εκτίμησης των όρων της αστικής ηγεμονίας, που σήμερα δεν υπάρχουν, όπως επίσης ισχύει και ότι απέχουμε πολύ από την αναγκαία αντικειμενική όξυνση των αντιφάσεων σε εκείνο τον εκρηκτικό βαθμό. Σε αυτά τα πλαίσια η απλή επίκληση «μοντέλων» ή γενικών διακηρύξεων λίγα έχει να προσφέρει. Από την άλλη η *αφετηρία* μιας επανεπεξεργασίας δεν μπορεί να είναι η απλή *διαγραφή* προηγούμενων απαντήσεων. Όχι γιατί καθαυτές ως απαντήσεις μπορούν να εφαρμοστούν, αλλά γιατί πολλές φορές η *διαγραφή των απαντήσεων* σημαίνει και *διαγραφή αναγκαίων ερωτημάτων* που διατηρούν την επικαιρότητά τους.

ΜΕΡΟΣ Β΄ : ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

1. Μια διατύπωση θέσεων για τις αφετηρίες και τα χαρακτηριστικά της επαναστατικής στρατηγικής δεν μπορεί παρά να σταθεί κριτικά και απέναντι στην ιστορία του κομμουνιστικού κινήματος. Ο μαρξισμός ως επαναστατική θεωρία δεν έχει άλλο πεδίο να δοκιμάσει και να επιβεβαιώσει τις όποιες γενικές θέσεις του, παρά μόνο την ίδια την ιστορική εμπειρία του κομμουνιστικού κινήματος. Η γενική επίκληση του «τέλους» ενός ολόκληρου κύκλου μέσα στην ιστορία του εργατικού και επαναστατικού κινήματος σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να αποτελέσει το άλλοθι για την διαγραφή μιας ολόκληρης εμπειρίας αγώνων, νικών και ηττών, ούτε την νομιμοποίηση ενός πολιτικοθεωρητικού αγνωστικισμού. Ή για να το πούμε διαφορετικά: ότι καλούμαστε, εκ των πραγμάτων, να απαντήσουμε σε ιστορικά πρωτότυπα ερωτήματα, δεν σημαίνει, σε καμιά περίπτωση, ότι θα πρέπει να επαναλάβουμε και προηγούμενες *λανθασμένες* απαντήσεις. Αντιλαμβανόμαστε επίσης ότι η υπόθεση της αποτίμησης τόσο μεγάλων κινήσεων μαζών έχει όρους και απαιτήσεις που μας υπερβαίνουν. Με αυτή την έννοια τα σημεία που ακολουθούν θα πρέπει να ειπωθούν όχι ως οριστικές απαντήσεις, αλλά ως αναγκαίες οριοθετήσεις και αφετηρίες μιας ευρύτερης έρευνας.

2. Θεωρούμε την Οκτωβριανή Επανάσταση, ως νικηφόρα σοσιαλιστική επανάσταση, ένα αμετάκλητο σημείο τομής, εκείνο το ιστορικό γεγονός που απέδειξε την δυνατότητα της επαναστατικής τομής. Η Οκτωβριανή Επανάσταση δικαίωσε μια σειρά από θέσεις ή τοποθετήσεις που είχαν αναδειχτεί και στην προηγούμενη ιστορία του εργατικού κινήματος: Συνέχισε το ανολοκλήρωτο έργο της Κομμούνας για την ανάγκη σύγκρουσης με το αστικό κράτος και συγκρότηση διακριτών μηχανισμών της εργατικής αντιεξουσίας. Έδωσε σχήμα στις γενικές θέσεις των κλασικών για την δικτατορία του προλεταριάτου ως μια αναγκαία διαδικασία όξυνσης της ταξικής πάλης. Δικαίωσε τα ιδιαίτερα στοιχεία της λενινιστικής αντίληψης για το κόμμα, τη πολιτική ταξική πάλη, την σημασία της κατάληψης της πολιτικής εξουσίας. Αποτέλεσε επίσης την έμπρακτη ρήξη με τον οικονομισμό της Β΄ Διεθνούς: η επανάσταση δεν ήρθε εκεί όπου υπήρχε η μεγαλύτερη καπιταλιστική ανάπτυξη, ή εκεί όπου υπήρχε η μεγαλύτερη εξαθλίωση αλλά εκεί όπου υπήρξε η μεγαλύτερη όξυνση και συμπύκνωση αντιφάσεων σε όλα τα επίπεδα του κοινωνικού σχηματισμού. Ταυτόχρονα διέψευσε, μέσα από την ίδια την επιτυχία της μια σειρά από λανθασμένες τοποθετήσεις: *Τις αυταπάτες για την δυνατότητα μιας ομαλής, «σταδιακής» μετάβασης. Την αναρχική φαντασίωση μιας στιγμιαίας κατάργησης της εξουσίας. Την αντίληψη της επανάστασης ως δράσης μιας ομάδας αποφασισμένων συνωμοτών.*

3. Όμως η ίδια η ιστορία της έδειξε ότι η επιτυχής κατάληψη του κρατικού μηχανισμού από την εργατική τάξη υπό την καθοδήγηση της πολιτικής πρωτοπορίας της σε καμιά περίπτωση δεν ολοκληρώνει την επαναστατική διαδικασία. Αντίθετα σηματοδοτεί την εκκίνηση μιας σειράς εντονότατων ταξικών συγκρούσεων. Με αυτή την έννοια αυτό που απαιτείται είναι ακριβώς μια *ιστορία των ταξικών συγκρούσεων στην ΕΣΣΔ*. Κατά τη δική μας γνώμη το ξεδίπλωμα αυτών των συγκρούσεων οδήγησε σε μια πολυεπίπεδη αντιπαράθεση ανάμεσα στην προλεταριακή και την αστική γραμμή σε όλα τα επίπεδα. Επίδικο αντικείμενο αυτών των συγκρούσεων ήταν –σε τελική ανάλυση– το αν θα προχωρούσε μια πραγματική επαναστατικοποίηση όλων εκείνων των κοινωνικών μορφών που εμπειρείχαν την δυνατότητα αναπαραγωγής των καπιταλιστικών σχέσεων εξουσίας και εκμετάλλευσης. Με αυτή την έννοια το σε τελική ανάλυση καθοριστικό στοιχείο ήταν ο βαθμός στον οποίο η τυπική κατοχή των μέσων παραγωγής από το σοβιετικό κράτος θα μετασχηματιζόταν και σε μια εκτεταμένη *ανατροπή* των καπιταλιστικών εκμεταλλευτικών *παραγωγικών σχέσεων*. Το στοιχείο αυτό επικαθορίστηκε σε μεγάλο βαθμό και από ένα δεύτερο ερώτημα: το αν και κατά πόσο θα υπήρχε σε όλη αυτή την διαδικασία μια πραγματική συγκρότηση μορφών προλεταριακής δημοκρατίας, το αν θα απελευθερωνόταν η δυναμική των ίδιων των μαζών σε μια εκτεταμένη διαδικασία κοινωνικού πειραματισμού. Η εξέλιξη της ιστορίας των ταξικών αγώνων οδήγησε τελικά αφενός στην αναπαραγωγή έστω και υπό το κέλυφος της κρατικής, «παλλαϊκής» ιδιοκτησίας, καπιταλιστικών σχέσεων και μορφών οργάνωσης της εργασίας και της παραγωγής, αφετέρου σε έναν ριζικό περιορισμό και καταστολή των ίδιων των εργατικών και λαϊκών μαζών. Η αντιγραφή της

καπιταλιστικής οργάνωσης της παραγωγής, της καπιταλιστικής πειθαρχίας στην παραγωγή, η διατήρηση ενός ολόκληρου φάσματος από εξουσίες μέσα στην παραγωγή (διευθυντικό δικαίωμα, ιεραρχικές σχέσεις, απομόνωση των άμεσων παραγωγών από οποιοδήποτε σημαντική απόφαση), η αναπαραγωγή ενός καπιταλιστικού καταμερισμού εργασίας και στοιχείων «μυστικού της γνώσης» για τους ειδικούς και τα στελέχη σε συνδυασμό με μια ανάλογη λειτουργία του σχολείου (συγκρότηση εκπαιδευτικής πυραμίδας και εγκατάλειψη των σχεδίων για κοινωνικοποίηση της γνώσης και της τεχνογνωσίας), ο από τα πάνω ενορχηστρωμένος βολонταρισμός σε βάρος της πραγματική πρωτοβουλίας των μαζών, η σταδιακή διαμόρφωση διευθυντικών και κρατικών στρωμάτων που στέκονταν απέναντι και ενάντια στις εργαζόμενες μάζες, όλα αυτά σηματοδοτούν μια σειρά από επάλληλες ήττες της εργατικής τάξης. Αντίστοιχα και ο διοικητικός (και όχι δημοκρατικός) τρόπος της επίλυσης της αντίθεσης με την μεσαία αγροτιά.

4. Στο αποκορύφωμα της εξέλιξης αυτών των τάσεων μπορούμε να μιλούμε για την αναπαραγωγή μιας μορφής κρατικού καπιταλισμού: Αναπαραγωγή των βασικών στοιχείων της καπιταλιστικής εκμεταλλευτικής σχέσης, απόσπαση υπεραξίας από έναν συλλογικό και όχι ατομικό κεφαλαιοκράτη (το σύμπλεγμα κράτος – κόμμα), υποκατάσταση του ενδοκαπιταλιστικού ανταγωνισμού μέσω του πλάνου. Αλλά και ύπαρξη εκτεταμένων παραχωρήσεων προς τις λαϊκές τάξεις, άμεσα και έμμεσα, τυπικά και άτυπα με αποτέλεσμα εκτός των άλλων και μειωμένη παραγωγικότητα σε σχέση με τον δυτικό καπιταλισμό.

5. Η κατάρρευση αυτών των σχηματισμών δεν ήταν το αποτέλεσμα κάποιας δυτικής συνωμοσίας αλλά: *Της αδυναμίας κάλυψης του χάσματος παραγωγικότητας με τους σχηματισμούς της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας. Των προβλημάτων που δημιουργούσε η διοικητική υποκατάσταση της αγοράς. Της κρίσης νομιμοποίησης που έφερε η καθήλωση του βιοτικού επιπέδου.* Σε αυτές τις συνθήκες ορισμένα τμήματα της κρατικής αστικής τάξης επέλεξαν να επενδύσουν σε μια βίαιη μετάβαση σε έναν καπιταλισμό της ελεύθερης αγοράς, ώστε –εκτός των άλλων- να απαλλαγούν και από όλο το βάρος των συμβιβασμών με τις λαϊκές τάξεις. Και είναι αυτό που ορίζει την οριστική κατάρρευση των κρατικοκαπιταλιστικών σχηματισμών ως μια ακόμη *ήττα* των λαϊκών τάξεων.

6. Η εξέλιξη αυτή ούτε προδιαγεγραμμένη ήταν, ούτε αναπόδραστη. Προϋπέθεσε μια σειρά από πραγματικές ήττες της εργατικής τάξης στην παραγωγή και το κράτος αλλά και ήττες της επαναστατικής γραμμής εντός του κόμματος. Ούτε ήταν μια στιγμιαία εξέλιξη: Αυτό μπορεί να εξηγήσει και την αναπαραγωγή για αρκετό καιρό στοιχείων νομιμοποίησης αλλά και την εντυπωσιακή παλλαϊκή συμμετοχή στον μεγάλο αντιφασιστικό πόλεμο. Στην εξέλιξη αυτή συνέβαλαν: Ο τρόπος με τον οποίο παγιώθηκαν σε πολιτικοϊδεολογικές αποκλίσεις μια σειρά από αντιφάσεις του μπολσεβίκικου ιδεολογικού σχηματισμού: παραγωγισμός, οικονομισμός, κρατισμός. Η αντίληψη της προλεταριακής ηγεμονίας, ως πρώτα και κύρια πολιτικής και οργανωτικής κυριαρχίας του μπολσεβίκικου κόμματος. Η συστηματική υποτίμηση της σημασίας της ελεύθερης και δημόσιας κομματικής συζήτησης προς όφελος μιας λογικής διοικητικής επίλυσης των διαφορών. Ο πολιτικός αυταρχισμός, οριακά και με την μορφή εκτεταμένων και αιματηρών διώξεων της ίδιας της εργατικής πρωτοπορίας, και το αιματηρό κλείσιμο των όποιων εσωκομματικών συζητήσεων ολοκληρώνει ακριβώς την ήττα της εργατικής τάξης μέσα σε όλη αυτή την ιστορία ταξικών αγώνων.

7. Η τοποθέτηση μας αυτή οριοθετείται: Πρώτον από όλες εκείνες τις αστικές αντιλήψεις που αντιμετωπίζουν την Οκτωβριανή Επανάσταση ως πραξικόπημα ή καταδικασμένο εγχείρημα. Δεύτερον από ένα σχήμα «γραφειοκρατικής παραμόρφωσης» που δεν κατορθώνει ακριβώς να αναδείξει την καθοριστική σημασία των παραγωγικών σχέσεων στην επανεμφάνιση εκμεταλλευτικών σχέσεων υπό σοσιαλιστικό μανδύα. Τρίτον, από ένα σχήμα απλής νοσταλγίας και αγιοποίησης της σοβιετικής εμπειρίας που ουσιαστικά λειτουργεί ως νομιμοποίηση του οικονομισμού, του παραγωγισμού και του κρατισμού, ένα σχήμα το οποίο αδυνατεί να κατανοήσει τα αίτια της πτώσης καταφεύγοντας σε αντιμαρξιστικού χαρακτήρα συνωμοσιολογικές θεωρίες.

8. Η τοποθέτηση αυτή επικεντρώνεται κύρια στην ΕΣΣΔ, πιστεύουμε όμως ότι αντιστοιχεί και σε άλλους ανάλογους σχηματισμούς. Αυτό όμως δεν παραγνωρίζει ότι κάθε ένας σχηματισμός αντιστοιχούσε σε μια διαφορετική ιστορία ταξικών αγώνων και αυτό εξηγεί και τους διαφορετικούς βαθμούς νομιμοποίησης και λαϊκής αποδοχής. Ούτε βέβαια διαγράφουμε το γεγονός ότι αρκετοί από αυτούς τους σχηματισμούς προέκυψαν μέσα από αυθεντικές επαναστατικές ρήξεις και στηρίχτηκαν σε πραγματικές λαϊκές συμμαχίες.

9. Απέναντι σε αυτές τις τάσεις καπιταλιστικής παλινόρθωσης εκτιμούμε ότι υπήρξε ένα επαναστατικό εγχείρημα στο οποίο δοκιμάστηκε μια διαφορετική κατεύθυνση: η Κίνα. Θεωρούμε λοιπόν ότι η – ηττημένη τελικά- Μεγάλη Προλεταριακή Πολιτιστική Επανάσταση αποτέλεσε την πιο συνολική προσπάθεια που έγινε για να εντοπιστούν και να ανατραπούν οι όροι αναπαραγωγής των αστικών κοινωνικών σχέσεων μέσα σε συνθήκες δικτατορίας του προλεταριάτου, προσφέροντας μια ευρύτερη εμπειρία διαφορετικής σχέσης των ίδιων των μαζών με την κοινωνικοποιημένη γνώση και τεχνική. Η μεγάλη συνεισφορά που είχε η Πολιτιστική Επανάσταση ήταν αφενός η έμπρακτη υπενθύμιση της προτεραιότητας των παραγωγικών σχέσεων επί των παραγωγικών δυνάμεων, αφετέρου η επιμονή ότι η ταξική πάλη διεξάγεται εντός των θεσμών της δικτατορίας του προλεταριάτου και του κόμματος και μάλιστα σε οξυμένη μορφή. Το γεγονός ότι σε όλη αυτή την περίοδο καταγράφηκαν και στοιχεία ενός υπέρμετρου βολονταρισμού δεν αναιρεί ότι υπήρξε μία περίοδος πραγματικού και σημαντικού κοινωνικού πειραματισμού. Εντός της Πολιτιστικής Επανάστασης καταγράφηκε όμως μια άνιση και αντιφατική συνύπαρξη ανάμεσα σε μια λογική πλήρους απελευθέρωσης του λαϊκού ριζοσπαστισμού και μια αντίληψη περιορισμού της συζήτησης εντός των ορίων του κομματικού μηχανισμού. Σε αυτή την αντίφαση τελικά οι επαναστατικές δυνάμεις θα ηττηθούν, έστω και αν τα χνάρια και η δυναμική της Πολιτιστικής Επανάστασης θα αργήσουν αρκετά να διαγραφούν στην κινεζική κοινωνία. Παρόλη, όμως, την ήττα της, η Πολιτιστική Επανάσταση αποτελεί το αναγκαστικό σημείο αφετηρίας οποιουδήποτε νέου επαναστατικού εγχειρήματος. Αυτό σημαίνει ότι εκτιμούμε –μέσα στην ίδια την αντιφατικότητά του- σημαντικό το έργο τόσο του Μάο Τσε Τουνγκ όσο και συνολικά της αριστερής πτέρυγας των Κινέζων Κομμουνιστών.

10. Η κριτική αποτίμηση όμως και η εμπειρία στην οποία αναφερόμαστε δεν περιορίζεται μόνο στα νικηφόρα «άλματα στον ουρανό». Σημαντικά διδάγματα μπορεί κανείς να αντλήσει και από μια σειρά από άλλες ηττημένες απόπειρες:

- Οι πολλαπλές στιγμές και μορφές της «ήττας της επανάστασης στη Δύση» δείχνουν: *Την σημασία που παίζουν οι μηχανισμοί άρθρωσης της ηγεμονίας για τις πολιτικές πρακτικές των μαζών. Τα όρια και τελικά το αλυσιτελές μιας αντίληψης πραξικοπηματισμού για την επαναστατική στρατηγική. Την αδυναμία να υπάρξει μια ομαλή μετάβαση μέσα από την αξιοποίηση του κράτους, αντίθετα τελικά είναι τελικά η διαπλοκή με τους κρατικούς μηχανισμούς αυτή που εγγράφει δεξιόστροφα αποτελέσματα στα εργατικά κόμματα.*
- Τα αντιφασιστικά κινήματα αντίστασης και τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα έδειξαν ότι υπήρχε η δυνατότητα η εργατική τάξη και η πολιτική πρωτοπορία της να παίξουν καταλυτικό ρόλο στη διεκδίκηση της εθνικής ανεξαρτησίας και των αστικοδημοκρατικών αιτημάτων. Έδειξαν επίσης ότι τέτοιες πλατιές συμμαχίες μπορούν υπό προϋποθέσεις να αποτελέσουν την αφετηρία επαναστατικών ρήξεων, διαφορετικά μετατρέπονται σε μοχλούς παλινόρθωσης της αστικής ηγεμονίας.

11. Η ιστορία των πολιτικών μορφών του εργατικού κινήματος είναι ταυτόχρονα η ιστορία μεγάλων αγώνων, κινητοποιήσεων, συγκρούσεων, κατακτήσεων και πραγματικών βελτιώσεων της θέσης των εργαζόμενων και ταυτόχρονα ιστορία της διαρκούς επανεμφάνισης στοιχείων αστικής ηγεμόνευσης μέσα σε αυτές. Είναι ταυτόχρονα και η ιστορία των επάλληλων ρήξεων με αυτές τις μορφές ηγεμόνευσης. Οι τρεις ιστορίες αυτές χαρακτηρίζονται από ασυμμετρία: Αφενός γιατί συχνά περίοδοι με έντονες τις μορφές της αστικής ηγεμόνευσης ήταν ταυτόχρονα και στιγμές λαϊκού και εργατικού

ριζοσπαστισμού. Αφετέρου γιατί οι αναγκαίες ρήξεις δεν ήταν πάντοτε στην κλίμακα ή την στιγμή που έπρεπε.

12. Αναγνωρίζουμε έτσι την πραγματική δυναμική που έφερε το τριτοδιεθνιστικό ρεύμα και τον τρόπο με τον οποίο συνδέθηκε με κορυφαίες στιγμές ερχομού των μαζών στο προσκήνιο. Αντίστοιχα όμως αναγνωρίζουμε και την σημασία που είχαν οι συσσωρευμένες πολιτικοϊδεολογικές αντιφάσεις του και η αδυναμία να αρθρώσει στοιχεία μιας επαναστατικής στρατηγικής ειδικά για την Δυτ. Ευρώπη. Οι όποιες ιστορικές αντιπολιτεύσεις αρθρώθηκαν απέναντί του (τροτσκιστικές, συμβουλευτικές κ.α.) ακόμη και όταν εντόπιζαν πραγματικά προβλήματα, εντούτοις και μεγάλο μέρος των ίδιων αντιφάσεων έφεραν (οικονομισμός, καταστροφισμός), αλλά και στοιχεία υποτίμησης της γραμμής μαζών είχαν.

13. Η ηγεμόνευση του ιστορικού κομμουνιστικού κινήματος από στοιχεία της αστικής ιδεολογίας πήρε τελικά την μορφή της υποκατάσταση της επαναστατικής αναφοράς από μια τεχνοκρατική και οικονομίστικη αντίληψη του σοσιαλισμού με μοχλό τις παραγωγικές δυνάμεις και το αστικό κράτος. Αποτέλεσε έτσι σε τελική ανάλυση μια στρατηγική εσωτερική προς το ίδιο την δυναμική της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Αυτό μπορεί να εξηγήσει και την μετέπειτα σοσιαλδημοκρατικοποίηση μεγάλων κομμουνιστικών κομμάτων.

14. Τα ρεύματα εκείνα της επαναστατικής αριστεράς που συνδέθηκαν με το Μάη του 1968 αποτέλεσαν την τελευταία μεγάλη κλίμακα απόπειρα επαναστατικού επαναπροσδιορισμού του ιστορικού κομμουνιστικού κινήματος σε μια προσπάθεια να συμπυκνωθεί η εμπειρία τόσο των εργατικών και λαϊκών αγώνων στις καπιταλιστικές μητροπόλεις μαζί με τις καινούριες επαναστατικές εμπειρίες της Ασίας και της Λατ. Αμερικής. Παρά τις σημαντικές επεξεργασίες και εμπειρίες που άφησαν, ιδιαίτερα από αγώνες ενάντια στην καπιταλιστική οργάνωση της εργασίας, την αστική εκπαίδευση και επιστήμη, την πατριαρχία, εντούτοις αυτές δεν αποτέλεσαν μια ολοκληρωμένη επαναστατική στρατηγική και αυτό εξηγεί και γιατί δεν μπόρεσαν τα ρεύματα αυτά να ανατρέψουν τους συνολικούς πολιτικούς συσχετισμούς.

15. Οι δεκαετίες του 1980 και 1990 καθώς και η αστική αντεπίθεση που αποκρυσταλλώθηκε στις πολιτικές επίτασης της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης επιτάχυναν τις μεταλλάξεις του ιστορικού κομμουνιστικού κινήματος: Άλλοι σχηματισμοί επέλεξαν την ανοιχτή συνθηκολόγηση και την ανοιχτή σοσιαλδημοκρατικοποίηση, άλλοι προσπάθησαν (όχι πάντοτε με την ίδια επιτυχία) να οχυρωθούν στο ανάχωμα του αντικυβερνητισμού.

16. Η θεωρία, η ιδεολογία και η στρατηγική του επαναστατικού κινήματος αποτελούν ένα διαρκές διακύβευμα της ταξικής πάλης. Αντίθετα από μια απλουστευτική εικόνα της ταξικής σύγκρουσης ως συνάντησης κλειστών και αδιαπέραστων στρατών, στην πραγματικότητα η ταξική πάλη σε μεγάλο βαθμό διεξάγεται στο εσωτερικό του εργατικού κινήματος, στο εσωτερικό των πολιτικών και των οργανωτικών μορφών, εντός των ίδιων των συλλογικών αναγνωρίσεων του. Με μία έννοια θα μπορούσαμε να πούμε ότι το ίδιο το γεγονός της εμφάνισης τόσο μιας συγκροτημένης επαναστατικής θεωρίας όσο και μιας αυτόνομης προλεταριακής πολιτικής επαναστατικής στρατηγικής αποτέλεσε ένα πάντα άνισο και ανολοκλήρωτο ρήγμα στους μηχανισμούς της αστικής ηγεμονίας. Αν προσπαθούσαμε να δούμε τις μορφές που παίρνει αυτή η παρουσία της αστικής ιδεολογίας και πρακτικής εντός του εργατικού και κομμουνιστικού κινήματος θα μπορούσαμε να δούμε τις ακόλουθες:

Τον οικονομισμό δηλαδή την θεώρηση της οικονομίας ως μιας ουδέτερης και τεχνικής διαδικασίας, που βλέπει την εκμετάλλευση ως απλή εισοδηματική ανισότητα. Πρόκειται για μια θεώρηση της ιστορίας ως εναλλαγής τεχνολογικών προτύπων που στο όριο βλέπει τις παραγωγικές δυνάμεις να έχουν όχι απλά την αιτιακή προτεραιότητα, αλλά και να είναι και καθαυτές θετικές (*παραγωγισμός*).

Τον καταστροφισμό που είναι μια παραλλαγή του οικονομισμού σύμφωνα με τον οποίο υπάρχει μια εγγενής τάση του καπιταλισμού για την κρίση και την οικονομική κατάρρευση.

Πρόκειται για άποψη που παρότι την διέψευσε πολλές φορές η πραγματικότητα, εντούτοις αναπαράγεται γιατί αποτελεί τον μετασχηματισμό μιας αδυναμίας στοχασμού μιας *πραγματικής όξυνσης των αντιφάσεων της καπιταλιστικής συσσώρευσης*.

Στην θεώρηση του διεθνούς συστήματος ο οικονομισμός και ο καταστροφισμός οδηγούν είτε σε σχήμα παγκόσμιου καπιταλισμού, είτε σε σχήματα εξάρτησης, είτε ακόμη σε συνδυασμούς ανάμεσα στα δύο.

Την εργαλειακή αντίληψη για το κράτος που βλέπει το κράτος ως ένα ουδέτερο εργαλείο που αλλάζει περιεχόμενο ανάλογα με το ποιος το χρησιμοποιεί

Τον κρατισμό που υποτιμά την σημασία της δράσης των μαζών, καταπνίγει τις μορφές αυτοοργάνωσής τους και αποστεώνει τη δικτατορία του προλεταριάτου από όλη την πραγματική δυναμική της.

Τον αστικό ουμανισμό που βλέπει διαρκώς μόνο ανθρώπους και ανθρώπινες ανάγκες και παραγνωρίζει τα ταξικά συμφέροντα και τις ταξικές συγκρούσεις και στο όριο του μπορεί να οδηγήσει σε πρακτικές ταξικής συνεργασίας ή στην αναζήτηση υπερταξικών προβλημάτων, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τον τρόπο με τον οποίο προβλήθηκε η οικολογία ως «οικουμενικό» πρόβλημα.

Τον αυθορμητισμό που αδυνατεί να συλλάβει την σημασία των αναγκαίων πολιτικών και ιδεολογικών τομών για να μπορέσει να πάρει νικηφόρα κατεύθυνση η όποια αυθόρμητη κοινωνική δυναμική καταγράφεται.

Τον ακολουθητισμό, που υποτιμούσε την σημασία που έχουν οι εθνικές ιδιαιτερότητες και θεωρούσε ότι υπάρχουν έτοιμα μοντέλα επαναστατικής δράσης προς αντιγραφή και *εξαγωγή*.

Αντίθετα μια ορθή αντίληψη οφείλει να στηρίζεται όχι μόνο στην συγκεκριμένη ανάλυση μιας συγκεκριμένης κατάστασης και αλλά και στην αρχή «να στηριζόμαστε στις δικές μας δυνάμεις».

Τον πραξικοπηματισμό που θεωρούσε ότι η επαναστατική δράση μπορεί να διεξαχθεί στο όνομα των μαζών, από κάποια καλά προετοιμασμένα «συνωμοσία» και ο οποίος αδυνατούσε την σημασία της πραγματικής μελέτης του επιπέδου όξυνσης των αντιφάσεων.

17. Ζούμε σε μια συγκυρία που αυτό που θα χαρακτηρίζαμε κομμουνιστικό ή επαναστατικό κίνημα αποτυπώνει εντονότατα στοιχεία κρίσης: κρίσης πολιτικής, ιδεολογικής, στρατηγικής, κοινωνικής. Γνώμη μας είναι πως η εξαιρετικά ελπιδοφόρα επιστροφή των μαζών στους δρόμους του τελευταίου διαστήματος και ο τρόπος που στοιχία μιας αντικαπιταλιστικής αναφοράς κερδίζουν σε απήχηση δεν αναιρούν την ανάγκη να αναμετρηθούμε με τα αίτια και της μορφές αυτής της κρίσης. Η κρίση αυτή αποτυπώνεται πρώτα και κύρια στην απουσία ενός συγκροτημένου αντιηγεμονικού σχεδίου που να μπορεί να συνδυάζει την καθημερινή πολιτική και συνδικαλιστική διεκδίκηση και δράση με μια σαφή οριοθέτηση στοιχείων μιας διαφορετικής κοινωνικής οργάνωσης. Η γενική ιδεολογική αναφορά ή η πολιτική τοποθέτηση ή αισθητική (σύνθημα, σημαία κλπ) ή ακόμη και η αυτοτοποθέτηση στην επαναστατική πλευρά δεν μπορούν να υποκαταστήσουν την έλλειψη σήμερα ενός τέτοιου συνεκτικού και συγκροτημένου αντιηγεμονικού σχεδίου. Η διατύπωσή του δεν μπορεί να είναι υπόθεση μόνο μερικών διανοουμένων, ή μικρών ομάδων, αλλά υπόθεση ευρύτερων μαζών και αγώνων με μεγαλύτερα διακυβεύματα. Διαφορετικά θα είναι ένα εγκεφαλικό κατασκεύασμα. Με αυτή την έννοια μόνο οριοθετήσεις μπορούμε να κάνουμε και όχι οριστικές, θετικές, απαντήσεις.

18. Η δεύτερη πλευρά της κρίσης του κομμουνιστικού κινήματος είναι η διάρρηξη της διαλεκτικής ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη και ανάμεσα σε κοινωνική και πολιτική δράση. Με αυτό λέμε ότι για ένα σχετικά μακρό διάστημα υπήρχε μια απόσταση ανάμεσα σε εκείνες τις ιδεολογικές πρακτικές που διατηρούσαν μια αναφορά στο κομμουνισμό και τις ίδιες τις πρακτικές των μαζών. Εμπειρική αποτύπωση αυτή της αντίφασης και η μικρή επιρροή σε κομμάτια ειδικά της εργατικής τάξης.

19. Η κρίση του κομμουνιστικού κινήματος δεν υπήρξε μια υπόθεση απλά και μόνο λαθών. Αποτέλεσε μια στιγμή της ταξικής πάλης και σε μεγάλο βαθμό ακολούθησε την υποχώρηση και την ήττα του εργατικού κινήματος σε μια σειρά από μάχες. Η ήττα μέσα στην παραγωγή απέναντι στις

καπιταλιστικές αναδιαρθρώσεις, η αύξηση της ανεργίας, η εμπέδωση ευλύγιστων μοντέλων οργάνωσης της παραγωγής, η γενίκευση ελαστικών και ανασφαλών εργασιακών σχέσεων, η χωροταξική διασπορά της εργατικής τάξης, ο κατακερματισμός και η εξατομίκευση, η εναλλαγή ζωνών ανάπτυξης και ζωνών καταστροφής, η παλινόρθωση του εργοστασιακού δεσποτισμού όλα αυτά είχαν και πολιτικά και ιδεολογικά αποτελέσματα και μετατοπίσεις, συνετέλεσαν στην εσωτερίκευση της ήττας, την διάρρηξη της διαλεκτικής ανάμεσα στην κομμουνιστική αναφορά και τις ίδιες τις μάζες, την ηγεμονία αστικών και μικροαστικών ιδεολογικών στοιχείων. Σύμπτωμα του βάρους αυτών στοιχείων μιας προηγούμενης κρίσης είναι και ο τρόπος με τον οποίο ακόμη και τάσεις της αντικαπιταλιστικής αριστεράς έλκονται από μίνιμουμ προγράμματα αντινεοφιλελεύθερης δράσης.

20. Η απάντηση προφανώς και δεν μπορεί να είναι μια εγκεφαλική σύλληψη του επαναστατικού προγράμματος. Αυτό έχει πολύ μεγάλους όρους και απαιτήσεις: Σαφή μελέτη και γνώση των αντιθέσεων του σύγχρονου καπιταλισμού. Αξιοποίηση των ιδίων των εμπειριών των εργαζόμενων από την παραγωγή και των δικών τους πρακτικών συλλογικής επανιδιοποίησής της. Προσπάθεια να προδιαγραφούν στοιχεία νέων μορφών συλλογικής οργάνωσης της παραγωγής. Αντίστοιχα δεν μπορεί παρά να προϋποθέτει και ένα άλλο επίπεδο ριζοσπαστικοποίησης και κλίμακας και των ίδιων των λαϊκών αγώνων και των εμπειριών τους. Όπως επίσης και μια άλλη παρουσία μιας επαναστατικής αριστεράς στο πολιτικό επίπεδο που να διαθέτει πραγματικές εκπροσωπήσεις με τις λαϊκές μάζες. Αυτό εκτός των άλλων σημαίνει και μια πραγματικά σύγχρονη εκδοχή *γραμμής μαζών*. Εάν είναι σαφές ότι οι καπιταλιστικές αναδιαρθρώσεις σε μεγάλο βαθμό έχουν αναιρέσει 'παραδοσιακούς' δρόμους πολιτικής απεύθυνσης, αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει ακριβώς να βρούμε νέους δρόμους να έρθουμε σε επαφή με όλο το φάσμα όσων θα μπορούσαν να ανήκουν σε μια εν δυνάμει λαϊκή συμμαχία. Αυτή η απεύθυνση δεν μπορεί να είναι μόνο πολιτική, μόνο υπόθεση ενός πολιτικού λόγου γιατί αυτό αναπαράγει στοιχεία απομόνωσης και εξατομίκευσης. Αντίθετα απαιτείται μια διαφορετική κατεύθυνση που εκτός των άλλων να δίνει έμφαση στην ανάπτυξη συλλογικών μορφών, συχνά και πρωτότυπων, οι οποίες να χαρακτηρίζονται από πλειοψηφική αναφορά και νικηφόρα δυναμική. Θα ήταν λάθος να θεωρήσουμε ότι η πολιτική ανασυγκρότησης ενός σύγχρονου επαναστατικού κινήματος θα είναι αποκλειστικά μια 'πολιτική' υπόθεση, αφού σε μεγάλο βαθμό θα εξαρτηθεί και από το αν θα υπάρξει μια άλλη δυναμική και σε επίπεδο κοινωνικών αγώνων και κατακτήσεων.

21. Σε αυτά τα πλαίσια έχει τεράστιο ενδιαφέρον η όλη κοινωνική και πολιτική δυναμική που ήρθε στο προσκήνιο μέσα από τα «κινήματα κατά της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης». Τα κινήματα αυτά αντιστοιχούν δεν προκύπτουν από το πουθενά. Αντίθετα συμπυκνώνουν εξελίξεις και αντιφάσεις στο *εσωτερικό* μιας σειράς από σχηματισμούς, προκύπτουν μέσα από διαδικασία όξυνσης των ταξικών αγώνων και ταυτόχρονα είναι αυτός ο εσωτερικός συσχετισμός κάθε σχηματισμού και η συγκεκριμένη μορφή της όξυνσης της ταξικής πάλης που δίνουν και μια ιδιαίτερη φόρτιση και χροιά σε κάθε «στιγμή» αυτών των κινήματων. Έτσι τα «κινήματα κατά της παγκοσμιοποίησης» μπορεί να μην αποτυπώνουν την στιγμή της σύγκρουσης ανάμεσα σε ένα παγκόσμιο κεφάλαιο και ένα παγκόσμιο προλεταριάτο (μια που η στιγμή αυτή ακόμη δεν έχει έρθει και μάλλον δεν θα έρθει ποτέ), συμπυκνώνουν όμως την συνάντηση όλο και μεγαλύτερων αντιστάσεων στις καπιταλιστικές αναδιαρθρώσεις. Έχουν επιπλέον το στοιχείο να *κάνουν ξανά αναγνωρίσιμη μαζική ιδεολογική* πρακτική την αντίθεση στον καπιταλισμό. Σαν τέτοια αποτελούν πραγματικά πολιτικά και ιδεολογικά εργαστήρια. Ούτε μπορούμε να παραβλέψουμε ότι εντός τους αναπτύσσονται και νέες μορφές πολιτικής στράτευσης που συνδυάζουν την κοινωνική αναφορά, την κινηματική δράση με την πολιτική στράτευση ακόμη και την ιδεολογική αναζήτηση, έστω και αν στην περίπτωση των ευρωπαϊκών κοινωνικών φόρουμ όλο αυτό συνέχεται και ηγεμονεύεται από μια δεξιόστροφη «παναριστερή» λογική. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι εντός τους αναπτύσσονται σημαντικότερες αντιφάσεις αναπαράγεται η αντίθεση ανάμεσα σε ρεφορμιστική και επαναστατική γραμμή. Αυτό ακριβώς όμως είναι και λόγος για τον οποίο θα ήταν λανθασμένη οποιαδήποτε λογική απαξίωσης ή περιφρόνησής τους. Από την άλλη θα ήταν αντίστοιχα λάθος να μπούμε σε μια λογική ανεδαφικού ακολουθητισμού που θα θεωρούσε ότι ήδη έχει φτιαχτεί κάποιο «διεθνές κέντρο» το οποίο θα έπρεπε να ακολουθήσουμε. Αντίθετα

απαιτείται: συστηματική παρακολούθηση, διαμόρφωση μιας σαφώς αντικαπιταλιστικής κατεύθυνσης, οικοδόμηση κατάλληλων, πρωτότυπων πολιτικών μορφών ορθός συνδυασμός ανάμεσα στην κοινή αγωνιστική δράση και την πολιτικοοργανωτική τομή.

Για το ελληνικό κομμουνιστικό κίνημα

22. Το κομμουνιστικό κίνημα στο ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό δεν έπαιξε απλώς σημαντικό ρόλο, ουσιαστικά σφράγισε την ιστορία του τόπου. Δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι σε μεγάλο βαθμό η μορφή της αστικής ηγεμονίας χαρακτηρίστηκε ακριβώς από την ανάγκη να απαντηθεί η δυναμική του. Ο συνδυασμός ανάμεσα σε στοιχεία μιας επαναστατικής αναφοράς και μια πραγματική τριβή με τις μάζες, μαζί με μια σωστή αντίληψη της σημασίας που είχε ο εθνικαπελευθερωτικός αγώνας οδήγησαν σε συνθήκες ξένης κατοχής σε μια επανοικειοποίηση του συνθήματος της εθνικής απελευθέρωσης σε συνδυασμό με ένα πρόταγμα κοινωνικής απελευθέρωσης, μια κίνηση που απελευθέρωσε μια πρωτόφαντη *επαναστατική* δυναμική, διαμορφώνοντας συνθήκες ντε φάκτο δυαδικής εξουσίας. Θεωρούμε την εμπειρία του *ΕΑΜικού κινήματος* μία από τις σημαντικότερες, και ιστορικά πρωτότυπες εκδοχές συγκρότησης μιας λαϊκής συμμαχίας υπό την ηγεμονία της εργατικής τάξης, η οποία απελευθέρωσε ένα τεράστιο δυναμικό λαϊκής αυτοοργάνωσης, μόρφωσης, πολιτισμού, με πρωτόγνωρες απόπειρες λαϊκής αυτοδιοίκησης, δικαιοσύνης, οργάνωσης της παραγωγής.

23. Όμως υπήρξαν καθυστερήσεις και αδυναμίες της πολιτικής πρωτοπορίας (του ΚΚΕ). Αυτές ήταν αποτέλεσμα και της ηγεμονίας στοιχείων ενός οικονομίστικου μαρξισμού, μιας μηχανιστικής σύλληψης των 'σταδίων' της επαναστατικής πάλης (πρώτα αστικοδημοκρατικό και μετά σοσιαλιστικό), του τρόπου που επιλύθηκε η εσωκομματική κρίση της δεκαετίας του 1920 με την παρέμβαση της Κομμ. Διεθνούς και τον αντιδημοκρατικό τρόπο λειτουργίας του κόμματος, καθώς μιας υπερβολικής και λανθασμένης έμφασης στη σχέση με την ΕΣΣΔ ως επαναστατικό 'κέντρο'. Αυτές οι αντιφάσεις συναρθρώθηκε με τις αντικειμενικές αντιθέσεις εντός της ίδιας της εαμικής κοινωνικής συμμαχίας (τη συνύπαρξη εργατικών και μικροαστικών στρωμάτων) και οδήγησαν σε μια αδυναμία σύλληψης της κατάστασης ως επαναστατικής. Αυτό σήμαινε και την αδυναμία προσανατολισμού σε στόχους *κατάληψης της εξουσίας* και την επιλογή μιας τακτικής διαπραγμάτευσης ειδικά προς το τέλος της κατοχής και μετά. Αντίθετα οι αντίπαλοι (το αστικό πολιτικό προσωπικό και ο ιμπεριαλισμός) συνειδητοποίησαν την αντικειμενική δυναμική της συγκυρίας, ώθησαν τα πράγματα στη ρήξη και μπόρεσαν να κερδίσουν την μάχη του Δεκέμβρη παρά την ηρωική και με αυταπάρνηση αντίσταση του λαού της Αθήνας.

24. Ο αγώνας του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας δεν πρέπει να θεωρηθεί ως απονενοημένο διάβημα, στο βαθμό που ούτως ή άλλως δεν υπήρχε άλλη διέξοδος από την ένοπλη σύγκρουση για την εξουσία. Μόνο που και πάλι η αδυναμία της ηγεσίας του ΚΚΕ να απεγκλωβιστεί από μια λογική δημοκρατικού σταδίου και χρήσης της ένοπλης πάλης ως μέσου για τον εκβιασμό πολιτικής δημοκρατικής λύσης, οδήγησε και σε καθυστερήσεις και στην εγκατάλειψη κρίσιμων στρατιωτικών και κοινωνικών δυνάμεων, στοιχεία που τελικά έκριναν το συσχετισμό δύναμης. Αυτό δεν αναιρεί όμως την πραγματικότητα: ο αγώνας του ΔΣΕ σηματοδότησε την κορύφωση της ένοπλης πάλης από την μεριά της λαϊκής συμμαχίας για την κατάληψη της εξουσίας, όσο και αν η θέση για το 'όπλο παρά πόδα' εμπόδισε την κριτική και την αποτίμηση της ήττας και τη χάραξη γραμμής στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονταν στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό. Θεωρούμε τόσο την εμπειρία της εαμικής επανάστασης, αυτής της «νικηφόρας επανάστασης που χάθηκε» όσο και του ηρωικού αγώνα του ΔΣΕ κομμάτια της ιστορικής κληρονομιάς και αναφοράς μας, αλλά και πεδίο άντλησης χρήσιμων διδαγμάτων. Είναι προφανές ότι σε όλη αυτή την περίοδο, το ΚΚΕ παρέμεινε ένα κόμμα επαναστατικό, ένα κόμμα το οποίο, με όλες τις αντιφάσεις του (και παρά την ύπαρξη μικροαστικών παλιωνιδιών βλ. συμφωνίες Λιβάνου, Βάρκιζας), αποπειράθηκε να καθοδηγήσει μια επαναστατική ρήξη.

24. Αυτό όμως δεν μπορεί να μας κάνει να παραβλέψουμε όλες τις μεγάλες αντιφάσεις που το διαπερνούσαν: Την κυριαρχία μιας ιδιαίτερα αποπτωχευμένης εκδοχής του σοβιετικού μαρξισμού που

συχνά οδηγούσε και σε μια μηχανιστική αντίληψη σταδίων. Την εξίσου μηχανιστική εμμονή στην θεώρηση της ΕΣΣΔ ως επαναστατικού κέντρου άρα και την εξάρτηση από τον έναν ή τον άλλο πολιτικό υπολογισμό της κρατικής αστικής τάξης της ΕΣΣΔ. Την ιδιαίτερα αντιδημοκρατική κουλτούρα που επικρατούσε και το κλίμα του εσωκομματικού αυταρχισμού που δεν επέτρεπε μια ολοκληρωμένη συζήτηση όλων των κρίσιμων αποφάσεων.

25. Η ήττα του εμφυλίου εσωτερικεύτηκε από το επίσημο κομμουνιστικό κίνημα τελικά ως δεξιά μετατόπιση, μέσα από την προσπάθεια να αναδειχτεί σε 'πρωτοπόρα δύναμη του έθνους' στον αγώνα για «δημοκρατία και οικονομική ανάπτυξη». Η μετατόπιση αυτή, αυτή η μετάβαση από μια –με όλες τις αντιφάσεις και τις αδυναμίες της- γραμμή επαναστατικής ρήξης σε μια αναθεωρητική γραμμή απεμπόλησης της δυνατότητας επαναστατικής ρήξης, δεν ήταν μόνο ένα αυθόρμητο αποτέλεσμα της ήττας. Πολύ σημαντικό ρόλο θα παίξουν και οι ξένες επεμβάσεις στο εσωτερικό του ΚΚΕ που θα οδηγήσουν στην πραξικοπηματική αλλαγή γραμμής και ηγεσίας στην 6^η ολομέλεια του 1956 και στις εκτεταμένες διώξεις εναντίων όσων κομμουνιστών θα επιμείνουν στην επαναστατική γραμμή, εξελίξεις που δεν είναι άσχετες με τις αλλαγές στην ΕΣΣΔ και την ολοκλήρωση των τάσεων καπιταλιστικής παλινόρθωσης που σηματοδοτεί το 20^ο Συνέδριο. Η εσωτερικευση της ήττας με τη μορφή μιας δεξιάς μετατόπισης και η αδυναμία επεξεργασίας μιας μάχιμης στρατηγικής απάντησης τόσο στις επιθέσεις του μετεμφυλιακού κράτους, όσο όμως και στην πρόκληση της ανάτασης του λαϊκού κινήματος από τη δεκαετία του 1960, οδήγησε στην ανάληψη της πρωτοβουλίας στην εκπροσώπηση των λαϊκών μαζών από το κέντρο, στην αδυναμία αποτελεσματικής απάντησης στο πραξικόπημα, αλλά και στην όξυνση των αντιφάσεων εντός του ΚΚΕ (αποκορύφωμα η διάσπαση του 1968) αλλά και στην εμφάνιση ήδη από την δεκαετία του 1960 ενός διακριτού ρεύματος της επαναστατικής αριστεράς που θα έχει καθοριστική συμβολή στην εξέγερση του Πολυτεχνείου, αλλά και θα αφήσει τα ίχνη του στη μεταπολιτευτική περίοδο.

26. Ως προς τα ρεύματα της μεταπολιτευτικής επαναστατικής αριστεράς μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής αποχρώσεις:

Το μ-λ ρεύμα που παρόλο την αγωνιστική και αντιρεφορμιστική συνέπεια και τους μεγάλους αγώνες που έδωσε, εντούτοις διαπερνιόταν τόσο από στοιχεία παραταξιακού σεχταρισμού (κύρια ως προς την υπόλοιπη επαναστατική αριστερά, ή ανάμεσα στις ίδιες τις τάσεις του μ-λ ρεύματος) όσο και πολιτικοϊδεολογικής καθυστέρησης (οικονομισμός, θεωρία εξάρτησης, μηχανιστική προνομιμοποίηση των αντιιμπεριαλιστικών στόχων έναντι των αντικαπιταλιστικών, άκριτη αποδοχή της ΕΣΣΔ της περιόδου Στάλιν).

Το τροτσκιστικό ρεύμα παρά τη σημαντική ιστορική διαδρομή του στον ελλαδικό χώρο θα ταλαντευτεί στη μεταπολίτευση ανάμεσα στον εισοδισμό στο ΠΑΣΟΚ και την αυτοτελή παρουσία και αυτό θα περιορίσει την απήχυσή του.

Τέλος υπήρξε και ένα ρεύμα πιο ανανεωτικό (ως προς την επαφή με πιο σύγχρονες τάσεις του μαρξισμού) με κύρια (αλλά όχι μόνη) έκφραση την Β' Πανελλαδική, με παράλληλα προβλήματα όμως την επαμφοτερίζουσα σχέση με το ρεφορμισμό και την απουσία ενός συγκροτημένου πολιτικού και οργανωτικού σχεδίου.

Συνολικά το ρεύμα της Επαναστατικής Αριστεράς όπως αναδύθηκε μέσα από το αντιδικτατορικό κίνημα, το Πολυτεχνείο και τη μεταπολίτευση είχε μια καθοριστική παρουσία σε μια σειρά από κρίσιμες πολιτικές μάχες: Την αμφισβήτηση των σχεδίων 'φιλελευθεροποίησης' της Χούντας, το σπάσιμο του ήπιου μεταπολιτευτικού κλίματος, την στήριξη του εργοστασιακού συνδικαλισμού, την τόνωση του λαϊκού αντιιμπεριαλισμού, την ριζοσπαστικοποίηση του φοιτητικού κινήματος με αποκορύφωμα τη μεγάλη μάχη του 1979, την αντίσταση στην κρατική τρομοκρατία. Ταυτόχρονα όμως δεν μπόρεσε να υπερβεί τον κατακερματισμό, να αποτελέσει έναν πειστικό πόλο απέναντι στην υπόλοιπη αριστερά, να οξύνει τις αντιφάσεις εντός του 'μπλοκ της αλλαγής', να αποκτήσει μεγαλύτερους δεσμούς με εργατικά κομμάτια και να υπερβεί την εξάρτηση από τη σπουδάζουσα νεολαία και την διανοητική εργασία. Πάνω από όλα όμως δεν μπόρεσε να διαμορφώσει μια πειστική *αντικαπιταλιστική πολιτική στρατηγική*

που να αποσπά το λαϊκό ριζοσπαστισμό της μεταπολίτευσης από την επιρροή των αστικών και ρεφορμιστικών κομμάτων.

27. Ο μεταπολιτευτικός κομμουνιστικός ρεφορμισμός παρά την σημαντική τροφοδοσία που δέχτηκε από μεγάλο μέρος του νεολαϊστικού και λαϊκού ριζοσπαστισμού της μεταπολίτευσης δεν μπόρεσε να συγκροτηθεί σε ηγεμονική δύναμη της λαϊκής συμμαχίας. Αυτό αποτύπωνε μια σειρά από αντιφάσεις που τον διαπερνούσαν: Αδυναμία συγκρότησης μιας πειστικής πολιτικής στρατηγικής ως αποτέλεσμα και τη αδυναμίας ανάγνωσης της συγκυρίας της μεταπολίτευσης (με κορυφαία την εμμονή του ΚΚΕεσ. στην 'αντιδικτατορική ενότητα' ακόμη και με τη δεξιά). Υποτίμηση έως και αμφισβήτηση του κινηματικού ριζοσπαστισμού που καταγράφηκε σε μεγάλες συγκρούσεις της περιόδου (με αποκορύφωμα την ανάληψη κατασταλτικού ρόλου από την ΚΝΕ). Προβολή μιας πολιτικής στρατηγικής που ουσιαστικά δεν αμφισβητούσε τις αστικές σχέσεις εξουσίας (δημοκρατική ανάπτυξη με άξονα το κράτος) ενώ ενέτασσε ακόμη και μερίδες της αστικής τάξης στη λαϊκή συμμαχία (αντιμονωπολιακή συμμαχία). Αδυναμία οικοδόμησης δεσμών με μεγάλα κομμάτια της εργατικής τάξης. Ως αποτέλεσμα, και παρόλη την τεράστια οργανωτική ανάπτυξη που είχε ειδικά το ΚΚΕ, την πρωτοβουλία των κινήσεων πήρε το ΠΑΣΟΚ.

28. Η εμφάνιση του ΠΑΣΟΚ λειτούργησε σαν καταλύτης για την κομμουνιστική αριστερά. Αποδείχτηκε πολύ πιο ικανό από αυτή στο να διαχειριστεί μια δεξιόστροφη αστικά ηγεμονεύομενη κατεύθυνση (δημοκρατική, κοινωνικά δίκαιη καπιταλιστική ανάπτυξη με όχημα το κράτος και μέσω την εκλογή μιας δημοκρατικής κυβέρνησης η οποία θα αναγνωρίζει πολιτικά τα κοινωνικά στρώματα που βρέθηκαν στο περιθώριο του μετεμφυλιακού κράτους), κατόρθωσε να ηγεμονεύσει στην εργατική τάξη, σε μεγάλα αγροτικά κομμάτια αλλά και συνολικά στο κοινωνικό 'μπλοκ της αλλαγής' μια ευρεία κοινωνική συμμαχία, η δυναμική της οποίας το έφερε στην εξουσία. Μέσα από αυτή την στρατηγική το ΠΑΣΟΚ ηγεμονεύει πάνω στο χώρο όλης της αριστεράς κερδίζει την πλήρη πρωτοβουλία κινήσεων, καθώς επί της ουσίας η κομμουνιστική αριστερά δεν μπόρεσε να διαφοροποιηθεί. Πόσο μάλλον που και η δική της στρατηγική, η διαταξική συμμαχία που θα έφερνε την αντιμονωπολιακή και αντιιμπεριαλιστική αλλαγή παρέμενε και αυτή εγκλωβισμένη σε μια ατελέσφορη ρεφορμιστική αυταπάτη ότι μπορούσε να χρησιμοποιηθεί το αστικό κράτος ως μοχλός κοινωνική αλλαγής. Ο περιορισμός του πολιτικού της ορίζοντα στην απλή διεκδίκηση της 'πραγματικής' αλλαγής αποτύπωνε αυτή την αντίφαση. Ακόμη και η Επ. Αριστερά θα αποτύχει να έχει μια διαφορετική στρατηγική και αυτό θα οξύνει οριακά τις αντιφάσεις της, οδηγώντας σε αποδιάρθρωση τις σημαντικότερες ιστορικές μορφές της. Από την άλλη ίδια η εμπλοκή του ΠΑΣΟΚ στην υλικότητα της κυβερνητικής διαχείρισης σηματοδότησε το τέλος των όποιων αριστερών αυταπατών και οδήγησε στον πλήρη αστικό μετασχηματισμό με συμβολική στιγμή το 1985. Μαζί όμως θα επέλθει και η οριστική κρίση εκείνης της αριστερής στρατηγικής που ορίστηκε ως αριστερή εκδοχή της αλλαγής, 'πραγματική' αλλαγή κλπ

29. Αν το 1989 αποτελεί ένα ορόσημο για μια δεξιά ανασύνθεση του συνόλου του πολιτικού σκηνικού, αυτό είχε συνέπειες και για την αριστερά. Η λογική της με κάθε τρόπο συμμετοχής στο κεντρικό πολιτικό παιχνίδι οδήγησε στην συνδιαχείριση μιας εκτεταμένης προσπάθειας πολιτικής αναμόρφωσης αλλά και σε όξυνση των αντιφάσεων εντός της αριστεράς που θα οδηγήσουν και στην διάσπαση του ενιαίου ΣΥΝ: Από την μια στην προσπάθεια του ΚΚΕ να αναπαραχθεί οργανωτικά μέσα από μια επίμονη προσπάθεια να οριοθετηθεί από το υπόλοιπο πολιτικό σκηνικό, χωρίς όμως να υπερβαίνει τις προηγούμενες αντιφάσεις του. Από την άλλη στον Συνασπισμό ως συνδυασμό ανάμεσα σε μια επιθετική εκσυγχρονιστική στρατηγική και μια εκδοχή αριστερής σοσιαλδημοκρατίας.

30. Στη δεκαετία του 1990 η αριστερά θα ταλαντεύεται ανάμεσα σε μια προσπάθεια συνδιαλλαγής με το κυρίαρχο πολιτικά ΠΑΣΟΚ και μια προσπάθεια κεφαλαιοποίησης (κύρια εκλογικής) της οποίας λαϊκής δυσaréσκειας. Οι εκλογές του 2000 σηματοδοτούν ταυτόχρονα και ένα όριο σε μια ορισμένη προσπάθεια αναπαραγωγής της αριστεράς καθώς αποτέλεσαν την αδυναμία μιας στρατηγικής εκλογικής καταγραφής και συσπείρωσης της κοινωνικής δυσaréσκειας από το εκσυγχρονιστικό

εγχείρημα του ΠΑΣΟΚ, καταγράφοντας και το πραγματικό έλλειμμα μιας αριστερής στρατηγικής που να μπορεί όχι απλά να εκφράζει την δυσαρέσκεια αλλά να την μετασχηματίζει σε μια πραγματική δυναμική κοινωνικής διεκδίκησης και ανατροπής συσχετισμών.

31. Η δεκαετία του 1980 θα είναι μια περίοδος αποδιάρθρωσης των πολιτικών πρακτικών της επαναστατικής αριστεράς της μεταπολίτευσης, με την εξαίρεση του εγχειρήματος των Αριστερών Συσπειρώσεων Φοιτητών, που θα είναι σε όλη τη δεκαετία του 1980 ένα πετυχημένο και μαζικό παράδειγμα δράσης σε μαζικούς χώρους. Η μετά το '89 κατάσταση στη ριζοσπαστική αριστερά θα χρωματιστεί από τρεις παραμέτρους:

- Την εμφάνιση του ΝΑΡ και συνολικά του δυναμικού που θα διαφωνήσει με την πολιτική του ΚΚΕ από μια αριστερή σκοπιά, γεγονός που παρόλες τις αντιφάσεις του όλου εγχειρήματος θα δώσει αντικειμενικά μια νέα δυναμική στο χώρο της ριζοσπαστικής αριστεράς.
- Την αντιφατική επιστροφή κομματιών του ιστορικού αριστερισμού (κύρια μ-λ, αλλά και τροτσκιστικού) σε ενωτικά εγχειρήματα, τα οποία όμως συχνά θα έχουν όλα τα προβλήματα των μετώπων κορυφής, των προεκλογικών συμπράξεων, της απουσίας πραγματικής κοινωνικής γείωσης
- Την συγκρότηση μαζικών πετυχημένων σχημάτων σε μια σειρά από κοινωνικούς χώρους, κυρίως στην εκπαίδευση.

32. Χαρακτηριστικό της περιόδου θα είναι ότι παρά την μεγάλη έμφαση που θα δοθεί σε μια σειρά από κεντρικού τύπου συνενυρέσεις και κοινά εκλογικά κατεβάσματα, τελικά αυτό που θα έχει την μεγαλύτερη δυναμική και διάρκεια θα είναι ακριβώς τα σχήματα σε κρίσιμους μαζικούς χώρους. Άλλωστε θα είναι αυτά που θα συμβάλλουν σε μερικές από τις μεγαλύτερες κοινωνικές συγκρούσεις της μεταπολιτευτικής ιστορίας. Ακριβώς μέσα σε αυτό τα σχήματα και αυτούς τους μεγάλους αγώνες και την ανάγκη υπεράσπισης της στρατηγικής σημασίας των ανεξάρτητων αριστερών σχημάτων και της γραμμής μαζών θα αναδυθεί και το δικό μας δυναμικό μέσα από τις αρχικά παράλληλες και μετά κοινές διαδρομές Αριστερών Συσπειρώσεων και Αριστερής Κίνησης

ΜΕΡΟΣ Γ': ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΥΝΘΕΣΗ ΤΗΣ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

1. Για όποιον επιμένει να αναφέρεται στην αριστερά και τον κομμουνισμό ένα είναι το κρίσιμο ερώτημα: Είναι ορατά μέσα στις ίδιες τις αντιφάσεις της συγκυρίας τα σημεία και οι κόμβοι εκείνοι πάνω στους οποίους μπορεί να αρθρωθεί μια διαδικασία ανασύνθεσης μιας σύγχρονης αντικαπιταλιστικής αριστεράς; Εμείς λέμε πως ναι:

- Η ελπιδοφόρα επιστροφή των μαζών στο προσκήνιο είτε σε μεγάλους απεργιακούς κύκλους, είτε στα «κινήματα κατά της παγκοσμιοποίησης», είτε στο αντιπολεμικό κίνημα. Αυτή η επιστροφή στους δρόμους έχει μια διπλή σημασία: Αφενός γιατί αναιρεί έναν από τους βασικούς κόμβους της αστικής ηγεμονίας σήμερα, την απομόνωση – εξατομίκευση. Αφετέρου γιατί μέσα σε όλες αυτές τις κινητοποιήσεις έστω και δειλά, έστω και αντιφατικά αρθρώνεται ξανά μια ευρύτερη ανάγκη για μια συνολικά διαφορετική κοινωνική οργάνωση, για έναν άλλο κόσμο.
- Η σύγχρονη εργατική δύναμη δεν είναι μόνο πολύ πιο κατακερματισμένη, εντατικοποιημένη, ανασφαλής, πειθαρχημένη, διασκορπισμένη χωροταξικά. Είναι ταυτόχρονα και πιο μορφωμένη, με αυξημένες δεξιότητες, πολυλειτουργική, με μεγαλύτερη πρόσβαση σε πληροφορίες. Το αν αυτό θα παραμείνει στοιχείο αύξησης της παραγωγικότητας, ή στοιχείο πρακτικών εργατικού ελέγχου παραμένει από τα ζητούμενα της συγκυρίας.
- Η επιθετική προβολή μιας ιδεολογικής απάθειας, εξατομίκευσης, ατομικού ανταγωνισμού και μηδενικών προσδοκιών που συνόδευσε την εκκίνηση της διαδικασίας της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης έχει φτάσει σε ένα όριο και αδυνατεί να παίξει ένα ρόλο πραγματικής ιδεολογικής ηγεμονίας. Αρχίζει επίσης να δυσκολεύεται να παίξει ακόμη και τον ρόλο του μηχανισμού αποδιάρθρωσης της αναπαραγωγής συλλογικών αναπαραστάσεων. Αυτό δημιουργεί νέες δυνατότητες για την απήχηση αντίπαλων ιδεολογικών σχημάτων.
- Όλοι οι κύκλοι των αγώνων των τελευταίων ετών εκτός των άλλων έχουν προσφέρει και εξαιρετικά ενδιαφέρουσες μορφές και εμπειρίες συντονισμού και αυτοοργάνωσης που επίσης οφείλουν να αξιολογηθούν.
- Η ριζοσπαστική αριστερά διεθνώς σε όλες της τις εκδοχές αποδεικνύει ότι στο βαθμό που επιμένει να αναφέρεται στην εργατική τάξη μπορεί να παράγει πραγματικά πολιτικά αποτελέσματα. Θεωρούμε ότι η αντιφατική συνύπαρξη τόσο της εμπειρίας της ήττας του κομμουνιστικού και εργατικού κινήματος, όσο όμως και η διαμόρφωση νέων γενιών πολιτικοποίησης που δεν σφυρηλατήθηκαν ιδεολογικά στο καμίνι του ψυχρού πολέμου αλλά στα μέτωπα κοινωνικής και πολιτικής αντίστασης στις σύγχρονες καπιταλιστικές αναδιρθρώσεις και τις ιμπεριαλιστικές πρακτικές, αντικειμενικά μεταβάλλουν τις πολιτικές δυνατότητες μιας ριζοσπαστικής αριστεράς.

2. Η θέση μας για την ύπαρξη στοιχείων πραγματικά ελπιδοφόρων μέσα στη συγκυρία σε καμία περίπτωση δεν μας κάνει να εθελουφλούμε στους κινδύνους που διαπερνούν την σημερινή συγκυρία:

Αφενός την περίπτωση μια αυταρχική στροφή των αστικών πολιτικών να επιχειρήσει να αναιρέσει την όποια κινηματική δυναμική έχει καταγραφεί μέχρι τώρα. Αφετέρου την περίπτωση όλη αυτή η δυναμική, ακριβώς γιατί σε καμία περίπτωση δεν διαγράφηκαν όλα τα προβλήματα μιας προηγούμενης περιόδου, να ενσωματωθεί μέσα σε πολιτικά σχέδια διαμόρφωσης μιας νέας σοσιαλδημοκρατίας διαμόρφωσης ουσιαστικά μιας εναλλακτικής αστικής στρατηγικής.

3. Στην βάση των παραπάνω γίνεται σαφές ότι βρισκόμαστε σε μια διαφορετική συγκυρία από αυτή που ζήσαμε στα χρόνια γύρω από το 1989. Τόσο η εμφάνιση στοιχείων ριζοσπαστισμού και διεκδικητισμού όσο και η εμφανής αδυναμία των νεοφιλελεύθερων ιδεολογημάτων να έχουν μια απόλυτη ηγεμονία, δείχνουν ότι τα πράγματα έχουν αλλάξει. Με αυτή την έννοια θα ήταν λάθος να πούμε ότι το βασικό ζητούμενο σήμερα παραμένει η οικοδόμηση επαρκών αντιστάσεων και μόνο. Αντίθετα γνώμη μας είναι ότι έχει προστεθεί και μια αναγκαιότητα ακόμη: η παρέμβαση στο ερώτημα ποια αριστερά αντιστοιχεί στις σημερινές συνθήκες. Δεν υπαινισσόμαστε προφανώς ότι έχει ξεπεραστεί όλο το βάρος της κατάρρευσης του μεγαλύτερου εύρους των συμβολικών και

πραγματικών αναγνωρίσεων που όριζαν την αναφορά σε μια άλλη κοινωνική οργάνωση. Λέμε όμως ότι αντίστοιχα δεν έχει πια το ίδιο το βάρος, όπως δεν έχει το ίδιο βάρος και η αστική ιδεολογική αντεπίθεση για την διαγραφή της έννοιας της κοινωνικής ανατροπής. Και αυτό γιατί τόσο η ίδια η αδυναμία της ηγεμονικής αστικής στρατηγικής να μπορέσει να συγκροτήσει ένα ελκυστικό όραμα στο οποίο να αναγνωρίζονται οι λαϊκές μάζες, όσο όμως και το σύνολο των κινηματικών και πολιτικών εμπειριών των τελευταίων ετών αντικειμενικά δίνουν μια νέα επικαιρότητα σε μορφές και εκδοχές μιας αριστερής στράτευσης.

4. Εκτιμούμε ότι αντικειμενικά ζούμε σε μέρες που ξανατίθεται το ερώτημα για την αριστερά, το ερώτημα για εκείνη την πολιτική και κοινωνική δυναμική που θα συγκρουστεί με τις σημερινές κοινωνικές συνθήκες. Ζούμε σε μέρες στις οποίες αναπροσαρμόζεται το σύνολο των πολιτικών σχεδίων για την αριστερά: Αφενός από τα εργαστήρια διαμόρφωσης μιας νέας σοσιαλδημοκρατίας είτε στην κεντροαριστερή εκδοχή ενός κυβερνητισμού με ανθρώπινο πρόσωπο, είτε στην πιο αριστερή και κινηματική εκδοχή μιας κοινωνικής αντιπολίτευσης εν τέλει σύμμαχης προς την προηγούμενη. Αφετέρου όμως μέσα σε όλη αυτή την αντιφατική καταγραφή μιας νέας αναγνωρισιμότητας και αποδοχής μιας αντικαπιταλιστικής τοποθέτησης και όλο το πλούτο των εμπειριών που αρχίζουν να καταγράφονται ξανά.

5. Δεν υποτιμούμε την αντικειμενική αντιφατικότητα της ίδιας της περιόδου. Αντιλαμβανόμαστε ότι τόσο το βάρος των συσσωρευμένων αναδιαρθρώσεων και των αλλαγών που έχουν επιφέρει, όσο όμως και η αντικειμενική επίδραση της κυρίαρχης ιδεολογίας, κύρια ως επίμονη προσπάθεια *αποδιάρθρωσης* της δυνατότητας ιδεολογικής αναπαράστασης του εφικτού μιας άλλης κοινωνικής οργάνωσης, κάνουν αυτή την αναπαραγωγή στοιχείων μιας άλλης αριστερής πολιτικοποίησης ιδιαίτερα αντιφατική. Αντιλαμβανόμαστε ότι όσο έντονο και αν είναι το αίσθημα της οργής και της αγανάκτησης για την βία και την αδικία του σύγχρονου καπιταλισμού, αυτό δεν συνεπάγεται αυτόματα μια συνολική πολιτική και ιδεολογική μεταστροφή. Αυτό περισσότερο παρά ποτέ απαιτεί μια συνολική πολιτική και ιδεολογική παρέμβαση: Πολιτική με την έννοια της στοχοθεσίας, του σχεδιασμού και της συνολικοποίησης των επιμέρους αντιστάσεων. Ιδεολογική με την έννοια ότι χωρίς την παρέμβαση αντίπαλων ιδεολογικών μηχανισμών και την συστηματική άρθρωση στοιχείων μιας σύγχρονης εργατικής αντιηγεμονίας σε κάθε επίπεδο (από τις καθημερινές πρακτικές έως την επιστημονική θεωρία) δεν είναι εφικτή η απάντηση στους αστικούς ιδεολογικούς μηχανισμούς. Περισσότερο παρά ποτέ επομένως το ερώτημα της *πολιτικής συγκρότησης αναδεικνύεται σε καθοριστικό*.

6. Με αυτή την έννοια βρισκόμαστε μέσα σε μια κρίσιμη ταλάντευση: η ίδια η πραγματικότητα των αγώνων και των διεκδικήσεων πιέζει τόσο προς την κατεύθυνση του άμεσου και του εφικτού όσο όμως και προς την κατεύθυνση της επαναστατικής αναζήτησης. Άλλωστε αυτή η ταλάντευση σφράγισε όλες τις μεγάλες καμπές στην ιστορία του εργατικού και αριστερού κινήματος. Και είναι αυτή ακριβώς η ιστορία του επαναστατικού κινήματος έδειξε ότι σε κάθε κρίσιμη καμπή το καθοριστικό ήταν εάν αναδεικνυόταν με τρόπο ιστορικό πρωτότυπο μια επαναστατική στρατηγική ικανή να βρίσκει απήχηση, να υπερκεράζει την σχετική κυριαρχία πιο ρεφορμιστικών απόψεων και να τροφοδοτεί είτε αυθεντικές επαναστατικές τομές, είτε τουλάχιστον να δημιουργεί μια κοινωνική και πολιτική δυναμική που να υποχρεώνει την καπιταλιστική εξουσία σε ριζικές μεταρρυθμίσεις. Έτσι σήμερα η διεκδίκηση να μπορέσουμε να προχωρήσουμε σε μια τομή σε ό,τι αφορά την κατάσταση στην επαναστατική αριστερά δεν είναι απλώς ένας ευσεβής πόθος, ή η αναπαραγωγή ενός πάγιου στοιχείου πολιτικής τοποθέτησης. Αποτελεί μια πραγματική αναγκαιότητα εάν θέλουμε αυτή η κοινωνική και πολιτική δυναμική που αναδύεται να μπορεί να πάρει πιο μόνιμα χαρακτηριστικά και να μην ενσωματωθεί. Αποτελεί ταυτόχρονα μια πραγματική πολιτική ευκαιρία οποιαδήποτε εγχείρημα αριστερής επανίδρυσης να μπορεί να συναντηθεί με μια πραγματική κοινωνική δυναμική, να μπολιαστεί μαζί της αλλά και να την τροφοδοτήσει μετασχηματίζοντας σε μια πολιτική δύναμη ρήξης και ανατροπής.

7. Επιμένουμε ότι παρόλα τα τεράστια προβλήματα που έχει δημιουργήσει όλο το βάρος των μεγάλων ηττών που υπέστη το εργατικό κίνημα εξακολουθεί να υπάρχει η δυνατότητα ώστε μια λαϊκή συμμαχία να αμφισβητήσει την καπιταλιστική εξουσία. Αυτό το στηρίζουμε στις εξής βασικές παραδοχές: Πρώτον, στην εκτίμηση ότι μπορεί να συγκροτηθεί μια πλατιά κοινωνική συμμαχία η οποία να περιλαμβάνει την εργατική τάξη σε όλες τις μορφές της (με πρωτοπορία της σύγχρονης πολυλειτουργικής εργατικής δύναμης της καπιταλιστικής παραγωγής), τα στρώματα της νέας μικροαστικής τάξης που πολώνονται προς τα κάτω, κομμάτια της κρατικής γραφειοκρατίας που πλήττονται από τις αναδιαρθρώσεις τα αγροτικά στρώματα που βρίσκονται αντιμέτωπα με την πίεση από τη διεθνοποίηση και τις αναδιαρθρώσεις, μεγάλο μέρος της νεολαίας που βρίσκεται μέσα στους ΙΜΚ. Δεύτερον, στην εκτίμηση ότι μπορεί μέσα από τη συσσωρευμένη πείρα των αγώνων να ανασυγκροτηθεί ένα πολιτικό σχέδιο εκπροσώπησης αυτών των συμφερόντων και σύγκρουσης με τις κυρίαρχες πολιτικές. Τρίτον, στη δυνατότητα να μπορέσει να υπάρξει ξανά, μέσα από τις πραγματικές δυνατότητες που δίνει σήμερα η σωρευμένη γνώση και εμπειρία του συλλογικού εργαζόμενου, μια εμπιστοσύνη στη δυνατότητα μιας κοινωνικά σχεδιασμένης παραγωγής, αλλά και ιστορικά πρωτότυπες μορφές κοινωνικής αυτοδιεύθυνσης. Τέταρτον, στο γεγονός ότι διατηρούνται ακόμη συλλογικές αναγνωρίσεις και διεκδικήσεις οι οποίες δεν έχουν απαλλοτριωθεί και οι οποίες όλες συγκλίνουν σε ένα πρότυπο κοινωνικών πρακτικών που δεν μπορούν να συμβιβαστούν με την καπιταλιστική πραγματικότητα.

8. Ταυτόχρονα δεν μπορούμε να ξεχάσουμε ότι η διαδικασία της ανασύνθεσης ενός επαναστατικού κινήματος στις σημερινές συνθήκες απαιτεί συγκεκριμένες πολιτικές, ιδεολογικές και οργανωτικές τομές:

- Την ύπαρξη ενός συγκροτημένου αντιηγεμονικού σχεδίου που να μπορεί να ορίζει με σαφήνεια την διαλεκτική ανάμεσα στην καθημερινή διεκδίκηση και το όραμα μια διαφορετικής κοινωνικής οργάνωσης, περιέχοντας σαφή πραγματικά πολιτικά βήματα, απτά και κατανοητά στις ίδιες τις μάζες, που να αναδεικνύουν το εφικτό μιας τέτοιας ανατροπής (και όχι απλά το επιθυμητό...). Αυτό με τη σειρά του *προϋποθέτει μια ευρύτερη διαδικασία μελέτης του σύγχρονου καπιταλισμού, αποτίμησης των προηγούμενων αποπειρών, ορισμού του σύγχρονου περιεχομένου της συλλογικής επανιδιοποίησης των μέσων παραγωγής, αξιοποίηση όλων των σύγχρονων μορφών αυτοοργάνωσης και αυθόρμητης λαϊκής – κινηματικής δημοκρατίας.*
- Την ανάπτυξη εκείνων των πολιτικών πρακτικών και των οργανωτικών μορφών που θα συγκροτούν ξανά την δυνατότητα του *επαναστατικού κόμματος*, όχι ως αυτόκλητη δήλωση, αλλά ως πραγματική σχέση εκπροσώπησης (διαλεκτική πρωτοπορίας – μάζας) με την ίδια την εργατική πρωτοπορία, ως ένα πραγματικό χωνευτήρι όλων αυτών των εμπειριών και των αγώνων και εργαστήρι διαμόρφωσης ενός σύγχρονου κομμουνιστικού οράματος.
- Την απάντηση μιας σειράς κρίσιμων ερωτημάτων για το χαρακτήρα του κόμματος: για τη σύγχρονη μορφή της εσωκομματικής δημοκρατίας, το πλέριο ξεδίπλωμα των αντιθέσεων, για την διαλεκτική συνύπαρξη ανάμεσα στις κομματικές μορφές, τις αυτοτελείς μαζικές πολιτικές μορφές μέσα σε κοινωνικούς χώρους και την αυτονομία των κινημάτων πέρα από ένα στρεβλό σχήμα «ιμάντων μεταβίβασης της κομματικής γραμμής».
- Το ανέβασμα της μαχητικότητας, αλλά και των διακυβευμάτων των ταξικών αγώνων και το πέρασμα από τους στόχους άμυνας απέναντι στην αστική επίθεση σε στόχους διεύρυνσης των εργατικών δικαιωμάτων και κατακτήσεων και όξυνσης των αντιφάσεων της αστικής στρατηγικής και των μηχανισμών της
- Την όξυνση των αντιφάσεων των αστικών ιδεολογικών μηχανισμών και καταγραφή στοιχείων μιας αντίπαλης εργατικής αντιηγεμονίας.
- Την προαπαικόνιση στην ίδια την ριζοσπαστικότητα των αγώνων και των μορφών αυτοοργάνωσης των μαζών των –πάντα ιστορικά πρωτότυπων- θεσμών της εργατικής αντιεξουσίας που δίνουν στην δικτατορία του προλεταριάτου το πραγματικό της περιεχόμενο.

Είναι προφανές ότι απέχουμε πάρα πολύ από το να έχουμε αυτά τα στοιχεία. Είναι επίσης προφανές ότι η συσσώρευση όλων αυτών των όρων δεν είναι υπόθεση σε καμία περίπτωση μόνο πολιτικής αποσαφήνισης ή ιδεολογικής καθαρότητας. Πάνω από όλα είναι υπόθεση πραγματικών πολιτικών συγκρούσεων, πραγματικών κινήσεων μαζών και της εμπειρίας που συσσωρεύεται εκεί, είναι υπόθεση δοκιμασίας απόψεων και κωδικοποίησης νέων εμπειριών, είναι απαίτηση νέων πραγματικά συλλογικών επεξεργασιών. Κανένα «πολιτικό κέντρο» αυτόκλητο ή μη δεν μπορεί να διεκδικήσει για τον εαυτό του την δυνατότητα να απαντήσει σε όλο αυτό το φάσμα των ερωτημάτων παρά μόνο με το τίμημα του θεωρητικισμού ή της απογείωσης από την πραγματικότητα.

9. Μας είναι πάρα πολύ σαφές ότι ένα επαναστατικό κίνημα στον 21^ο αιώνα θα είναι αναγκαστικά νέο. Με αυτό εννοούμε ότι εκ των πραγμάτων καλείται να δώσει νέες απαντήσεις για τα χαρακτηριστικά και τους όρους μιας συλλογικά αυτοδιευθυνόμενης παραγωγής, για τα χαρακτηριστικά μιας δημοκρατικής κομματικής μορφής, για τους θεσμούς της εργατικής αντιεξουσίας εντός της δικτατορίας του προλεταριάτου. Αυτό βέβαια σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει ούτε αγνωστικισμό ούτε διαγραφή κρίσιμων οριοθετήσεων (προτεραιότητα πολιτικής ταξικής πάλης, γραμμή μαζών, ανάγκη αυτοτελούς πολιτικής συγκρότησης, ιδεολογική ανεξαρτησία – επαναστατική επιστημονική θεωρία, αντικειμενικότητα δικτατορίας του προλεταριάτου). Σημαίνει όμως, αναγκαστικά, ιστορικό πειραματισμό και πρωτότυπες απαντήσεις, ακόμη και πρωτότυπους αυτοπροσδιορισμούς (ποιος μπορεί να ξεχάσει ότι ο Λένιν έσπευσε να οριστικοποιήσει την τομή με την Β΄ Διεθνή και με ένα νέο όνομα, *κομμουνιστική*). Παρόλα αυτά, μέσα στο χρονικό ορίζοντα του μονοπωλιακού ιμπεριαλιστικού σταδίου, και στο βαθμό που εκτιμούμε ότι ο αναγκαίος ιστορικός πειραματισμός προϋποθέτει αφετηρίες και οριοθετήσεις επιλέγουμε να μιλούμε για ανασύνθεση ενός επαναστατικού *κομμουνιστικού* κινήματος.

10. Η πρωτοτυπία αυτή δεν θα πρέπει να ειδωθεί μόνο στη χρονική διάσταση, αλλά και την χωρική. Με αυτό εννοούμε ότι επιμένουμε στον αναγκαστικά εθνικό χαρακτήρα που παίρνει η διαδικασία συγκρότησης ενός επαναστατικού κινήματος. Αυτό προκύπτει τόσο μέσα από την αναπαραγωγή των στοιχείων άνισης ανάπτυξης των αντιθέσεων στο διεθνές πεδίο, μέσα από τη σημασία που διατηρούν όλα τα πολιτικά ερωτήματα που άπτονται της ρήξης με τους μηχανισμούς του σύγχρονου ιμπεριαλισμού, όσο και μέσα από την αναγκαστική πρωτοτυπία που παίρνει η ταξική πάλη σε κάθε σχηματισμό. Από αυτό προκύπτουν κρίσιμα πολιτικά συμπεράσματα: Πρώτον, ότι όλα τα ζητήματα που αφορούν την σχέση με την ιμπεριαλιστική αλυσίδα αποτελούν κρίσιμα ζητήματα παρέμβασης. Δεύτερον, ότι η συνολική προσπάθεια να οικοδομηθεί μια σύγχρονη αντικαπιταλιστική λαϊκή συμμαχία είναι πιθανό ως κομμάτι της συλλογικής αναγνώρισής της να διεκδικήσει και την έννοια του έθνους από το αστικό μπλοκ φορτίζοντας την έννοια της εθνικής ανεξαρτησίας με ένα άλλο *κοινωνικό* περιεχόμενο. Τρίτον, ότι βασικό στοιχείο της κομμουνιστικής στρατηγικής πρέπει να είναι η στήριξη στις δικές μας δυνάμεις, η αποφυγή της λογικής των ‘διεθνών επαναστατικών κέντρων’ και του ακολουθητισμού. Τέταρτον, ότι εμείς επιμένουμε ότι αυθεντικός διεθνισμός είναι πάνω από όλα η όξυνση των αντιθέσεων στο εσωτερικό κάθε σχηματισμού στο όριο της ρήξης του με την ιμπεριαλιστική αλυσίδα και σε καμία περίπτωση μια μηχανιστική αναμονή μιας διεθνούς ή παγκόσμιας επανάστασης.

11. Στη βάση των παραπάνω βασική θέση μας είναι ότι σήμερα είναι αδύνατο οποιαδήποτε διαδικασία ανασύνθεσης ενός επαναστατικού κινήματος να ξεκινήσει από ένα πολιτικό κέντρο, από μία συλλογικότητα ή ρεύμα το οποίο μέσα από την ανάπτυξή του (εκτατική και εντατική) να αποτελέσει το πρόπλασμα του επαναστατικού κόμματος. Αντίθετα η έκταση και ο βαθμός της κρίσης του κομμουνιστικού κινήματος και το ίδιο το γεγονός ότι σήμερα το ‘υλικό’ της ανασύνθεσης, όλο δηλαδή το φάσμα των αναγκαίων πολιτικών, ιδεολογικών και κοινωνικών όρων βρίσκεται διασκορπισμένο σε ένα φάσμα από διαφορετικές πολιτικές μορφές, πολιτικές πρακτικές, κοινωνικές γειώσεις, συνεπάγεται ότι αναγκαστικά η ανασύνθεση του επαναστατικού κινήματος θα είναι μια επίμονη και σύνθετη διαδικασία συγκέντρωσης και ενοποίησης διαφορετικών εμπειριών και σε καμία περίπτωση υπόθεση

μοναχικών δρόμων 'οικοδόμησης'. Αντίθετα η μέχρι τώρα εμπειρία έχει δείξει ότι όσες τάσεις επέλεξαν ή επιλέγουν το δρόμο της αυτόκεντρης οικοδόμησης και της απλής σχεταριστικής οργανωτικής ανάπτυξης, το μόνο στο οποίο οδηγούνται είναι το πολιτικό φτώχεμα, η κοινωνική αναποτελεσματικότητα, η ιδεοληπτική απογείωση από την πραγματικότητα.

12. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι δεν μπορεί να αποτελέσει απάντηση η διατύπωση απλώς ενός γενικού στόχου ή μιας γενικής αναγκαιότητας. Απαιτείται και ένα συγκεκριμένο πολιτικό σχέδιο για τη σημερινή συγκυρία, συγκεκριμένα απτά πολιτικά βήματα.

- Στρατηγικός στόχος μας είναι η ανασύνθεση ενός επαναστατικού κομμουνιστικού κινήματος ικανού να θέσει την εξουσία, να συγκροτήσει πολιτικούς και ιδεολογικούς όρους μιας νικηφόρας αντικαπιταλιστικής λαϊκής συμμαχίας που να αμφισβητήσει την αστική εξουσία.
- Προϋπόθεση είναι να υπάρξει ένας *πόλος της επαναστατικής αριστεράς*. Με αυτό αναφερόμαστε στην ύπαρξη ενός συγκροτημένου πολιτικού χώρου, με υπαρκτή κοινωνική γείωση (εκπροσώπηση έστω και μειοψηφικών κομματιών εργατικών και λαϊκών μαζών), αναγνωρισιμότητα ως διακριτός πολιτικό πόλος και πραγματική παρέμβαση και στο κεντρικό πολιτικό επίπεδο.
- Στις σημερινές συνθήκες αυτός ο στόχος περνάει μέσα από μια προσπάθεια *ανασύνθεσης της ριζοσπαστικής αριστεράς* με μοχλό ένα εγχείρημα δημοκρατικής μετωπικής ενότητας της *ριζοσπαστικής και επαναστατικής αριστεράς* σε μια προσπάθεια αυτή η μετωπική μορφή μέσα από το βάθεμα του διαλόγου, το ανέβασμα της πολιτικής συμφωνίας, την εμπλοκή με πραγματικές κινήσεις μαζών να πάρει χαρακτηριστικά ενός πραγματικού *αριστερού αντικαπιταλιστικού πόλου* στην ελληνική κοινωνία.
- Συστατικά στοιχεία της δυναμικής ενός τέτοιου εγχειρήματος δεν θεωρούμε μόνο τις συγκροτημένες πολιτικές συλλογικότητες, αλλά και όλο το φάσμα εκείνων των μαζικών πολιτικών μορφών σε κοινωνικών χώρους (ανεξάρτητα αριστερά σχήματα) που αποτελούν την ραχοκοκαλιά της κοινωνικής απήχησης της ριζοσπαστικής αριστεράς, ακριβώς γιατί συνδυάζουν τη γραμμή μαζών με την αποκατάσταση μιας διαλεκτικής θεωρίας και πράξης, πολιτικής αναφοράς και κοινωνικής δράσης.
- Κρίσιμο σημείο τομής αποτελεί η ανοιχτή πολιτική πραχτική, η κοινωνική γείωση, η εμβάπτιση στην πολυμορφία των κινηματικών και κοινωνικών αντιστάσεων, η δυνατότητα να γίνεται αξιολόγηση, σύνθεση και οριοθέτηση των μάχιμων και νικηφόρων πολιτικών γραμμών κάτω από την πολιτική επίδραση και αντανάκλαση της δράσης πραγματικών μαζών.

13. Αν επιμένουμε στην επικαιρότητα της διάκρισης επαναστατικής και ρεφορμιστικής αριστεράς, αυτό συμβαίνει γιατί ταυτόχρονα επιμένουμε τόσο στην κεντρικότητα της ταξικής πάλης, όσο και στην σημασία που διατηρεί η πολιτική εξουσία ως επίδικο αντικείμενο της ταξικής πάλης. Σε αυτό το πλαίσιο υπάρχει μια πραγματική διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην επαναστατική και τη ρεφορμιστική πολιτική: *το κατά πόσο ο ορίζοντας της και οι πρακτικές της έχουν ως πλαίσιο αναφοράς το αστικό κράτος και τους πολιτικούς του μηχανισμούς ή συγκροτούνται μαζί τους αναδεικνύοντας αυτόνομες πρακτικές των μαζών*. Το ερώτημα επανάσταση ή μεταρρύθμιση δεν αποτελεί μονάχα μια σημειολογική ή ασαφώς προγραμματική θέση. Το ερώτημα αυτό εμφανίζεται ως ένα πραγματικό πλαίσιο σημάτων και πρακτικών σε κάθε κοινωνικό και πολιτικό κόμβο ταξικής αναμέτρησης. Ταυτόχρονα προκύπτει το συμπέρασμα ότι η αριστερή πολιτική πρακτική δεν λαμβάνει χώρα αποκλειστικά στο έδαφος του πολιτικού ιδεολογικού μηχανισμού του κράτους. Αντίθετα διατρέχει την κοινωνική δομή, και συντελείται κατ' αρχάς στο φάσμα των μορφών κοινωνικής ένταξης των υποτελών κοινωνικών μερίδων. Στο βαθμό που η αριστερή πολιτική πρακτική δεν επαναστατικοποιεί τους όρους της κοινωνικής ένταξης των ταξικών υποκειμένων αλλά αναπαράγεται ως μια ακόμη εκδοχή πολιτικής έγκλησης ψηφοφόρων εντός του αστικού πολιτικού συστήματος δεν μπορεί να αμφισβητήσει σε κανένα επίπεδο τις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις.

14. Θεωρούμε λανθασμένο τον τρόπο με τον οποίο προβάλλεται ότι σήμερα τα αντινεοφιλελεύθερα αιτήματα, οι άμεσοι στόχοι πάλης, είναι και ντε φάκτο επαναστατικοί. Το να υπάρξουν υπό την πίεση μεγάλων κινητοποιήσεων τροποποιήσεις της κυρίαρχης πολιτικής θα σηματοδοτούσε όντως τροποποίηση του συσχετισμού δύναμης. Όμως, αυτό που θα καθόριζε την δυνατότητα μιας αντικαπιταλιστικής πολιτικής θα είναι μια σαφής και συνολική πολιτική τοποθέτηση και οριοθέτηση και όχι η απλή ικανοποίηση κάποιων αιτημάτων. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει κίνδυνος *ενσωμάτωσης* επιμέρους στόχων χωρίς την αντίστοιχη συνολική τοποθέτηση. Άλλωστε η οριοθέτηση ενός αντιφιλελεύθερου μετώπου θα παρουσίαζε τον νεοφιλελευθερισμό ως κάποιου είδους πολιτική παρεκτροπή του καπιταλισμού αναζητώντας μάταια συμμαχίες εντός του αστικού συνασπισμού εξουσίας. Άλλωστε δεν πιστεύουμε ότι σήμερα, ακόμα και για όσους το επιχειρούν, υπάρχουν περιθώρια για μια ολοκληρωμένη εναλλακτική μεταρρυθμιστική στρατηγική η οποία θα μπορούσε να σηματοδοτεί μια παραπέρα αναγνώριση των λαϊκών στρωμάτων (ως μια εν δυνάμει αριστερή κυβέρνηση με πλατιά λαϊκή κινητοποίηση). Γνώμη μας είναι αντίθετα το όριο της «εφικτής» αριστεράς είναι ένας αριστερός κυβερνητισμός, που με τη σειρά του θα προσκρούσει στα ίδια τα αναπόδραστα όρια της αστικής στρατηγικής όπως αυτή αποτυπώνεται στους κρατικούς μηχανισμούς και άρα και ριζικό στένεμα της όποιας μεταρρυθμιστικής δυναμικής. Πόσο μάλλον που σε αυτό συμβάλει ιδιαίτερα και η έκθεση στις πιέσεις από το διεθνές περιβάλλον. Κάτι τέτοιο όμως μακροπρόθεσμα σημαίνει μια σημαντική *ήττα* της όποιας λαϊκής δυναμικής. Με αυτή την έννοια είναι προφανές εκτιμούμε ότι ακόμη και αν εμφανιστεί μια αριστερόστροφη σοσιαλδημοκρατία με κινητική αίγλη τα περιθώρια παρέμβασής της θα είναι μικρά. Αντίθετα θα πρέπει να επιμένουμε στην προβολή της αντίληψης ότι η αριστερά οφείλει να είναι μια αντικαπιταλιστική δύναμη, επιβάλλεται να ορίζεται κατεξοχήν γύρω από την *ανεξαρτησία* από το κράτος και την στρατηγική που εκεί συγκροτείται.

15. Επιμένουμε ότι υπάρχει η δυνατότητα η ανασύνθεση ενός σύγχρονου επαναστατικού κομμουνιστικού κινήματος να προκύψει πρώτα και κύρια μέσα από την συγκρότηση ενός ανεξάρτητου ρεύματος της επαναστατικής αριστεράς. Στη σημερινή συγκυρία, μπορεί να μην έχουμε μια επαναστατική αριστερά στις επαρκείς της μορφές έχουμε όμως πιο πρωτόλεια υλικά της. Στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό είναι δυνατό να διακρίνουμε ένα σύνολο πολιτικών συλλογικοτήτων και σχημάτων κοινωνικών χώρων με αναφορά την επαναστατική κομμουνιστική κατεύθυνση. Αφορούν ιστορικές αποκρυσταλλώσεις των μορφών με τις οποίες η ταξική πάλη διαπέρασε το ελληνικό κομμουνιστικό ρεύμα, ιδιαίτερες θεωρητικές και ιδεολογικές τομές που συνέβησαν σε αυτό, αλλά και πολιτικά αποτελέσματα μεγάλων κοινωνικών αγώνων και συγκρούσεων. Η επαναστατική αριστερά είναι υπαρκτή στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό στο επίπεδο των πολιτικών και ιδεολογικών αποτελεσμάτων, ενώ τροφοδοτείται από σημαντικούς ταξικούς αγώνες και κοινωνικά κινήματα που διατρέχουν όλη την μεταπολιτευτική περίοδο. Το να μέναμε μόνο στα συγκροτημένα πολιτικά μορφώματα της ριζοσπαστικής αριστεράς θα σήμαινε ότι θα παραβλέπαμε όλες τις μορφές κοινωνικής γείωσης της επαναστατικής αριστεράς μέσα σε ένα γαλαξία σχημάτων κοινωνικών χώρων γειτονιών, πόλεων, επιμέρους μετώπων, εκπαιδευτικών χώρων, εργασιακών χώρων, κοινωνικών κατηγοριών. Οι κοινωνικοπολιτικές αυτές μορφές είναι ιδιαίτερα μαζικές και πολιτικά ζωντανές στον βαθμό που συνδυάζουν την συνάντηση ριζοσπαστικών κοινωνικών πρακτικών και ιδεολογικών αναφορών. Σε πολλές περιπτώσεις τα συσπειρωσιακά σχήματα επιτρέπουν την παραγωγή κοινωνικών κινήσεων και πολιτικών αποτελεσμάτων ιδιαίτερα σημαντικών. Ακόμη και σε δύσκολους καιρούς για την πολιτική απήχηση της επαναστατικής αριστεράς λειτούργησαν και λειτουργούν ως κρίσιμοι χώροι αναπαραγωγής ριζοσπαστικών πρακτικών και αναφορών.

16. Στην βάση των παραπάνω είναι σαφές ότι σήμερα οποιαδήποτε προσπάθεια για την ανασύνθεση της ριζοσπαστικής αριστεράς θα πρέπει να ξεκινήσει από μια προσπάθεια να υπάρξει μια δυναμική ενοποίηση όλου αυτού του φάσματος από διάσπαρτες κοινωνικές και πολιτικές πρακτικές. Και αυτό σημαίνει να συστρατευθεί τόσο το δυναμικό από τις οργανώσεις ή τις πολιτικές ομάδες όσο όμως και το δυναμικό από τα σχήματα και τις επιμέρους παρεμβάσεις, αλλά ακόμη και ένα φάσμα από μεμονωμένους αγωνιστές που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο αναφέρονται σε αυτό το ρεύμα είτε έχουν

ενεργό δράση είτε έχουν αποστρατευθεί. Ακριβώς αυτή η πραγματικότητα είναι που μας κάνει να μιλάμε για ανασύνθεση της *ριζοσπαστικής* αριστεράς ακριβώς για να δείξουμε τη αναγκαία σύνθεση και συνύπαρξη ανάμεσα σε τάσεις της *επαναστατικής αριστεράς* και ένα ευρύτερο φάσμα κοινωνικών και πολιτικών πρακτικών και αναγνωρίσεων.

17. Με την έννοια αυτή η θέση για την ανασύνθεση της Ριζοσπαστικής Αριστεράς αφορά κατ' αρχάς τον προσανατολισμό αυτού του πολιτικού ρεύματος στην κατεύθυνση της πολιτικής ανασυγκρότησης ενός αριστερού αντικαπιταλιστικού πόλου. Αφορά ένα σύνολο ιδεολογικών πολιτικών και κοινωνικών ανασυνθέσεων της ριζοσπαστικής και επαναστατικής αριστεράς σε μια κατεύθυνση επαναθεμελίωσης του ιδεολογικών αναφορών, των πολιτικών πρακτικών και των κοινωνικών γειώσεων. Σηματοδοτεί την καθοριστική σημασία που έχει η συγκρότηση ενός κοινωνικά αναγνωρίσιμου αντικαπιταλιστικού πολιτικού πόλου ή οποια σε τελευταία ανάλυση είναι επιβεβλημένη μονάχα στον βαθμό που θα επιχειρηθεί στο εσωτερικό της ταξικής πάλης, των κοινωνικών μετώπων και πρακτικών. Γι' αυτό και αποτυπώνεται σε τρεις βασικούς στόχους.

- την τροφοδότηση νικηφόρων αγώνων που να αυξάνουν την ταξική αυτοπεποίθηση των μαζών
- την ανάπτυξη πραγματικών πολιτικών αναχωμάτων στην αναδιάρθρωτική κίνηση, την πόλωση κοινωνικών μερίδων στο έδαφος των συμφερόντων της εργατικής τάξης.
- την ανάπτυξη πολιτικών μορφών ενότητας της Ριζοσπαστικής Αριστεράς στην κατεύθυνση της μείωσης του πολιτικού υποκειμενισμού των επί μέρους ρευμάτων της επαναστατικής αριστεράς και την αύξηση της κοινωνικής και πολιτικής αποτελεσματικότητας των δυνάμεων της στην κατεύθυνση συγκρότησης ενός κοινωνικά αναγνωρίσιμου μετωπικού πολιτικού αντικαπιταλιστικού πόλου.

18. Οι θέσεις μας αυτές αντιστοιχούν και σε μια ορισμένη εκτίμηση για τα χαρακτηριστικά της *ρεφορμιστικής* αριστεράς στον τόπο μας και από μια βασική θέση ότι δεν μπορούν σήμερα να αποτελέσει η ρεφορμιστική αριστερά την αφετηρία της ανασύνθεσης μιας μάχιμης αντικαπιταλιστικής κατεύθυνσης. Και αυτό προκύπτει από τα ίδια τα δομικά στοιχεία της πολιτικής τους κατεύθυνσης και συγκρότησης. Θεωρούμε έτσι ότι στην περίπτωση του ΚΚΕ το ζήτημα δεν είναι να σταθούμε στην αντικαπιταλιστική και αντιιμπεριαλιστική ρητορεία του. Αντίθετα θα πρέπει να σταθούμε περισσότερο στο πως αυτή αναπτύσσεται σε ένα έδαφος οικονομισμού, παραγωγισμού και κρατισμού που καταλήγει η πολιτική του πρόταση να μην είναι μια πρόταση ανατροπής αλλά περισσότερο μια πρόταση εξουσίας, μια πρόταση κοινωνικής προκοπής. Τα προβλήματα αυτά του ΚΚΕ επιτείνει αφενός η ιδιαίτερα μικροαστική κοινωνική του βάση, αφετέρου η σχεταριστική αναδίπλωσή του (ως άμυνα απέναντι στην όξυνση των αντιφάσεων που θα έφερνε το άνοιγμα σε άλλες κοινωνικές δυναμικές), αναδίπλωση που οριακά υπονομεύει τη δυνατότητα οικοδόμησης μάχιμων κοινωνικών αντιστάσεων. Αντίστοιχα στην περίπτωση του Συνασπισμού δεν νομίζουμε ότι θα πρέπει κανείς να σταθεί μόνο στην πρόσφατη αναβάπτισή του στα νάματα της 'αντιπαγκοσμιοποίησης'. Αντίθετα τόσο ο πολιτικός του λόγος όσο και η κοινωνική του σύνθεση παραπέμπουν με ιδιαίτερα έντονο τρόπο σε μια λογική *αριστερής σοσιαλδημοκρατίας*, μια λογική ενσωματώσιμη με τον έναν ή τον άλλο τρόπο και σε *εναλλακτικές μορφές αστικής διαχείρισης*. Η τοποθέτησή μας δεν υποτιμά ούτε το δυναμικό που μπορεί να βρίσκεται σε αυτά τα κόμματα ή να αναγνωρίζεται σε αυτά. Μόνο που θεωρούμε αφενός ότι αυτό δεν θα πρέπει να μας κάνει να παραβλέπουμε όλο εκείνο το ευρύτερο δυναμικό που βρίσκεται εκτός της αριστεράς εν γένει, αφετέρου ότι σε τελική ανάλυση μόνο ένας ισχυρός πόλος της ριζοσπαστικής αριστεράς, με αυτοτελή πολιτική παρουσία μπορεί να οξύνει και τις αντιφάσεις της σύνολης αριστεράς, ακόμη και να αποδεσμεύσει ένα κρίσιμο δυναμικό.

19. Με αυτή την έννοια η δικιά μας στρατηγική για την ανασύνθεση μιας ριζοσπαστικής αριστεράς διαχωρίζεται κάθετα από όλες εκείνες τις λογικές που βλέπουν την επαναστατική αριστερά ως έναν πολιτικό μοχλό πίεσης προς τη ρεφορμιστική ώστε να αλλάξει στάση και να μετατοπιστεί προς τα αριστερά, μια άποψη που ιστορικά έχει πάρει ποικίλες μορφές από την παράδοση του *εισοδισμού* έως

όλο το φάσμα των σύγχρονων μορφών *δορυφοριοποίησης* γύρω από τον έναν ή τον άλλο πόλο του ρεφορμισμού. Θεωρούμε αυτή την πρακτική αδιέξοδη (άλλωστε δεν ισχύει καν το παλιό άλλοθι του εισοδισμού περί της παρουσίας της εργατικής τάξης εντός των ρεφορμιστικών κομμάτων), αλλά και ατελέσφορη: εν τέλει το μόνο στο οποίο οδηγεί είναι στην αφομοίωση και την πολιτική απενεργοποίηση ενός κρίσιμου δυναμικού της ριζοσπαστικής αριστεράς. Γι' αυτό το λόγο και διαχωριζόμαστε από εκείνες τις απόψεις που είτε μιλούν για ανασύνθεση όλης της αριστεράς (έστω και με μια 'ακροαριστερή' πτέρυγα) είτε για πολιτική συγκρότηση της ριζοσπαστικής αριστεράς με μόνο ορίζοντα την άσκηση πίεσης προς τις τάσεις του ρεφορμισμού.

20. Η τοποθέτησή μας για την ανασύνθεση της ριζοσπαστικής αριστεράς μέσα και από την ενωτική δράση του υπαρκτού πολιτικού δυναμικού της δεν παραβλέπει καθόλου το σύνολο των αντιφάσεων που διαπερνούν σήμερα την υπαρκτή ριζοσπαστική αριστερά:

Τον οικονομισμό που αναπαράγεται σε ένα ολόκληρο φάσμα απόψεων: είτε της επίκλησης της διαρκούς καπιταλιστικής κρίσης, είτε όλου του πλέγματος των θεωριών της 'εξάρτησης', είτε των παραλλαγών των θεωριών παγκοσμίου καπιταλισμού, είτε τέλος όλων των διαφόρων παραλλαγών τεχνολογικού νετερμινισμού. Σε κάθε περίπτωση το ζήτημα είναι ότι η καθοριστική παρέμβαση της πάλης των τάξεων υποτιμάται, όπως και δεν εντοπίζεται το κρίσιμο στοιχείο των αντιφάσεων που διαπερνούν κάθε στιγμή την αναπαραγωγή του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, με αποτέλεσμα οι υποστηρικτές αυτής της άποψης είτε να καταλήγουν σε έναν παντοδύναμο, είτε σε έναν ετοιμοθάνατο καπιταλισμό, σε κάθε περίπτωση χωρίς αντιφάσεις.

Τον αυθορμητισμό, είτε στις διάφορες συγκροτημένες παραλλαγές του σύγχρονου κινηματισμού, είτε στις 'αυθόρμητες' αναγνωρίσεις που αναπαράγει ο αντικειμενικός κατακερματισμός των αντιστάσεων σε ένα πλήθος αγωνιστών. Είτε στην φαντασιακή επίκληση μιας κοινωνικής ανατροπής που θα έλθει από τη δράση του 'κινήματος' και μόνο, είτε στην ρητή ή άρρητη απεμπόληση της ίδιας της δυνατότητας συνολικής ανατροπής, ο κινηματισμός καταλήγει στην υποτίμηση της πολιτικής συγκρότησης και παρέμβασης, συχνά και σε μια λανθασμένη σύγχυση ανάμεσα σε πολιτική πρωτοπορία και μαζικό κίνημα.

Την υποτίμηση του πρωτοπόρου ρόλου της εργατικής τάξης μέσα από ένα ευρύ φάσμα σχημάτων που είτε διαλύουν την εργατική τάξη σε νεόκοπα ασαφή κοινωνικά σύνολο ('πλήθος' κλπ), είτε εσφαλμένα συγχέουν την εργατική τάξη με στρώματα που δεν ανήκουν σε αυτή (έστω και αν είναι σύμμαχα) όπως είναι η σπουδάζουσα νεολαία ή νέα μικροαστική τάξη.

Το σεχταρισμό, τάση που αναπαράγεται σε αρκετές περιπτώσεις ως μια ιδιότυπη άμυνα απέναντι στην καπιταλιστική επιθετικότητα (ο μικρόκοσμος της σχέτας ως άμυνα απέναντι στην καπιταλιστική βαρβαρότητα), και όπως όμως έχει το τίμημα της μετατροπής της θεωρίας σε ιδεοληψία και της πολιτικής σε απλή αυτοαναφορά.

Την εγκεφαλική σύλληψη της πολιτικής που θεωρεί ότι σήμερα αυτό το οποίο απουσιάζει είναι απλώς και μόνο η εκφορά ενός άλλου πολιτικού λόγου και αντιμετωπίζει την πολιτική πάλη όχι ως όξυνση υλικών αντιθέσεων, αλλά ως απλή πειθώ και στράτευση σε μια γενική (και γενικόλογη) πολιτική αναφορά.

21. Μια διαδικασία ανασύνθεσης της ριζοσπαστικής αριστεράς δεν μπορεί να γίνει σε ένα κοινωνικό κενό. Αυτό σημαίνει ότι σήμερα η προσπάθεια πραγματικής τροποποίησης του κοινωνικού συσχετισμού δύναμης, αποτελεί βασικό κρίκο οποιασδήποτε προσπάθειας αριστερής ανασύνθεσης. Χωρίς πραγματικές και άμεσες βελτιώσεις των υλικών όρων ύπαρξης, χωρίς την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης στη συλλογική πάλη δεν μπορούμε να μιλούμε με πραγματικούς όρους για στροφή των λαϊκών μαζών προς τα αριστερά. Η αριστερή στράτευση (σε όλο το φάσμα των μορφών που μπορεί να πάρει από την συνδικαλιστική δράση έως την εκλογική πάλη) θα πρέπει να μπορεί να σηματοδοτεί όχι την στράτευση σε ένα 'ιδανικό', αλλά μια αντικειμενική υλική διαδικασία που φέρνει τις μάζες σε καλύτερη θέση, με τρόπο άμεσο και απτό. Θεωρούμε ότι η ιστορία του εργατικού κινήματος μας δείχνει ότι οποιοδήποτε βήμα προς την πολιτική συγκρότηση του κομμουνιστικού κινήματος

προϋποθέτει πραγματικά βήματα στον κοινωνικό συσχετισμό δύναμης, πραγματικές νίκες της εργατικής τάξης. Είναι βαθιά εσφαλμένη η πεποίθηση ότι η εργατική τάξη αναζητά όρους πολιτικής συγκρότησης όταν ηττάται. Αυτό αποκτά μια ιδιαίτερη σημασία στην σημερινή αντιφατική συγκυρία: Από την μια υπάρχουν όλα αυτά τα ενδιαφέροντα σημάδια επιστροφής στοιχείων μιας αριστερής πολιτικοποίησης. Από την άλλη όμως όλο το συσσωρευμένο βάρος των προηγούμενων –αλλά και των συντελούμενων- αναδιάρθρωσεων και των ηττών σε μια σειρά από μέτωπα. Και αυτό το βάρος είναι στην πραγματικότητα και από τους βασικούς ανασταλτικούς παράγοντες απέναντι σε οποιαδήποτε προσπάθεια αριστερής ανασύνθεσης, ειδικά αν σκεφτούμε ότι αφορά το μεγαλύτερο μέρος των εργαζόμενων στον ιδιωτικό τομέα, αλλά προοπτικά και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Και όσο και αν είναι αλήθεια ότι σε αρκετές περιπτώσεις εμφανίζεται το φαινόμενο κομμάτια εργαζομένων που βιώνουν τέτοιες επιθέσεις να έλκονται από μορφές συνολικής πολιτικής ή οραματικής τοποθέτησης (ως υπεραναπλήρωση των όσων υφίστανται στους εργασιακούς χώρους), εντούτοις αυτό δεν μπορεί να έχει μεγάλο μέλλον. Με αυτή την έννοια θεωρούμε ότι οποιαδήποτε προσπάθεια καταγραφής μιας άλλης αριστερής δυναμικής απαιτεί και προϋποθέτει την προσπάθεια να υπάρχουν σήμερα σε κρίσιμους κόμβους πραγματικές τροποποιήσεις του συσχετισμού δύναμης.

22. Αυτό με τη σειρά του βάζει μια σειρά από προτεραιότητες:

- ότι δεν μπορούν να συμβάλουν λογικές μειοψηφικής παρέμβασης ή υποτίμησης κινήματων.
- ότι απαιτούνται περισσότερο παρά ποτέ μαζικές πολιτικές μορφές δηλαδή τα ανεξάρτητα αριστερά σχήματα αλλά και έμφαση στην δράση μέσα σε μαζικούς χώρους, πάλη για την ανάπτυξη – διεύρυνση συνδικαλιστικών πρακτικών σε συνολική αντιπαράθεση με την αναδιάρθρωτική κίνηση.
- ότι χρειάζεται να κάνουμε ότι μπορούμε για να τροποποιήσουμε την σημερινή κοινωνική σύνθεση της ριζοσπαστικής αριστεράς και –προοπτικά- να υπερβούμε την ειδική βαρύτητα της νέας μικροαστικής τάξης στο εσωτερικό της.

Γι' αυτό τα ανεξάρτητα αριστερά σχήματα στους κοινωνικούς χώρους αποτελούν μια στρατηγικού τύπου επιλογή στην περίοδο που διανύουμε. Αποτελούν και αυτό τρόπο απάντησης της κρίσης του επαναστατικού κινήματος αφού επιτρέπουν την ανασύνθεση μιας διαλεκτικής θεωρίας και πράξης, πολιτικής αναφοράς και κοινωνικής παρέμβασης. Αποτελούν βασική μορφή γραμμής μαζών, υπερβαίνουν κάθε μηχανιστικό σχήμα 'παράταξης - ιμάντα μεταβίβασης της κομματικής γραμμής', σέβονται την αυτονομία του μαζικού κινήματος.

23. Οποιαδήποτε διαδικασία ανασύνθεσης της ριζοσπαστικής αριστεράς δεν μπορεί να γίνει σε ένα ιδεολογικό κενό ούτε να στηριχθεί στον ιδεολογικό αγνωστικισμό. Ούτε όμως θεωρούμε απάντηση την ιδεοληπτική εμμονή. Γνώμη μας είναι ότι θα πρέπει να αντισταθούμε στον πειρασμό της διαγραφής του όποιου θεωρητικού και ιδεολογικού κεκτημένου αντίθεσης στις επιδράσεις της κυρίαρχης ιδεολογίας, στον οικονομισμό, τον παραγωγισμό, τον αστικό ανθρωπισμό. Θα πρέπει όμως ταυτόχρονα να έχουμε πραγματική συνείδηση των αντικειμενικών ορίων που θέτει στην πολιτική μας τοποθέτηση, όχι μόνο την δική μας με την στενή έννοια, αλλά συνολικά όποιου αποπειράται μια αντικαπιταλιστική παρέμβαση, το μέγεθος των πραγματικών ηττών του κομμουνιστικού κινήματος. Άλλωστε η κομμουνιστική θεωρία και ιδεολογία οφείλει να είναι σε τελική ανάλυση υπόθεση πολύ ευρύτερων μαζών, να κρίνεται και να δοκιμάζεται σε πολύ μεγαλύτερες κλίμακες πολιτικών πρακτικών. Με αυτή την έννοια επιμένουμε ότι οι όποιες τοποθετήσεις μας θα είναι αναγκαστικά μετέωρες όσο διατηρείται σημερινή κλίμακα πολιτικών πρακτικών και κοινωνικής εκπροσώπησης. Αυτό όμως καθόλου δεν μειώνει την ανάγκη να οξυνθεί σε όλη την περίοδο που διανύουμε ο ιδεολογικός διάλογος και η αντιπαράθεση και αυτό σημαίνει όχι μόνο την άμεση ανάγκη να απαντηθεί ένα ευρύ φάσμα από σύγχρονες ιδεολογικές προκλήσεις (όλες τις σύγχρονες παραλλαγές του οικονομισμού και του αυθορμητισμού: σχήματα τεχνολογικής επανάστασης, «παγκοσμιοποίηση», 'αυτοκρατορία εναντίον πλήθους' κλπ) όσο όμως και για να αντιστραφούν οι τάσεις απομόρφωσης και υποτίμησης των θεωρητικών οριοθετήσεων που σήμερα καταγράφονται. Το πιο βασικό όμως να καταλάβουμε ότι

σήμερα μια διαδικασία πολιτικής και ιδεολογικής αποσαφήνισης και διάκρισης του σωστού από το λάθος δεν μπορεί να είναι μια απλή διαδικασία σύγκρουσης αντίπαλων λόγων, ούτε μια προσπάθεια εκ των προτέρων οριοθετήσεων, απομακρυσμένων από την πάλη των τάξεων. Αντίθετα θα πρέπει να δούμε τη διαδικασία ιδεολογικής ανασυγκρότησης ως μια *ανοιχτή και μάχιμη διαδικασία* που θα συνδυάζει το στοιχείο της αντιπαράθεσης και της πολεμικής με την δοκιμασία των διαφορετικών απόψεων στην πράξη, που θα έχει και το χαρακτήρα της *έρευνας* και της απάντησης *ανοιχτών* ερωτημάτων, που θα αναγνωρίζει ότι μόνο το μέγαλωμα των πολιτικών επιδίκων και της πραγματικής διαπλοκής με τις μάζες είναι που θα μπορεί να οδηγήσει και στην επίλυση κρίσιμων ερωτημάτων.

24. Σε αυτά τα πλαίσια εμείς θεωρούμε ως κρίσιμες ιδεολογικές οριοθετήσεις τις ακόλουθες. Όχι με την έννοια των *a priori* όρων για τη συμμετοχή σε μια μετωπική ενότητα, αλλά των σημείων προς τα οποία θέλουμε να τείνει μια ανοιχτή και δυναμική διαδικασία:

α. Η αναφορά στην εργατική τάξη ως την πρωτοπόρα αντικαπιταλιστική δύναμη, η οριοθέτηση από λογικές τέλους της εργασίας και νέων υποκειμένων, έμφαση στην κεντρικότητα της αντίθεσης κεφάλαιο εργασία, η οριοθέτηση από όλες τις εκδοχές «προτάσεων οικονομικής πολιτικής», «ανάπτυξης». Η αντίληψη των συμμαχιών ως πεδίου όπου κρίνεται κάθε στιγμή η ηγεμονία της εργατικής τάξης και ταυτόχρονα η οριοθέτηση από κάθε λογική συμμαχίας με τμήματα της αστικής τάξης.

β. Η εμμονή στον επαναστατικό δρόμο, στην ανάγκη της σοσιαλιστικής επανάστασης, στην αντίληψη της επαναστατικής διαδικασίας ως μιας πορείας όξυνσης και πόλωσης αντιφάσεων και προσπάθειας επαναστατικοποίησης όλων των μηχανισμών και των τόπων που αναπαράγουν την δυνατότητα (επαν)εμφάνισης αστικών στρωμάτων.

γ. Η διατήρηση της στρατηγικής σημασίας της συντριβής του αστικού κράτους απέναντι σε λογικές αξιοποίησής του για την σοσιαλιστική οικοδόμηση, που σημαίνει και την ανάγκη μιας διαρκούς πολιτικής και ιδεολογικής ανεξαρτησίας του εργατικού κινήματος από το σύνολο των κρατικών μηχανισμών, αλλά και την έμφαση στην πολιτική συγκρότηση (και όχι στον απλό κινηματισμό).

δ. Μια ορισμένη τοποθέτηση για την μορφή της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας που να επιμένει στο άνισο τρόπο με τον οποίο συγκροτούνται οι αντιθέσεις στους επιμέρους κρίκους, που να τονίζει τον τρόπο με τον οποίο είναι οι εσωτερικές εξελίξεις της ταξικής πάλης σε κάθε σχηματισμό αυτές που είναι οι καθοριστικές και όχι κάποιες αφηρημένες νομοτέλειες του «παγκόσμιου καπιταλισμού». Με αυτό τον τρόπο έμφαση στον αναγκαστικό εθνικό χαρακτήρα του εργατικού κινήματος. Αλλά και προβολή ενός φάσματος από σαφείς πολιτικούς στόχους αποδέσμευσης από τους ιμπεριαλιστικούς μηχανισμούς όχι στη βάση ιδεολογημάτων εθνικής ανάπτυξης αλλά στα πλαίσια μιας αντικαπιταλιστικής στρατηγικής.

ε. Μια ικανότητα να παρακολουθούμε τις πραγματικές εξελίξεις της ταξικής πάλης άρα και την ικανότητα του καπιταλισμού να αναδιαρθρώνεται και να αποφεύγουμε λογικές οικονομισμού και καταστροφισμού που δεν μπορούν να τροφοδοτήσουν την αντικειμενική εκτίμηση της συγκυρίας

στ. Η έμφαση στον αναγκαίο δημοκρατικό χαρακτήρα που πρέπει να έχει το αντικαπιταλιστικό κίνημα, όχι με την έννοια της αφηρημένης υπεράσπισης κάποιων δικαιωμάτων, ή της αποδοχής της αστικής δημοκρατίας, αλλά με την έννοια της ύπαρξης όλων των πολιτικών εγγυήσεων και μιας τέτοιας κουλτούρας ώστε να ξεδιπλώνονται όλες οι πραγματικές αντιφάσεις της ταξικής πάλης.

Για μας τέτοιες ιδεολογικές οριοθετήσεις θα αποτελέσουν πραγματικά διακυβεύματα μιας διαδικασίας ανασύνθεσης, θα αναδειχτούν σε τελική ανάλυση από το αν θα καταφέρουν να είναι αυτές οι οριοθετήσεις που θα τροφοδοτήσουν μάχιμες πολιτικές παρεμβάσεις. Γι' αυτό το λόγο και θεωρούμε εξαιρετικά λανθασμένη τη λογική της αναδίπλωσης γύρω από ιστορικές ιδεολογικές οριοθετήσεις, γύρω από ιστορικά ρεύματα ή τομές στην ιστορία του επαναστατικού κινήματος, ειδικά όταν χρησιμοποιούνται ως άλλοθι σεχταρισμού και άμυνα απέναντι στην δυναμική της ανασύνθεσης, ως προσήλωση σε θέσεις οικονομισμού και καταστροφισμού. Γιατί από ένα σημείο και μετά τέτοιες

αναφορές ή διακρίσεις καταλήγουν να είναι απλώς στοιχεία πολιτικού πολιτισμού και όχι μάχιμες κατευθύνσεις.

25. Στις σημερινές συνθήκες στις οποίες η επανεμφάνιση των μαζών στο προσκήνιο συναντιέται με όλο το συσσωρευμένο βάρος των προηγούμενων αναδιρθρώσεων και όλα τα στοιχεία κρίσης του κομμουνιστικού κινήματος, είναι προφανές ότι δεν ταιριάζει και δεν αντιστοιχεί καμιά απλουστευτική αντίληψη της ανασύνθεσης. Αντίθετα χρειάζεται περισσότερο παρά ποτέ μια συγκεκριμένη πολιτική *μεθοδολογία* που να προσπαθεί να απαντά σε όλες τις μορφές της κρίσης: Να ανασυνθέτει μορφές αναγκαίας κοινωνικής γείωσης και παρέμβασης γιατί πολιτική σημαίνει πάνω από όλα συμπύκνωση κοινωνικών δυναμικών. Να κάνει ιδεολογικές οριοθετήσεις ενάντια στον αγνωστικισμό και τον εμπειρισμό. Να ανασυνθέτει μορφές πολιτικής παρέμβασης και εκπροσώπησης ενάντια στην αποσπασματικότητα και τον εγκλεισμό στο επιμέρους. Να ανασυγκροτεί την έννοια και την πραγματικότητα ενός *πολιτικού χώρου και ρεύματος* της ριζοσπαστικής επαναστατικής αριστεράς. Να επιτρέπει στο εσωτερικό της να ξεδιπλώνεται μια *διαλεκτική της ηγεμονίας* ανάμεσα στις διαφορετικές απόψεις στη βάση των πραγματικών αποτελεσμάτων τους. Να προβάλλει ξανά μια μαχόμενη *κομμουνιστική* τοποθέτηση όχι ως εκ των προτέρων αποκλεισμό, αλλά ως το πραγματικό διακύβευμα της όλης διαδικασίας. Να βρίσκει εκείνες τις *συγκεκριμένες πολιτικές μορφές* οι οποίες αντιστοιχούν σε αυτές τις απαιτήσεις.

26. Σε αυτά τα πλαίσια το ζήτημα μιας *δημοκρατικής μετωπικής ενότητας των δυνάμεων και των αγωνιστών της επαναστατικής και ριζοσπαστικής αριστεράς*, αντιστοιχεί ακριβώς στις απαιτήσεις της περιόδου. Δεν πιστεύουμε ότι είναι εφικτό τουλάχιστον μεσοπρόθεσμα κάποια από τις υπαρκτές συλλογικότητες της ριζοσπαστικής αριστεράς να παίξει αυτοτελώς το ρόλο του πολιτικού κέντρου μιας τέτοιας διαδικασίας ανασύνθεσης. Αντίθετα ο απομονωτισμός και η λογική της αυτόκεντρης ανάπτυξης σήμερα οδηγούν αναπόφευκτα στην ιδεολογική αποπτώχευση και τον ατελέσφορο πολιτικό υποκειμενισμό. Γι' αυτό και ο μόνος δρόμος για να ανασυντεθούν όροι κοινωνικής παρέμβασης, πολιτικής εκπροσώπησης, πραγματικής δοκιμασίας απόψεων και διαλεκτικής σωστού και λάθους, είναι ακριβώς μια τέτοια πολιτική μορφή η οποία να μπορεί να συναρθρώνει το σύνολο των κοινωνικών και πολιτικών εμπειριών και συσσωρεύσεων της ριζοσπαστικής και επαναστατικής αριστεράς και σε αυτή τη βάση να μπορεί πραγματικά να διευρύνει την πολιτική και ιδεολογική απήχηση αυτού του χώρου.

27. Είναι προφανές ότι μια τέτοια διαδικασία έχει νόημα στο βαθμό μόνο που μπορεί να συγκροτεί όχι απλά μια υποκειμενική επιδίωξη, αλλά πάνω από όλα μια πραγματική πολιτική και κοινωνική αναγκαιότητα. Όταν δηλαδή θα μπορεί ο πολιτικός λόγος και η στοχοθεσία της αλλά και η ικανότητά της να παρεμβαίνει στην ταξική πάλη θα είναι τέτοιες που πραγματικά θα αποτελεί *συμφέρον* κομματιών εργαζόμενων και νεολαίων να αναφέρονται πολιτικά σε ένα τέτοιο εγχείρημα, όταν θα συγκροτείται δηλαδή ως ένα πραγματικό *πολιτικό και ιδεολογικό ρεύμα μέσα στην ελληνική κοινωνία*. Και αυτό εκτός των άλλων σημαίνει ότι κομβικό για ένα τέτοιο εγχείρημα είναι το αν θα αποκτήσει πραγματικές σχέσεις επιρροής και εκπροσώπησης στον σκληρό πυρήνα της σύγχρονης εργατικής τάξης.

28. Αυτό που ορίζουμε ως *δημοκρατική μετωπική μορφή* και το οποίο αποτελεί τον πολιτικό ορίζοντα των πολιτικών πρωτοβουλιών της πολιτικής μας συλλογικότητας θα πρέπει να το ορίσουμε ως ένα *ριζικά πρωτότυπο εγχείρημα*: Ένα εγχείρημα το οποίο οφείλει να ξεπερνά την κοντόθυρη λογική της συγκόλλησης οργανώσεων ή του διαβούλιου εκπροσώπων και θα πρέπει αντίθετα να συγκροτεί όρους μιας πραγματικής πολιτικής διαδικασίας σε όλα τα επίπεδα (κοινωνικός χώρος, περιοχή, πανελλαδικά), ικανής να μπορεί να συναρθρώνει αγωνιστές και πρακτικές διαφορετικής προέλευσης, να ξεδιπλώνει αντιθέσεις με τρόπο δημιουργικό και να επιτρέπει μάχιμες συνθέσεις, να επιτρέπει το ξεδίπλωμα μιας διαλεκτικής της ηγεμονίας. Ταυτόχρονα θα πρέπει να είναι ένα εγχείρημα το οποίο θα πρέπει να μπορεί να κάνει πολιτική: να παίρνει πρωτοβουλίες, να τροφοδοτεί κοινωνικές συγκρούσεις,

να αποτελεί πραγματικό σημείο αναφοράς κομματιών των λαϊκών στρωμάτων. Σε αυτά τα πλαίσια δύο ζητήματα είναι κομβικά: Πρώτον, η δημοκρατική λειτουργία ως προϋπόθεση των παραπάνω. Δεύτερον, η αποδοχή από όλους όσους συμμετέχουν ότι εκ των πραγμάτων θα υποστούν μετατοπίσεις ή ότι θα δεχτούν και θέσεις που μπορεί να μην τους καλύπτουν απόλυτα, η αποδοχή ότι τελικά το αποτέλεσμα μιας μάχιμης μαζικής πολιτικής διαδικασίας μπορεί να είναι πιο ορθό ή σύμφωνο με τις αναγκαιότητες της περιόδου από ό,τι ο υποκειμενισμός του καθενός.

29. Και αυτό εκ των πραγμάτων δίνει ιδιαίτερη σημασία στην *συγκεκριμένη πολιτική μορφή* που θα πρέπει να έχει ένα τέτοιο εγχείρημα μετωπικής ενότητας. Σε ένα τέτοιο μέτωπο θα πρέπει να μπορούν να 'χωρούν' οργανώσεις, πολιτικές ομάδες, ανεξάρτητοι αγωνιστές και να αναφέρονται σχήματα κοινωνικών χώρων (διατηρώντας την αυτοτέλειά τους). Είναι προφανές ότι δεν επαρκεί η 'κλασική' μετωπική λογική που λέει ότι εφόσον υπάρχουν διαφορετικές τάσεις θα πρέπει οι αποφάσεις και οι κατευθύνσεις να αποφασίζονται με τη συναίνεση όλων των τάσεων. Αυτό αντικειμενικά θα οδηγήσει σε μια αποστεωμένη λειτουργία, χωρίς μετατοπίσεις, χωρίς συνθέσεις, σε μια λογική 'μέσου όρου' που δεν θα οδηγήσει πουθενά. Ούτε μπορεί να βελτιώσει τα πράγματα ο συνδυασμός ανάμεσα σε μια τέτοια πρακτική και μια τυπική νομιμοποίηση από κάποια περιστασιακή 'ολομελειακή' διαδικασία. Αντίθετα εμείς λέμε ότι ένα τέτοιο μέτωπο θα πρέπει να είναι μια πραγματικά *δυναμική διαδικασία*, μια διαδικασία στην οποία θα *τροποποιούνται συσχετισμοί*, θα υπάρχει πραγματικά ανοιχτή και δημοκρατική συζήτηση. Και αυτό προϋποθέτει δύο πράγματα: Πρώτον ότι μέτωπο σημαίνει αυτοτέλεια των πολιτικών μορφών του: αυτοτελείς διαδικασίες βάσης, συνελεύσεις τοπικές και πανελλαδικές, συνδιασκέψεις, δημοκρατικά εκλεγμένα όργανα. Δεύτερον, ότι οι πολιτικές οργανώσεις αναγνωρίζουν ότι σε αυτή τη διαδικασία δεν συμμετέχουν ως κλειστά μπλοκ, ότι στο μέτωπο ψηφίζουν σύντροφοι, όχι 'τάσεις', ότι αντικειμενικά θα εκτίθενται σε ένα ευρύ φάσμα από επιδράσεις, παράλληλα με μια συστηματική προσπάθεια πολιτικής σύνθεσης έτσι ώστε καμιά τάση να μην εξωθείται.

30. Είναι προφανές ότι ένα τέτοιο εγχείρημα αφορά ένα ευρύ φάσμα από δυνάμεις και ρεύματα, είτε συγκροτημένα είτε αυθόρμητα: Ιστορικά ρεύματα της επαναστατικής αριστεράς, αριστερές διαφοροποιήσεις των αριστερών κομμάτων, κομμάτια της ριζοσπαστικής οικολογίας ή επιμέρους κοινωνικών κινημάτων. Είναι επίσης προφανές ότι ένα μέρος αυτών των ρευμάτων έχει ένα ξεκάθαρο επαναστατικό και κομμουνιστικό προσανατολισμό, ενώ άλλοι θα αναφέρονται σε έναν μη κομμουνιστικό αντικαπιταλιστικό ριζοσπαστισμό. Το όριο έτσι ενός τέτοιου εγχειρήματος δεν μπορεί να είναι η *κομμουνιστική* αναφορά, αλλά ο *αριστερός αντικαπιταλιστικός προσανατολισμός* και η *ανεξαρτησία από το κράτος* και τις πολιτικές που (ανα)παράγονται εκεί. Η κομμουνιστική ηγεμονία θα είναι το ζητούμενο, η πρόκληση αυτής της διαδικασίας και όχι η αφετηρία της.

31. 155 χρόνια μετά το *Κομμουνιστικό Μανιφέστο* οφείλουμε να δείξουμε ξανά ότι ο κομμουνισμός δεν αποτελεί ούτε ιδεοληψία, ούτε φαντασίωση, αλλά πραγματική δυνατότητα μέσα στις αντιθέσεις του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.